

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TEZİN ADI
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
ERMENİ MESELESİ VE SÖZDE SOYKIRIMIN
ULUSLARARASI KRİTERLER AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**ÖĞRENCİNİN ADI SOYADI
MELTEM ULUADA**

Ankara, 2006

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TEZİN ADI
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
ERMENİ MESELESİ VE SÖZDE SOYKIRIMIN
ULUSLARARASI KRİTERLER AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**ÖĞRENCİNİN ADI SOYADI
MELTEM ULUADA**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ.DOR.CENGİZ BAŞAK**

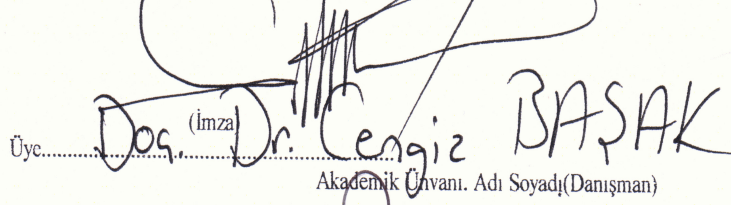
Ankara, 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

...Meltem .....ULUADA'ya.....ait.....Geçmişten Günümüze Ermeni Meselesi ve Sözde Soykırımın Uluslararası Kriterler Açısından Değerlendirilmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından.....Uluslararası İlişkiler.....Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)
Başkan.....Doç. Dr. İdris Bal
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)
Üye.....Doç. Dr. Cengiz BAŞAK
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(imza)
Üye.....YRD. DOÇ. DR. BAHAR TURHAN HURMİ
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

İÇİNDEKİLER

Özet Türkçe	ii
Özet İngilizce	iii

I. BÖLÜM:GİRİŞ

Giriş.....	1
------------	---

II. BÖLÜM:OSMANLIDAKİ ERMENİLERİN İNCELENMESİ

2. 1.Osmanlıda Ermenilerin durumu.....	4
2. 2. Ermeni Sorunun Başlaması ve diğer devletlerin Ermeniler üzerindeki etkisi.....	8
2. 3. Ermeni Kilisesinin durumu.....	20
2. 3. 1. Gregoryan Kilisesinin Kuruluşu.....	20
2. 3. 2. Osmanlı Devleti dönemindeki Gregoryan kilisesi ve etkileri.....	23

III. BÖLÜM: ERMENİ TEHCİRİNİ HAZIRLAYAN OLAYLAR VE TEHCİR KANUNU

3. 1. 1915 Öncesi Ermeni İsyancıları.....	33
3. 2. İlk karışıkların başlaması.....	36
3. 3. Abdülhamit Han'a suikast (Yıldız Suikastı).....	38
3. 4. Meşrutiyet dönemi.....	39
3. 5. Birinci Dünya savaşı sırasında Ermeniler ve tehcir kararının alınmasındaki faktörler.....	44
3. 6. Osmanlı Devleti'nin sevk ve iskan öncesi aldığı kararlar ve uygulamaları.....	56
3. 7. 27 Mayıs sevk ve İskan Kararının çıkartılması ve uygulanması.....	58
3. 8. Tehcirin tanımı.....	60
3. 9. Tehcir Kanunu.....	61
3. 10. Tehcirin gayesi.....	62
3. 11.Yer değiştirmeye tabi tutulan Ermeni nüfus.....	64
3. 12.Yabancı kaynaklara göre Ermeni nüfusu ve tehcir.....	66

IV. BÖLÜM:ERMENİ SOYKIRIMI İDDİALARI

4. 1. Ermenilerin 4 “T” Planı.....	76
4. 2. Ermeni Sorunu’nun altında yatan psikolojik boyut.....	76
4. 2. 1. Ermeni terörü.....	77
4. 3. Ermeni iddiaları.....	80
4. 4. Ermenilerin Dünyayı ikna çabaları ve propagandacı film Ararat.....	83
4. 5. Ermenilerin günümüzdeki hedefleri.....	87

V. BÖLÜM:SOYKIRIMLA İLGİLİ ULUSLARARASI,HUKUKSAL VE SİYASİ KRİTERLER

5. 1. Soykırım Sözleşmesine kadar Hukuki durum.....	92
5. 2. Soykırım suçu.....	97
5. 3. Soykırımın Kavramsal Özellikleri.....	99
5. 4. Soykırımın hukuki boyutu.....	102
5. 4. 1. Soykırım Suçuna İştirak.....	111
5. 4. 2. Soykırım Suçunun unsurları.....	111
5. 4. 2. 1. Manevi unsurlar.....	111
5. 4. 2. 2. Maddi unsur.....	113
5. 5. Soykırımın siyasi boyutu.....	114
5. 5. 1.Siyasi açıdan soykırımla ilgili Türklerin görüşü.....	114
5. 5. 2. Siyasi açıdan soykırımla ilgili Ermeni görüşü.....	121
5. 6. Uluslararası Ceza Mahkemeleri.....	124

VI. BÖLÜM : SONUÇ

Sonuç.....	130
Ekler -I.....	137
Ekler – II.....	138
Kaynakça	139

I. BÖLÜM : GİRİŞ

Giriş :

Günümüzde sözde Ermeni soykırımının değerlendirilmesi yapılırken konuyu çok yönlü ele almak gerekmektedir,çünkü bu sorun birden bire ortaya çıkmış bir sorun değildir ve tarihsel bir arka planı vardır. Konunun geçmişini araştırırken ele alınması gereken ilk konu tehcir konusudur.

Tehcir olayına gelmeden önce, Ermeni ve Türk toplumunun Osmanlı imparatorluğu içerisinde birlikte yüzlerce yıl nasıl yaşadıkları, bu süreçte egemen topluluk olan Türklerin azınlık olan Ermenilerle diyalogu, Ermenilerin kendi içlerindeki yaşam şekilleri araştırma konusudur.

İki toplumun birlikte yaşamlarında sorun yokken,nasıl olmuştur da 19.yy.da birliktelikleri bozulmuştur? Fransız ihtilalinin azınlıkların bağımsızlık düşüncelerine etkisi ve bölgeden çıkar sağlamak peşinde olan İngiltere ve Rusya'nın olayların başlamasına ve bugünkü boyutlara gelmesine olan katkıları araştırılmıştır.

Ermenilerin , o dönemdeki konjonktürden etkilenererek , kendi bağımsız devletlerini kurma düşüncesiyle , Osmanlı Devleti'nin zayıflamasını fırsat bilerek dış güçlerle birlikte hareket etmeleri neticesinde , zaruri olarak 1.Dünya savaşı sırasında tehcir olayının gerçekleşmiş olması kaçınılmaz olmuştur.

Tehcir ; Osmanlı'nın daha önce birlikte yaşadığı , acılarını ve mutluluklarını birlikte paylaştığı kendisinin bir parçası olarak gördüğü başka bir topluluğunun ihanetine uğramış olması sonucu , tamamen cephe hattının ve gerisinin emniyetini sağlamak maksadıyla bir güvenlik tedbiri olarak başvuru olan yöntem olmuştur.

1.Dünya savaşı'nın zorlu şartlarında gerçekleştirilen tehcir olayı sonucu , oturdukları yerlerden Osmanlı Devleti tarafından , yine Osmanlı Devleti içerisinde

daha az tehlike arz eden başka bölgelere yerleştirilen Ermenilerin ; Savaş şartları içerisinde , kıt imkanlar ve salgın hastalıklar sonucu vermiş oldukları zayıfların , bugün soykırım sayılması ne kadar mantıklı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir?

Tehcirle ilgili olarak Ermenilerin asılsız iddialarını sorgularken akla gelen ilk sorular : hukuksal açıdan soykırım nedir ve ermeni iddialarıyla örtüşmekte midir ? Şayet Osmanlıların Ermenileri ,soykırımı tabi tutmak gibi bir amacı olsaydı buldukları yerlerde bu düşünceyi gerçekleştiremezler miydi ? Bunun için yer değiştirmeye gerek var mıydı ? Osmanlının eğer, gerçekten günümüzdeki anlamıyla yaptığı bir soykırım varsa , yer değiştiren Ermenileri korumadaki amaçları neydi ? Eğer gerçekten soykırım hedeflendiyse o günün şartlarında büyük bir maddi yükümlülük gerektiren Ermenilerin can güvenliği ve mal varlığının korunmasına da gerek var mıydı ? Tüm bunların yanında bugün bu konunun tekrar gündeme gelmesinde kimin ne gibi bir amacı var ? Ermenilerin iddialarının dayandığı belgeler var mıdır?

Ermeniler ;tehcir olayını aradan 90 yıl geçmiş olmasına rağmen halen canlı tutmaya çalışarak neyi amaçlamaktadırlar ? Bu amaçlarına ulaşmak için kullandıkları propaganda araçlarıyla dünya kamuoyunu etkilemeye çalışmakta ne kadar başarılı olacaktır?

Tezin içeriğinde yukarıdaki soruların yanıtları aranmaktadır buna göre birinci bölümde Osmanlıda ki Ermenilerin durumu incelenerek konuya giriş yapılacaktır , birinci bölümün ele alınış amacı tehcire kadar geçen sürede Osmanlı devletinin – Ermenilerle olan ilişkilerini incelemektir , ikinci bölümde Ermenilerin tehcir edilmesini sağlayan olaylar ve buna bağlı olarak tehcir kanunu ele alınacaktır,üçüncü bölümde Ermenilerin soykırım iddiaları ve dünyada yürüttükleri propaganda faaliyetleri ele alınacaktır, 4. ve son bölümde soykırım kavramının hukuki ,siyasi ve uluslararası açıdan incelenmesi ve Ermeni tezlerine karşı değerlendirilmesi yapılacaktır.

Çalışma da Ermeni sorununun 'soykırım' gibi bir kavramla beraber kullanılmasının hangi amaçları olduğu gösterilmeye çalışılacaktır .Ermeni meselesinin konusu tarih olmasına rağmen hedefleri bugüne yöneliktir bu sorunu gündeme getirmekte diğer devletlerin ve Ermenilerin amaçları görmezden gelinemez niteliktedir.Diğer devletler uluslararası arenada sorunu sürekli canlı tutarak her konuda Türkiye ile pazarlık yaparlarken,Ermenilerde bu konuyla milli kimliklerine güç katma ve kendilerine taraf bulma çabasındadırlar.Tüm bunlar ve olmayan bir suçla suçlanması Türkiye'nin uluslararası arenada prestijine zarar verdiğiinden konunun tarihsel ve uluslararası kriterler açısından da değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

II.BÖLÜM: OSMANLI'DAKİ ERMENİLERİN İNCELENMESİ

2. 1. Osmanlı'da Ermenilerin durumu :

Günümüzde en çok tartışılan sorunlardan biri olan 'Sözde Ermeni Soykırımı' meselesinin 1915 de yapılan Ermeni tehcirine dayandığından yola çıkarak bu göç kararının arkasında nelerin olduğunu araştırmak gerekmektedir.

1915 de yapılan tehcirin sırf Ermeni ihanetinden kaynaklandığını söylemek pek doğru olmamalı, konunun altında yatan asıl amaç 1878 den itibaren Osmanlı devletini yıkma çabalarıdır. Osmanlı'nın bu tarihe gelene kadar millet-i sadıka olarak adlandırdığı Ermenilere tutumunun değişmesinin asıl sebebi Rusya başta olmak üzere itilaf devletlerinin kışkırtmaları ve bu kışkırtmalar sonucunda yapılan vaatlere kanan Ermenilerin değişmesi ve sonucunda devletin en doğal haklarından biri olan kendi sınırları içinde güvenliği sağlama çabası tehcire sebep olmuştur.

Coğrafi bir bölge olan Ermenistan'daki hakimiyetler sürekli olarak değişmiştir, ilk olarak bölgede Ermeni feodal beylikleri 1045 yılında Bizans tarafında ortadan kaldırılmıştır ve geriye kalan Ermeni nüfusu ise başka bölgelere sevk edilmişlerdir, ardından yine aynı bölge 1071 yılında Selçukluların egemenliğine geçmiştir, Selçuklularında elinde bir süre kaldıktan sonra, son olarak 1514'ten sonra Osmanlılara intikal etmiştir.¹ Türk felsefesinin Gayrimüslimlere yaklaşımı hoşgörü çerçevesinde olmuştur, bu hoşgörü İslam felsefesinden kaynaklanmıştır. Türkler, tarihleri boyunca hoşgörülü yaklaşımlarını sürdürmüşlerdir ve bunu da fethettikleri bölgelerdeki Gayrimüslim halk ile onların hak ve hukukunu güvence altına alan zimmet adı verilen bir anlaşma yaparak göstermişlerdir ve fethedilen yerlerdeki halklara zımnı adını vermişlerdir.²

¹ Kamuran Gürün, "Ermeni Dosyası", İstanbul, Haziran, 2005, s. 45.

² Şenol Kantarcı, "Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu", w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/ermenisorunu, 10/11/2005.

Ermeniler, Roma ve Bizans topraklarında ve onların hakimiyeti altında yaşarlarken büyük eziyetler çekmişlerdir, Türklerin Anadolu'yu ele geçirmesiyle beraber, Selçuklu ve Osmanlı toprakları üzerinde ve onların hakimiyeti altında daha önce hiç karşılaşmadıkları bir hoşgörü çerçevesinde varlıklarını devam ettirmişlerdir.³

Selçuklu ve Osmanlı hakimiyetinde hoşgörüyle karşılanmanın sonucu olarak 19.yy.in son çeyreğine kadar sorun çıkarmadan, durumlarından hoşnut olarak Selçuklu ve Osmanlı imparatorluğunda yaşamışlardır.

Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u Osmanlı topraklarına katmasıyla, Ermenilerin yaşantılarında yeni bir dönem başlamıştır, öyle ki kendi bağımsız topraklarında yaşamış gibi eşitlikçi bir politikayla karşılaşmışlardır. Çünkü Fatih'in iç politikadaki hedefi bütün tebaanın din, dil, ırk, mezhep ayrımı gözetmeden hepsinin sevgi ve teveccühünü kazanmak olmuştur.⁴

“Ermenilerin İmparatorluk içindeki bu konumunu yıllar sonra ifadeden bir Ermeni şöyle diyor;

Ermeniler Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet içinde devletti.... Bir tek bayrakları eksikti...”

Apoyan,1984”⁵

Ermeniler V. yy da Eçmiyazin de kurulan Gregoryen kilisesine ve mezhebine bağlı olmuşlardır. Osmanlı yönetiminde ise, Bursa'nın başkent olmasından (1326) sonra, Ermenilerin imparatorluk içerisinde ayrı bir cemaat şeklinde teşkilatlanmalarına izin verilmiştir ve bunlara ek olarak Kütahya'da bulunan ruhani merkezleri Bursa'ya nakledilmiştir.⁶

³ Şenol Kantarcı, www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/, 27.12.2005

⁴ Cihat Göktepe ve Oktay Kızılkaya, “Ermenilerde kilise – milliyetçilik ilişkisi ve tehcir kanunu”, İdris Bal (der) **Dünden bugüne Türk – Ermeni ilişkileri**, Ankara, Haziran 2003, s. 284.

⁵ http://www.azatyurt.com/ERMENI_SOYKIRIMI_SAVLARI_MAKALE.DOC, 03/01/2006.

⁶ Yusuf Halaçoğlu, “**Ermeni Tehciri**”, İstanbul, Ocak 2006, s. 16.

Fatih Sultan Mehmet döneminde; padişah yürüttüğü hoşgörü politikasının bir göstergesi olarak, 1461'de Bursa'da bulunan Ermeni piskoposu Hovakim ile Anadolu'dan bir miktar Ermeni'yi yeni başkent İstanbul'a getirtmiştir.⁷Padişah, Samatya'daki Sulumanastır adlı kiliseyi kendilerine vermiştir.Fatih Sultan Mehmet, Rum-Ortodoks Patriği'ne tanıdığı bütün hakları Ermeni Patriği'ne de tanımıştır. Ayrıca Ermeni Patriğine bir ayrıcalık olarak Rum-Ortodoksların dışında kalan bütün Hıristiyanların yönetimini vermiştir. Böylece Süryani, Habeş ve Kıpti kiliselerine bağlı olan bütün Hıristiyan tebaa, Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini Ermeni Patriği aracılığı ile yürütmüşlerdir.⁸ İşte bundan sonra bir kısım Ermeni İstanbul'a getirilmiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde de Mısır seferine çıkılıp Mercidabık Zaferi kazanıldığında; Yavuz Kudüs'ü ziyaret ederken kendisini kentin dışında karşılayan Ermeni Patriği III. Serkis'e Ermenilere tanıdığı ayrıcalıkları bildiren 09 Kasım 1517 tarihli bir ferman vermiştir.⁹Ermeniler bu ayrıcalıklarından doğru bir şekilde yararlanarak Osmanlı'da çeşitli alanlarda hatta kamu hizmetinde bile görev almışlar ve hoşgörünün karşılığını hizmetleriyle vermişlerdir, sonuçta da millet-i sadıka olarak adlandırılmışlardır. Osmanlı imparatorluğunda en çok Osmanlı kültürünü benimseyenler yine Ermeniler olmuştur, devlet hayatında da Rumların yerini almışlardır.

Osmanlı tarihi; Ermenilerden 29 paşa, 22 bakan, 33 milletvekili, 7 büyükelçi, 11 başkonsolos ve konsolos, 11 üniversite öğretim üyesi, ve 41 yüksek rütbeli memur kaydetmektedir. Ermenilerin yapmış olduğu bakanlıklar arasında Dışişleri, Maliye, Ticaret ve Posta Bakanlıkları gibi son derece önemli ve kilit mevkiler olmuştur. Böylece, Ermeniler, Türkler başta olmak üzere, imparatorluğun bütün unsurlarıyla

---

⁷ Halaçoğlu, **Ermeni ...**, s. 16.

⁸ Cemil Özgül, "Osmanlı Devletinde Ermeniler", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı 37, s. 54.

⁹ Yavuz Ercan, "Ermeniler ve Ermeni Sorunu", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı 37, s. 36.

XIX. yüzyıl sonlarına kadar barış ve güven içerisinde yaşamışlar, Osmanlı yönetimiyle ilgili herhangi bir sorunla karşılaşmamışlardır.¹⁰

Osmanlı Devleti idaresinde, Osmanlı kültürünü benimseyen ve Türklerin güvenini kazanan Ermeniler tarihlerindeki en istikrar dolu ve huzurlu yıllarını Türklerin hakimiyeti altında yaşamışlardır. Ermenilere; din, kültür, eğitim ve hayır işlerini düzenleyebilmeleri için vakıf kurma imkanı tanınmış, zaman zaman da Patrikhane'nin bütçe açıkları Osmanlı Devleti hazinesinden karşılanmıştır. Türklerden daha rahat bir yaşam süren Ermenilerin refah durumu Türklerde rahatsızlık yaratmamıştır. Devlet idaresinde her çeşit göreve atanan Ermenilere 2. Mahmut döneminde sadakatlerinin bir göstergesi olarak kalpaklarına tuğra takılmasına bile müsaade edilmiştir.¹¹

Ermenilerin büyük bir kısmı, Van, Bitlis, Diyarbakır ve Sivas vilayetlerinde ve Torosların güneyinde Halep civarında bulunmuşlardır. Fakat bu vilayetlerin hiçbirinde çoğunluk teşkil etmedikleri gibi bu vilayetlerin ancak bazılarında nüfusun % 39 unu teşkil etmişlerdir. En kalabalık oldukları vilayetler, Bitlis'de 300.999 nüfusun 117.492'sini, İstanbul'da 560.434 nüfusun 82.880'i, Erzurum'un 673.297'lik nüfusunun 134.777'sini, Sivas'ın 939.735 lik nüfusunun 147.099'u, Trabzon'un 921.128 kişilik nüfusunun 38.899'u Ermenilerden meydana gelmiştir.¹²
(*Nüfus bilgileri için bkz EK -I sayfa - 117*)

---

¹⁰ Şenol Kantarcı, "**Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu**", w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/ermenisorunu, 10/11/2005.

¹¹ Ömer İzgi, "Ermeni Sorununa Genel Bakış", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı:37, ss. 11-12.

¹² Fahir Armaoğlu, "**19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**", Ankara 1999, s. 565.

2. 2. Ermeni Sorununun Başlaması ve diğer devletlerin Ermeniler üzerindeki etkisi:

Osmanlı Devletinin ilk yıllarında Ermenilerle ilgili bir problem görülmemişken 19. yy.ın son çeyreğinden itibaren özellikle Avrupa devletlerinin Osmanlı devletine karşı politikalarının bir parçası olarak; Ermeni cemaatini tahrik etmişler ve kendi hedeflerine yönelik olarak kullanmaya başlamışlardır.

Osmanlı Devleti zayıflamaya başlayıp, hemen her konuda Avrupa'nın müdahalesine maruz kalınca, Türk-Ermeni ilişkilerinde de bir bozulma devri başlamıştır. Batılı ülkeler Osmanlı devletini bölerek bölgesel çıkarlarına ulaşmak için Ermenileri Türk toplumundan koparmayı hedeflemişlerdir.

Özellikle Avrupa'nın büyük devletleri ıslahat adı altında bir yandan Osmanlı devletinin yönetimine karışırken bir yandan da Ermenileri Osmanlı devletine karşı teşkilatlandırmışlardır.

Yapay olarak ortaya çıkarılmış olan Ermeni meselesi, bu stratejiye uygun çabalar sonucu Osmanlı Devleti'nin siyasi çöküşünün hazırlandığı bir dönemde emperyalist devletlerin menfaatlerinden kaynaklanmıştır. Ermenilerin bağımsızlık hareketlerini iki safha da ele almak mümkündür. Birinci safhada, yaşadıkları bölgelerde huzur ve asayiş bozucu hareketler içine girerek Avrupa devletlerine, kendilerini ezilen toplum olarak göstermeye ve Anadolu toprakları üzerindeki egemenlik haklarını Türklerin gasp ettiği iddiasını dile getirmeye başlamışlardır. Can ve mal güvenliklerinin temini yönünde taleplerde bulunmuşlardır. Bunun neticesinde Osmanlı Devleti, Avrupalı devletler karşısında zor duruma düşerken, Avrupalıların Osmanlı'nın işlerine karışması için gerekli zemin hazırlanmıştır. İkinci safhada ise yurt içinde ve dışında bağımsızlık taraftarı komite, parti ve ihtilalci dernekler olarak teşkilatlanmak

suretiyle isyan çıkartıp Osmanlı Devletini içten zayıflatmak temeline dayandırılmıştır.¹³

Avrupalı devletlerin, Osmanlı devleti üzerinde takip ettikleri politika “Şark Meselesi” olarak adlandırılmıştır. Asıl amacı başka olan Şark Meselesi politikası, yalnızca Avrupa devletlerinin Osmanlı tebaasındaki Hıristiyanların haklarını korumak iddiasıyla Osmanlı topraklarını parçalayarak aralarında bölüşmeyi ifade etmekten başka bir amaca sahip değildir.¹⁴ Şark Meselesi; 1814 Viyana Kongresinden itibaren Avrupa diplomatik çevrelerinde telaffuz edilmeye başlanan Osmanlı İmparatorluğunun tasfiye edilip büyük devletler arasında paylaşılması meselesidir. Bunu gerçekleştirmek için çeşitli gizli planlar yapılmış ve anlaşmalar imzalanmıştı. 1856 Paris antlaşması’ndan sonra Hıristiyan azınlıkların hakkını müdafaa etmek bahanesiyle büyük devletlerin her biri bir azınlığın, bazen hepsi birden bir azınlığın veya tüm azınlıkların hamisi kesilmiş ve Osmanlı devletine şartlar, sözde ıslahat projeleri dayatmışlardır. Asıl amaçları ne azınlıkların haklarını korumak, ne de Osmanlı devletinin ıslahat yapması olmayıp Osmanlı devletinin içinde nüfuzlarını artırmak suretiyle ellerine şantaj malzemesi geçirmek istemeleridir.¹⁵

Rusya ise, Küçük Kaynarca Antlaşması’ndan (1774) sonra, Osmanlı Hıristiyanlarının “koruyucusu” rolüne soyunmuştur. Rusya’nın bu politikası ve müdahaleleri yüzünden 1853’te Osmanlı Devletiyle Rusya arasında Kırım savaşı patlak vermiştir. Kırım savaşı o kadar etkili olmuştur ki sonunda 1856 yılında Islahat fermanı yayımlanmıştır, fermanın yayımlanmasıyla bir anlamda asıl amaca ulaşılmıştır. Böylece; Hıristiyan tebaa dış devletlerin etkisinde daha çok kalacaktı ve toplumda hiçbir ayırım yapılmayacaktı bu da padişahın tebaası arasında hiçbir ayırım yapmayacağını ilan etmesiyle apaçık ortaya çıkmış oluyordu.¹⁶ Kırım savaşını bitiren

---

¹³ İzgi, “Ermeni Sorununa”, ss. 12-13.

¹⁴ Halaçoğlu, **Ermeni...**, s. 25.

¹⁵ Ayvaz Gökdemir, “Ermeni Sorunu Üzerine Yorumlar ve Öneriler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı:37, s. 72.

¹⁶ Bilal Şimşir, “**Ermeni Meselesi (1774-2005)**”, Ankara, Ekim 2005, s. 47.

Paris antlaşmasıyla, altı Avrupa devleti daha Rusya ile beraber Osmanlı Hıristiyanlarının koruyuculuğunu üstlenmiştir.

Rusya, Batıda Balkanlara nüfuz etmeye çalışırken, Doğu'da da Kafkasya'ya inmektedir. Bu gelişme Kafkasya'daki Eçmiyazın Ermeni kilisesini Rus tesiri altına sokmaya başlamıştır, Eçmiyazın ise Gregoryen Ermenilerin büyük çoğunluğunun bağlı oldukları dinsel merkez olmuştur. Ermeniler açısından çok önemlidir. Eçmiyazın Kilisesi kısa sürede Rus nüfuzuna girmiştir, kendilerine Rusya'yı kurtarıcı olarak görmeye başlamışlardır, hatta Katolikos Nerses Aratarakes 60 bin kişilik bir Ermeni kuvvetinin başında 1827-28 Rus-İran Savaşına Ruslar safında katılmıştır. Şüphesiz bu Rusya'nın ezelden beri yürüttüğü sıcak denizlere inme politikasının devamı niteliğindedir.¹⁷

Rusların Osmanlı Ermenilerine sızmaya çalışması da Eçmiyazın Kilisesi aracılığıyla olmuş ve 1844'den itibaren İstanbul Ermeni Patrikhanesindeki ayinlerde Eçmiyazın Katolikosunun adı anılmaya başlamıştır. Osmanlı Hıristiyanlarının hamisi olmaya niyetlenen yalnız Rusya değildir. İngiltere ve Fransa, Osmanlı Ermenilerini Protestanlık ve Katolikliğe kazandırmak amacıyla olmuşlardır. Bunda başarılı olmaları üzerine 1830'da İstanbul'da Ermeni Katolik Kilisesi, 1847'de de Protestan Kilisesi kurulmuştur. Ancak ne bu gelişmeler olup biterken, ne de 1856'da Islahat Fermanı ilân edilirken bir "Ermeni Sorunu" söz konusu değildir. Bunlar sadece Ermeni sorununa zemin hazırlamak için başlamış eylemler niteliğindedir.¹⁸

Bu ferman, konu olarak, sâdece Müslüman olmayan uyruğun ayrıcalıklarını genişletmiştir. Nitekim Tanzimat'ın ve arkasından 1856 Islâhat fermanının getirdiği yeni haklarla, Osmanlı tebaası içindeki Gayri Müslimlerin durumu Müslümanlara nazaran çok daha iyi bir duruma gelmiştir. Böylece ferman aslen ayrımcılığı getirmiştir çünkü Müslüman tebaaya bir kazanç sağlamak şöyle dursun Gayri Müslimlerin yanında daha kötü duruma getirmiştir böylece Avrupa'nın himaye

---

¹⁷ www.kultur.gov.tr/portal/yazdir_tr.asp?belgeno=3772, 27/12/2005.

¹⁸ Ercüment Kuran, "Başlangıcından Günümüze Ermeni-Türk İlişkileri", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı: 37, s. 93.

siyâseti sayesinde büyük ekonomik güce sahip olan azınlıklar, yavaş yavaş siyâsî haklara da kavuşmuşlardır.¹⁹ Artık resmen millet terimiyle tanımlanan dînî cemâatlerin gelişme ve genişleme imkânları artmıştır. Öte yandan Avrupa devletlerinin, Osmanlı hükümetini böyle bir fermanı îlâna mecbur bırakması, kendilerine siyâsî, ekonomik, hukukî ve kültür alanlarında yeni çıkarlar sağlamayı hedef almıştır. Bu fermana dayanarak Avrupalı devletler daha kolay amaçlarına ulaşmışlardır; İngiltere, Kırım savaşı ile Rusların sıcak denizlere inmesini önlemiş böylece kendi çıkarlarını korumuştur, Fransa da Akdeniz ticâretini emniyete almış, ayrıca Katoliklerin hâmililiğini üzerine alarak etki alanını genişletmiştir. Rusya ise savaşta kaybettiğini bu fermanla masa başında kazanarak savaşta kayıplarını bir anlamda gidermiştir. Ayrıca Ali Paşa'nın bu fermanın Paris antlaşma maddeleri içinde yer almasını istemesi, ne yazık ki batılı devletlerin Osmanlı Devletinin iç işlerine müdâhalesine imkân vermiştir.²⁰

Tanzimat ve Islahat fermanları Ermeniler tarafından çok iyi kullanılarak, Ermeni toplumunun iç işlerini koordine edecek bir komisyon hazırlanmış böylece Ermeniler için amaçlarına ulaşmak daha kolay olmuştur, komisyonda çok önemli olan Ermeni cemaatinin Osmanlı İmparatorluğun da ki durumunu daha da güçlendiren, onlara bazı ilâve imtiyazlar tanıyan ve kendilerini yönetmeleri konusunda muhtariyet getiren Ermeni millet nizamnamesi hazırlanmış ve 29 Mart 1863 “Nizâm-nâme-i Millet-i Ermeniyân” adıyla yürürlüğe girmiştir²¹ ve Sultan Abdülaziz tarafından bir fermanla onaylanarak kabul edilmiştir.²² Osmanlı Hükümeti'nin muvafakati alınarak doğrudan doğruya Ermeni Patrik Meclisleri tarafından hazırlanmış olan bu nizâm-nâmede, Ermenilere “devlet içinde devlet”, “yönetim içinde yönetim” denilebilecek kadar ölçsüz imtiyazlar tanınmıştır.

---

¹⁹ <http://gbg.bonet.se/osmanli/olaylar/islakat.htm>, 30/11/2005.

²⁰ <http://gbg.bonet.se/osmanli/olaylar/islakat.htm>, 30/11/2005.

²¹ Erdal İler, “Ermeni Kilisesi ve Terör”, **Bilim ve aklın aydığında eğitim dergisi**, Nisan 2003, sayı:38, s. 48.

²² Kamuran Gürün, İngiltere ve Ermeniler (1839-1904), “**Türkler, Ermeniler ve Avrupa**”, İstanbul 1983, ss. 21-22.

Ermeniler için daha önce mevcut bulunan haklara ilâveten birçok yeni hükümler ihtiva eden bu nizâmnâme, Islahat Fermanı hükümleri uyarınca, yüzyıllardan beri devletin en sadık tebaası olarak kabul edilen Ermenilere karşı gösterilen bir cemile (iyilik, güzellik) durumundadır buradan anlaşılan şudur; Osmanlı devletinin, Avrupa devletlerinin ve Ermenilerin amaçları tamamen farklıdır. Ermeniler bu “Millet Nizâmnâmesi” ile bir bakıma Ermeni asillerin tahakkümünü ortadan kaldırmak istemişlerdir. Bu dönemde, Gregoryen Ermeniler İstanbul’daki patriklerinin idaresinde 26 Piskoposluk dairesinde yaşamışlar, çoğunluğu şehirlerde bulunan Katolik Ermeniler ise bir Patrik yönetiminde 13 Episkoposluk dairesi teşkil etmişlerdir. Kagik Ozanyan adlı Ermeni yazarı, bu nizâmnâmenin, Ermenilerde ihtilâl ruhunu uyandırdığını ve “Ermeni Meselesi”nin masa üzerine konulduğunu ifade etmiştir. Bir bakıma haklıdır da daha öncesinde Ermeni meselesi sadece Avrupa devletinin aracı şeklinde kullanılırken bu nizamname ile Ermeniler açısından da iyice önemsenecek konuma getirilmiştir, Islahat fermanı ya da daha önceki gelişmelerde tüm Gayrı Müslimler ele alınırken bu belge ile iyice amaç ortaya çıkmış ve Ermenilerin asıl hedef olduğu gösterilmiştir.²³

Ermeni millet nizamnamesi yoluyla Ermeniler arasında Türk düşmanlığı ihtilal ve isyan fikirleri yaygınlaşmıştır.²⁴

Osmanlı devletindeki azınlıklar üzerinde şüphesiz Fransız ihtilalinin yarattığı milliyetçilik akımının da etkisi olmuştur. İlk önce Sırlar (1804) ardından Yunanlılar, Osmanlı katarlarından 1821’de ayrılarak milliyetçilik lokomotifine takılmış ve farklı bir istikamette yol almaya başlamıştır.²⁵Böylece, Sırlar imtiyaz alan ilk Hıristiyan topluluk olurken, Yunanlılarda Osmanlı’dan ayrılan ilk Hıristiyan topluluk olmuştur.

Paris antlaşmasının ardından Batılı devletlerin Osmanlının içişlerine kolay karışması kaçınılmaz olmuştur ve nihayetinde 93 harbi patlak vermiştir, 93 harbiyle

---

²³ İlter, “Ermeni Kilisesi”, ss. 48-49.

²⁴Gürün, **Ermeni...**, s. 19.

²⁵ www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/index.html, 10/01/2006.

de Rusya Osmanlı'yı mağlup etmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Ermeni sorunun ortaya çıkmasındaki asıl neden Rusya'nın bazı Türk şehirlerini işgal etmesi, bu şehirlerde yaşayan Ermenileri bağımsızlık amacıyla Osmanlılara karşı kışkırtmasıyla sorun başlamıştır.

93 Harbindeki Asıl amaç; Çarlık Rusyasının; asırlık emellerini gerçekleştirmek için Osmanlıları Avrupa'dan atmak, İstanbul'u ele geçirerek sıcak denizlere inmek, Hıristiyanları ve özellikle Slavları korumak bahânesiyle Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmak istemesidir Bu husus harbin en önemli sebebini teşkil edecektir²⁶

Batılılarca Şark Meselesi çerçevesinde palazlandırılan ve Türk dış politikasını uzun yıllar meşgul eden ve hâlâ da etmeğe devam eden sözde bir Ermeni meselesinin siyasi tohumları harp sonrası (93 harbi) imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarında atılmıştır.²⁷ Ayastefanos Antlaşmasına 16. ve Berlin Antlaşmasına 61. maddelerine Ermenilerle ilgili hükümler getirilmiş böylece ilk kez sözde bir ermeni meselesi Uluslararası hukukta gündeme getirilmiş oldu.

1877-1878 harbi İmparatorluk içindeki Ermenilere bağımsızlık kazanma ümidini doğurmuştur. 1878 de Edirne görüşmelerinde de Ermeniler Eçmiyazin katogigosluğu vasıtasıyla isteklerini Rus çarına göndermişlerdir, burada Rus Çarından '*büyük kurtarıcımız*' diye bahsedilmiştir. Ermenilerin çardan istekleri çok fazla olmuştur;

- Rusya tarafından Bulgaristan'a verilecek imtiyazların Ermenilere de verilmesi
- Ya da, ıslahat yapılması hususunda Osmanlı'dan garanti alınması ve bu ıslahat yapılana kadar Rus askerlerinin Osmanlı topraklarından çekilmemesi.²⁸
- Ya da Ermenilerin bulunduğu bölge olan, Fırat'a kadar olan toprakların Rusya tarafından ilhak edilmesi istenmiştir.

²⁶ tr.wikipedia.org/wiki/93_Harbi - 20k, 05/02/2006.

²⁷ Nuri Köstüklü, "**93 Harbi sırasında Sultan 2. Abdülhamit'in valilere gönderdiği bir emri**" www.atam.selcuk.edu.tr/makaleler/ ermeni%20meselesi/nkostuklu.htm, 20/02/2006.

²⁸ Armaoğlu, **19. yy. siyasi...**, ss. 567-568.

Ermenilerin çabaları bununla da kalmamıştır; Ermeni meclisinde aynı zamanda, Edirne'deki mütakere görüşmelerine bir heyet yollanmasına ve Rus çarına ve başbakanına bir dilekçe sunulmasına karar verilmiştir. Leo'nun, Ermeni meselesinin vesikalari (Tiflis 1916) isimli kitabında bulunduğu belirtilen 1/13 şubat 1878 tarihli bu dilekçede Rumeli Hıristiyanlarına verilen hakların kendilerine de teşmili istenmiştir. Bütün bu gayretlere rağmen Edirne Mütarekesinde Ermenilerle ilgili bir hüküm elde edilememiştir.²⁹

Ardından Ermeniler Ayastefanos antlaşmasından önce Grandük Nikola ve Kont İgnatıyef'i ziyaret ederek Ayastefanos barışında Ermenilerle de ilgili hüküm koydurmaya çalışmışlardır. Bu ziyarette İgnatıyef, Ermenileri ayaklanma için kışkırtmıştır, Ayastefanos'ta Osmanlılar ve Ruslar arasında görüşmeler yapılırken, Ermeniler özerklik istemişlerdir, ancak Ruslar ardından da bağımsızlık isteğinin geleceğini bildikleri için ve kendi sınırlarındaki Ermenilere de örnek olmalarından korktukları için, bunu kabul etmeyerek Ayastefanos'a Ermenilerle ilgili bir madde koydurmayı tercih etmişlerdir.³⁰

Doğu Anadolu'daki Rus işgali, Rusya'ya Osmanlı Ermenileri üzerindeki etkisini artırma imkanı vermiş ve Rus ordusundaki Ermeni subaylar Osmanlı Ermenilerini Osmanlı devleti aleyhine kışkırtmaya çalışmış ve Ermenilere (onların da asıl amaçları bu olmuştur) Balkanlardaki Hıristiyanlar gibi Osmanlılardan ayrılarak kendi muhtar Devletlerini kurabileceklerini telkin etmişlerdir, böylece Ruslar amaçlarına çok stratejik bir biçimde ilerlemişlerdir.³¹

1877-78 Osmanlı - Rus Savaşı'nın ardından imzalanan Ayastefanos Anlaşması'nın Osmanlı Devleti'nce kabullenilmek zorunda kalınan 16. maddesi şöyledir:

---

²⁹ Gürün, **Ermeni...**, s. 153.

³⁰ Armaoğlu, **20. yy. siyasi...**, s. 568.

³¹ Sedat Laçiner ve diğerleri, "*Ermeni sorunu el kitabı*", **Ermeni Araştırmaları enstitüsü**, Ankara 2002, s. 19.

"Ermenistan'dan Rusya askerinin istilası altında bulunup Osmanlı Devleti'ne verilmesi gereken yerlerin boşaltılması oralarda iki devletin dostane ilişkilerinde zararlı karışıklıklara yol açabileceğinden, Osmanlı Devleti Ermenilerin barındığı eyaletlerde mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeyi vakit kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliklerini sağlamayı garanti eder".³²

Anlaşmanın bu hükmü, esas itibariyle bağımsızlık kazanmak isteyen Ermenileri tam anlamıyla tatmin etmemiş olsa dahi "Ermeni Sorunu"nun tarihte ilk kez bir uluslararası belgeye yansması ve "Ermenistan" diye bir bölgenin varlığından söz edilmesi yönünden büyük önem taşımaktadır.

Daha önce hiçbir antlaşmada "ERMENİ" adı yer almamıştır, Ermeniler ilk defa Ayastefanos ta açıkça gündeme geliyorlardı. Osmanlı Ermenileri için tarihlerinde bu bir dönüm noktası olmuştur.³³

Ermeniler 16. madde ile Ermenistan denilen bir bölgenin varlığı ve idaresinin ıslahata muhtaç olduğu, Ermeni Milleti'nin Kürtler ve Çerkezler tarafından tehdit edildiği gibi hususları Babıali'ye resmen kabul ettirmiş ve bununla önemli bir yol kat etmişlerdir.³⁴

Ermeniler aslında Kürtler ve Çerkezlerce tehdit edildikleri için değil de 1877 - 1878 savaşı sırasında Ruslarla beraber bölgenin insanlarına yaptıkları katliamların karşılığının geleceğinden korktukları için güvenliklerinin korunmasını istemişlerdir.

Buna göre; Rusya'ya karşı taahhüt edilen ıslahatlara derhal başlanacak ve bu ıslahatlar tamamlanıncaya kadar Rus işgali devam edecekti. Yani Rusların Doğu

---

³² "geçmişten günümüze Ermeni sorunu" **İçişleri Bakanlığı Strateji merkezi başkanlığı** www.euroasiaforum.com/ermenidosyasi.php, 03/02/2006.

³³ Şimşir, **Ermeni...**, s. 56.

³⁴ Laçiner ve diğerleri, "Ermeni sorunu", s. 19.

Anadolu'yu boşaltmaları ıslahatların uygulanışına kalıyordu, bu durumda Rusların Anadolu'yu kolay kolay boşaltmayacağı da aşıkardı.³⁵

Bu hüküm ile Ermeniler muhtariyet olma amaçlarına ulaşamamışlardı, ancak unutmamalıdır ki vilayetlerinin tahliyesinin, ıslahata dahil edilmesi hükmü Berlin Kongresinden değiştirilmemiş olsaydı, Batum, Kars, Ardahan haricinde, Erzurum'a kadar olan bölgelerinde geri alınması muhtemelen mümkün olmayacaktı.³⁶

Aslında Rusların amacının Ermenilere ıslahat yapılması değil de Ortadoğu hakimiyetini sağlamada köprü başı vazifesinde olan Kars, Ardahan, Batum şehirleriyle Bayezid ve Eleşkirt vadisine yerleşmek olduğu antlaşmanın 19. maddesiyle ortaya çıkmıştır. Ayastefanos antlaşması ile Rusya, işgal ettiği Osmanlı topraklarından Kars, Ardahan ve Batum'u almış, kendi topraklarına katmıştır. Erzurum'u ve diğer bazı yerleri ise boşaltacak, Türkiye'ye bırakacaktı. Bir yandan da Rusya Ermenilere verdikleri vaatlerle Ermeniler üzerinde nüfuzunu güçlendirmeye devam etmiştir.

Gelişen Ermeni meselesi de bu toplumun değil, Osmanlı topraklarında menfaatleri çatışan iki büyük devletin, İngiltere ve Rusya'nın davası olarak politik bir kimlikle ortaya çıkarılmıştır. Böylece Ermeni sorununda Rusya ve ABD'ye karşılık Avrupalı devletlerin Ermenilerle ilgilenmelerinin bütünden parçaya doğru gittiği gözlemlenmiştir.³⁷

Ayastefanos Antlaşması ile Kafkasya'ya hâkim olan Rusya, Doğu Anadolu ve Balkanlarda da etkili olmuştur. Bu durum geleneksel İngiliz politikasına ters düşmüştür. Çünkü Rus nüfuzunun bu şekilde yayılması sadece İngiltere'nin Hindistan'la olan bağlantısını tehditle kalmayacak, aynı zamanda Ortadoğu'daki gücünü de zayıflatabilecekti. Bu bakımdan İngiltere, hemen konuyla ilgilenmeye

---

³⁵ Laçiner ve diğerleri, "Ermeni sorunu", s. 19.

³⁶ Gürün, **Ermeni...**, s. 154.

³⁷ Kantarcı, "**Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu**", w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/ermenisorunu, 10/11/2005.

başlamıştır.³⁸ 4 Haziran 1878 günü İngiltere ile Osmanlı Hükümeti arasında ikili bir antlaşma imzalanmıştır. "Kıbrıs Antlaşması" olarak da bilinen bu antlaşmaya göre, eğer Rusya, ileride Osmanlı devletinin Asya topraklarından bir bölümünü ele geçirmeye kalkarsa, İngiltere, silahla Osmanlı devletinin yardımına koşacaktır. Bu olası yardıma karşılık Osmanlı Devleti, Kıbrıs adasının yönetimini İngiltere'ye bırakmıştır.

“Kıbrıs Antlaşmasına, belki Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılması kadar önemli şu cümle de konmuştur: "Buna mukabil Zatı Padişahı dahi Anadolu kıtasında bulunan Hıristiyan ve sair tebaanın iyi idare edilmesi ve korunması hakkında devleteyn (İngiltere ve Osmanlı devleti) arasında sonradan kararlaştırılacak olan lüzumlu ıslahatı yapacağını İngiltere devletine vaat eder. "Bu tek cümle, İngiltere'nin Ermeni işine el atmasının en önemli hukukî (veya ahdî) dayanağı oldu. Padişah, Ermenilerin "iyi yönetilmesi ve korunması" için "reform" yapmaya söz veriyordu. "Reform" kelimesinden İngiltere'nin ne kastettiği sonradan anlaşılacaktır.”³⁹

Ayastefanos antlaşmasının 1856 Paris Anlaşmasını ihlal edecek maddeler içerdiğini ileri süren İngiltere tez elden yeni bir konferansın toplanması gerektiğini ve anlaşma şartlarının bu yeni konferansta yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Avrupa devletlerinin baskısı ve Rodoplarda çıkan ayaklanmalardan dolayı Ayastefanos antlaşması yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır.

Ayastefanos'tan Berlin anlaşmasına geçen sürede Ermenilerde boş durmamışlardır, artık İstanbul Ermenileri özerklik istiyorlardı. Patrik Nerses, 13 nisan 1878 günü İstanbul'daki İngiltere başbakanı Lord Salisbury'ye bir muhtıra yollamış ve şunları söylemiştir;

“Doğu sorunu (şark meselesi), Müslümanlarla Hıristiyanların bir arada yaşamalarıyla daha da zorlaşan, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması sorunudur. Bu bir arada yaşama (coexistence) artık imkansızdır.

³⁸ Şenol Kantarcı, <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale36.html>, 26/02/2006.

³⁹ www.kemalist.org/html/sections.php?op=printpage&artid=412-42k, 11/01/2006.

Eşitliği ancak bir Hıristiyan yönetim uygulayabilir. Adaleti, ancak Hıristiyan yönetim sağlayabilir. Vicdan özgürlüğünü de yalnız Hıristiyan yönetim uygulayabilir. Şu halde, Hıristiyan kitlelerin yaşadığı her yerde, Müslüman yönetimin yerini Hıristiyan yönetim almalıdır. Ermenistan (Doğu Anadolu) ve Kikya, Hıristiyan yönetimin kurulması gereken yerler arasındadır.

Türkiye Ermenileri işte bunu istiyorlar. Yani Türkiye Ermenistan'ın da Lübnan da olduğu gibi bir yönetim istiyorlar.”⁴⁰

Türkiye Ermeni patriği Nerses Berlin Kongresine de bir muhtıra göndermiş ve isteklerinin desteklenmesini istemiştir, aynı zamanda büyük elçilerle de görüşmeler yapmıştır.

Patrik Nerses Berlin kongresine de katılmak istemiştir ancak bunu izin verilmemiştir, sonrasında Ermeniler yine boş durmamış bir heyetle İngiliz büyük elçisi Layard'ı ziyaret ederek bir proje vermişlerdir ve projenin uygulanmasını istemişlerdir.⁴¹

Rusya'nın, Ayastefanos Anlaşması'yla Osmanlı Devleti üzerindeki çıkarlarının ve rolünün arttığını anlayan İngiltere, 30 Mayıs 1878'de Londra'da Rusya ile gizli bir anlaşma yapıp Avusturya'nın da onayını alarak Berlin'e gelmiştir. Almanya'nın da toplanmasında büyük yardımı olan Berlin Kongresi 13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihleri arasında yapılmış ve İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya, İtalya, Almanya ve Osmanlı Devleti katılmıştır. Ermeniler, burada da bağımsızlıklarıyla ilgili haklar elde etmeyi ümit ettikleri hâlde, Ermenilerin Kongreye sundukları teklifler dikkate alınmamış ve Ermeni meselesi İngiltere'ye bırakılmıştır. Kongrenin 61. Maddesi doğrudan, 62. Maddesi de Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında yaşayan Hıristiyanlara bir takım haklar getirmesi ve Ermenilerin de Hıristiyan olması bakımından dolaylı olarak Ermenilerle ilgilidir.⁴²

---

⁴⁰ Şimşir, **Ermeni...**, s. 58.

⁴¹ www.wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=8530&start=26, 04/01/2006.

⁴² www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/h_n_pasa/003.htm – 60, 03/01/2006.

13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihlerinde kongre düzenlenmiştir, kongre başkanı dönemin Alman Başbakanı Bismark'dır. Ermenilerde Mıgırdıç Hırımyan başkanlığında bir kurulla temsil edilmişlerdir, Osmanlı İmparatorluğundan da Kongreye Kara Todori ve Mehmet Ali Paşa katılmıştır.⁴³

Berlin Kongresininin 61. maddesinin aslında Ermeniler açısından Ayastefanos un 16. maddesinden pek bir farkı olmamıştır. 61. maddenin 16. maddeden farkı Rusya yanında diğer batılı devletleri de gözlemci konumuna sokmuştur. Bu madde esas olarak Ermenilerin bulunduğu bölgelerde reformlar yapılmasını şart koşulmuştur, ayrıca Osmanlı devleti reformlar hakkında arada sıra da diğer devletlere bilgiler verecekti, bu devletler aynı zamanda bu reformların alınmasına nezaret edeceklerdi.

61. madde: “Bab-ı ali, ahalisi Ermeni bulunan eyalatta ihtiyacat-ı mahalliyeinin icab ettirdiği ıslahatı bila tehir icra ve Ermenilerin huzur ve emniyetlerini temin etmeği taahhüd eder ve arasına babda ittihaz olunacak tedabiri devletlere tebliğ edeceğinden, düvel-i müşarunileyhin tadabir – i mezkurenin icrasına nezaret eyleceklerdir”.⁴⁴

61. maddeyi Türkçeleştirdiğimizde;

“Bab-ı ali, ahalisi Ermeni olan eyaletlerde mahallin ihtiyacı olan ıslahatı geciktirmeden icra etmeyi ve Ermenilerin huzur ve emniyetlerini temin etmeyi taahhüt eder ve kabul edilecek tedbirlerin devletlere tebliğ edileceğinden, ilgili devletler de adı geçen tedbirlere nezaret edeceklerdir.”

Böylece Ermeniler, Ruslar ve İngilizler tarafından kullanılmaya başlanmış ve İngiltere'nin elinde Rus yayılcılığına karşı bir ileri karakol vazifesi görmüşlerdir.

---

⁴³ Elif Arslan, “**Ermeni Sorununun Tarihsel İzdüşümleri**” www.geocities.com/begunay/Z55.htm, 01/01/2006.

⁴⁴ Atıla Şehirli, “Osmanlı devletinde ihtilalci ermeni cemiyetlerinin faaliyetleri ve Osmanlı devletinin aldığı tedbirler”, İdris Bal ve Mustafa Çufalı (der) , **Dünden bugüne Türk-Ermeni ilişkileri** , Ankara, Haziran 2003, s. 255.

İngiltere ve Rusya tarafından tarih sahnesine sunulan Ermeni Sorunu, aslında Osmanlı Devleti'ni yıkma ve paylaşma politikasının bir uzantısıdır. Sözde Ermeni soykırımı iddiaları ve yalanları da işte bu politikanın ürünüdür.⁴⁵

61. madde ile,“Ermeni Meselesi”, büyük devletlerin nezaretinde olmak üzere Osmanlı Devleti'nde yapılacak bir “İslahat Meselesi” hâlinde tespit edilmiştir. 61. Madde, Ermenilere umdukları bağımsızlık veya Lübnan benzeri muhtariyeti sağlamayıp, ıslahat (reform) vaadinden başka bir şey getirmemiştir. Ermeniler bu durumdan memnun kalmamışlardır. Bu sebeple bir süre sonra, Ermeniler amaçlarına ulaşmak için Kilisenin riyasetinde isyan çıkarmak ve kan dökmek sureti ile Avrupa ve Rusya'nın müdahalesini isteyeceklerdir.⁴⁶

2. 3. Ermeni kilisesinin durumu:

2. 3. 1. Gregoryen Kilisesinin Kuruluşu:

Ermenilerin Hıristiyanlığı kabul etmeden önceki dinleri Sasaniler ve Ermeniler arasında yaygın olan Zerdüş (ateşe tapma) dinidir.⁴⁷ Ermeniler, IV. Yüzyılda Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir.

Ermeni toplumu ve ruhaniler, kendi iç meseleleri ve Sasanilerle yapılan mücadeleler sebebi ile katılmadıkları Kadıköy konsülünün “İsa'nın iki tabiatlı” olduğu görüşünü benimsememişlerdir çünkü Gregoryen kilisesi “İsa'nın tek tabiatlı olduğuna inanmışlardır”. Roma kilisesinin üstünlüğünü kabul etmeyen, Chalcedoine (Kadıköy) Konsülünün kararlarını tanımayan ve Papanın günah çıkarma güç ve yetkisine inanmayan Ermeniler kendi kiliselerini kurmak için harekete geçmişlerdir. V.asırda Eçmiyazin piskoposluğu, Bizans kilisesinden ayrılmış ve Piskoposluk,

---

⁴⁵ birimweb.icisleri.gov.tr/ strateji/rapor/ermeni_sorunu.html, 09/01/2006.

⁴⁶Erdal İter , “Ermeni Kilisesi ve Terör”, **Bilim ve aklın aydınlığında eğitim dergisi**, Nisan 2003, sayı:38, s. 50.

⁴⁷ Kılıç Davut, “Selçuklulara kadar Anadolu'da Gregoryen Ermeni Kilisesi (m451-1100)”, İdris Bal ve Mustafa Çufalı (der), **Dünden bugüne Türk-Ermeni ilişkileri**, Ankara, Haziran 2003, s. 39.

katogigosluga yani Ruhani umumi reislige çevrilmiştir. Gregoryen inancına göre Hz. İsa, Tanrının tek oğlu olarak inmiş ve Ermeni kilisesini kurmuştur, Hz. İsa bu kiliseyi doğu ve batıdakilerden tamamen ayrı olarak örgütlemiştir. Böylece oluşan Eçmiyazın katogigosluluğu Ermeniler için birinci derecede bir merkez olarak kabul edilmiştir.⁴⁸

Ermeni kilisesi 451 yılında Kadıköy Konsülünden ayrılan Monofizit kiliselerden olmasına rağmen tasnif kolaylığı açısından zaman zaman Ortodoks doğu kilisesinde anılmışlardır.⁴⁹

IV. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Aziz Gregor'un çabalarıyla, Ermenistan'ın tarihi coğrafyasında yaşayan ve aralarında bugün Ermeni olarak adlandırdığımız Hay etnisitesi mensupları dahil olmak üzere çeşitli etnik gruplar, Aziz Gregor'un Hıristiyanlık anlayışı etrafında cemaat haline gelmişlerdir.

Ermenilerin Kadıköy konsülünden ayrılmalarının bir diğer sebebi de çıkardıkları isyanların İran tarafından kanlı bir şekilde bastırılması ve bu ortamda Ermenilerin siyasi varlıklarını devamını sağlama amacı olmuştur.⁵⁰ İlk dönemlerinden itibaren Ermeni kilisesi İran, Roma ve Bizans kiliselerinden büyük bir baskı görmesine rağmen Gregoryen cemaat içindeki Hay unsuru sayesinde ayakta kalmayı başarabilmiştir.

Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra Ermeniler, İran'dan ve genel olarak Doğudan kopma ve Batıya yaklaşıma gayret etmiş, ancak bu yaklaşma Batıdan aynı karşılığı bulamamıştır. Bizans ve Roma kilisesi Monofizitliği dini sapkınlık olarak görmüştür, ayrı bir dini merkezleri bulunan ve monofizit olan Ermeniler bu kiliseler tarafından başka bir inancın mensubu olarak görülmüş ve Ermeniler üzerinde şiddetli baskılar uygulanmıştır.⁵¹

---

⁴⁸ Ali Arslan, "Kutsal Ermeni Papalığı", İstanbul, Nisan 2005, s. 11.

⁴⁹ Mahmut Niyazi Sezgin, "Ermenilerde Din, Kimlik ve Devlet", Ankara, 2005, s. 35.

⁵⁰ Sezgin, *Ermenilerde Din...*, ss. 38-39.

⁵¹ Sezgin, *Ermenilerde Din...*, s. 48.

Eçmiyazin Ermenilerin en eski katogigosluğu olması nedeniyle Ermeniler açısında büyük önem atfedilmiştir ve bir anlamda Ermenilerin papalığı olarak görülmüştür. Katogigoslukta Ermenilerle beraber Anadolu'nun içlerine taşınmış Van-Ahtamar bölgesi ile Adan-Sis'te faaliyet göstermiştir. Moğol istilasından sonra 1441 de tekrar Eçmiyazin manastırında tesis edilmiş, ancak Sis ve Ahtamar katogigoslukları da faaliyetlerine devam etmişlerdir.

XV. yüzyılda ruhani olarak Eçmiyazin, Sis ve Ahtamar olmak üzere 3 ayrı katogigosluk bulunmaktadır. Eçmiyazin katogigosluğu, Revan, Kars, Bayezid, Erzurum ve havalisi ile XVII. Yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul Ermenilerinin ruhani mercii olmuştur. Ahtamar Van ve çevresinde, Sis katogigosluğuysa; Kozan, Adana, Maraş, Zeytun, Urfa, Rumkale, Birecik, Nizip, Antep, Gürün, Darende, Divrik, Malatya, Behisni, Antakya, Halep ve Lazkiyedeki Ermenilerin ruhani merkezlerdir. XVI. yüzyıldan itibaren Eçmiyazin, Ahtamar, Sis katogigosluğu ruhani bakımdan İstanbul Ermeni patrikliğinden daha üstün olmalarına rağmen Osmanlı devleti İstanbul patrikliğini muhatap kabul ederek daha üstün konuma getirmiştir.⁵²

Ermenilerde din ile milliyet, kilise ile Ermeni bireyi iç içe girmiştir. Aslında Ermeni milletinden, Ermeni devletinden, Ermeni tarihinden değil Ermeni kilisesinden, Ermeni kilise devletinden söz etmek gerekir. Çünkü Ermeni devleti fikrini doğuran Ermeni kilisesidir.

Ermeni kilisesi, dini görevleri ve sorumlulukları yanında, Ermeni milleti için milli ve siyasi bir otorite olmuştur, kuruluşundan günümüze kadar kilise ve başında bulunan din adamları Ermeni toplumunun hayatlarına şekil ve yön veren en büyük güç olmuştur. Manastır ve kiliseler Ermeni din adamlarının elinde toprak mülkleri ve diğer zenginlikleri ile birer kültür merkezi ve devlet hayatındaki ideolojik oluşumların organizasyon merkezleri haline gelmişlerdir, öte yandan Ermeni din

---

⁵² Arslan, **Kutsal...**, s. 12.

adamları için din ve dini müesseseler, sadece bir araç olmuştur, asıl amaçsa siyasi ve ideolojik hedeflere ulaşmak olmuştur.⁵³

2. 3. 2. Osmanlı Devleti döneminde Gregoryen kilisesi ve etkileri :

Osmanlı-Ermeni ilişkilerinin Orhan Bey (1326-1362) zamanında başladığını söylemek mümkündür. 1326 yılında Bursa'yı alarak başkent yapan Orhan Bey, Ermenilerin, Bizans'ın zulmünden korunmaları için Anadolu'da ayrı bir cemaat olarak örgütlenmelerine müsaade etmiş ve Kütahya'daki Ermeni ruhanî merkezini de Bursa'ya naklettirmiştir.⁵⁴

İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin tarihi, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesiyle başlar. İstanbul'daki İlk Ermeni patriği 1461 de bu makama getirilen Bursa piskoposu Hovakim'dir.⁵⁵Hovakim'in gelmesiyle, bir ferman ile Samatya'daki Sulu Manastırda Ermeni Patrikhanesi kurulmuş, böylece Ermenilere hürriyet sağlayan idarî ve dinî imtiyazlar verilmiştir. Hovakim'de Ruhani olarak Sis'e bağlıdır. Bu durum 50 yıl sürdükten sonra Eçmiyazın güç kazanmıştır.

Ermeni Kilisesi; Eçmiyazın, Ahtamar, Sis katogigosluklarına ayrılmasına ve İstanbul ve Kudüs patrikliklerinin bulunmasına rağmen, itikat ve mezhep olarak aynı görüşteydiler. Ancak Fransa ve İngiltere'nin bölgede sömürgecilik faaliyetlerini artırmaları üzerine itikat ayrılıkları olan yeni Hıristiyan mezhepler ortaya çıkmıştır.

Eçmiyazın Katogigosluğunun Rusların kontrolüne girmesine rağmen Osmanlı'da yaşayan Ermeniler Gregoryen mezhebine mensup bulunmaktaydılar. Gregoryen Kilisesinden ilk kopma Fransa'nın gayretleri neticesinde gerçekleşmiştir. Sömürgecilik faaliyetlerinde misyonerliği kullanan ve Osmanlı Devleti'ndeki Katoliklerin hamisi olan Fransa, 18. yüzyıldan itibaren Ermeniler üzerinde yürüttüğü

---

⁵³ Haluk Selvi, "Ermeşe Manastırı ve Ermeni Olaylarındaki yeri", www.satemer. sakarya.edu.tr/pdf/ermese. pdf, 12/01/2006.

⁵⁴ İlter, "Ermeni Kilisesi ve Terör", **Bilim ve aklın aydıgında eğitim dergisi**, Nisan 2003, sayı:42, s. 43.

⁵⁵ Muhittin Nalbantoğlu, "Türlere karşı Ermeni vahşeti", İstanbul, 1992, s. 40.

misyonerlik çalışmalarından fayda temin etmeye başlamıştır. Ermenilerin Katolik mezhebine girmesi, İstanbul Ermeni Patrikliği'nde rahatsızlık meydana getirmiş ve o dönemki uygulamaya göre mezhep değiştirenler sürgüne gönderilmiştir. Katolik mezhebine girenleri sıkı bir şekilde takip eden ve cezalandırılmalarını sağlayan Patrik Zaharya'nın çabaları Fransa, Avusturya ve İspanya gibi devletlerin tepkisini çekmiş ve baskılar üzerine patriğin görevine son verilmiştir. Gregoryen Ermeni Patrikliği'nin bütün çabalarına rağmen, özellikle Fransa'nın desteği sayesinde İstanbul'daki Katolik Ermenilerin sayısı hızla artmış ve bazı papazlar da Katolikliği tercih etmişlerdir.⁵⁶

Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için Patrik Bogos nezaretinde 1820 yılında görüşmeler yapılmış ve anlaşma sağlanmıştır. Ancak Patrikliğin Gregoryen Mezhebi'nin ayin usullerini değiştirmeye yetkili olmadığını ve bunun ancak Eçmiyazin Katogigosluğu tarafından yapılabileceğini savunan Ermeni din adamları Katoliklerle işbirliğine karşı çıkmışlardır. Patrik Bogos'u Ermenileri Katolikleştirmekle suçlayanlar patrikhaneyi basmış ve patrik canını zor kurtarmıştır. Osmanlı donanmasının Navarin'de yakılmasından sonra Fransız, Rus ve İngiliz elçilerinin İstanbul'u terk ettikleri bir dönemde İstanbul'daki Katolik Ermeniler de topluca başka yerlere sürülmüşlerdir. Ancak 1829 yılında Edirne Anlaşması'ndan sonra Fransız büyükelçisi Katolik mezhebine geçenlerin ayrı bir cemaat olarak kabul edilerek başlarına bir nazır atanmasını istemiş ve sürülenlerin İstanbul'a dönüşüne izin verilmesini talep etmiştir. Fransızların bu isteği doğrultusunda Katolik Ermeniler 1830 yılında İstanbul'a dönmüş ve Katolik cemaati Osmanlı hükümeti tarafından kabul edilerek Agop Çukuryan piskopos olarak seçilmiştir. Fransa'nın baskısıyla kurulan Katolik cemaati ile Gregoryen Ermeni Kilisesi ilk olarak parçalanmış, Fransa kendi politikaları için çok önemli olan Ermeniler'den bir grubun da hamiliğini ele geçirmiştir. Bu durum Fransa'nın Ermeniler üzerinde gün geçtikçe daha fazla etkili olmaları için ilk basamak olmuştur.⁵⁷

---

⁵⁶ Aslan, **Kutsal...**, ss. 53-54.

⁵⁷ Bayram Kodaman, "Ermeni Meselesi (Tarihi ve Siyasi Bir Değerlendirme)", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı 37, s. 206.

Osmanlı Devleti doğruya doğru genişledikçe Eçmiyazın Katogigosluğuna bağlı Ermenilerde daha çok Osmanlı sınırları içine girmeye başlamıştır. 1583'te Erivan bölgesi fethedilerek Eçmiyazın Katogigosluğu da Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁵⁸

Eçmiyazın, Akdamar ve Sis katogigoslukları ruhani bakımdan İstanbul Patrikliği'nden üstün olmalarına rağmen, devlet tarafından Ermeni milletinin başı olarak kabul edilmesinden dolayı İstanbul Ermeni Patriği, Osmanlı Devleti nezdinde en güçlü Ermeni lider statüsünde olmuştur. Katogigosların devletle olan tüm ilişkilerinde İstanbul Patrikliği muhatap kabul edildiği için Patriklerin nüfuz ve etkileri artmıştır. İstanbul Patrikliğininin Ermeni Kilisesi hiyerarşisi içerisindeki konum ve öneminin artmasına sebep olan bir diğer faktör de Ermenilerin ticaret yoluyla İstanbul'da bir hayli zenginleşmeleri ve zamanla kritik devlet kademelerine yükselmeye başlamalarıdır. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren gelişen bu süreçte pek çok ermeni imparatorluk yönetiminde nüfuzlarını güçlendirmiş ve elde ettikleri bu gücü, cemaatlerini himaye etmek için kullanmışlardır. Bunun sonucunda,merkeze uzak bölgelerdeki gerek Sis, Eçmiyazın ve Akdamar Katogigoslukları gerekse Kudüs Patrikliği'ne bağlı Ermeniler de ,çıkar sağlamak amacıyla bu kişilerin ve dolayısıyla İstanbul Patrikliği'nin aracılığına ihtiyaç duymuşlardır. Bu durum, imparatorluk sınırları içindeki bütün Ermenileri tek merkezden kontrol etmek isteyen Osmanlı yönetimince de desteklenmiş ve olumlu karşılanmıştır. Ancak doğu bölgelerinden İstanbul'a gelen Ermenilerin sayısı arttıkça Eçmiyazın Katogigosluğu'nun İstanbul'daki etkisi de artmaya başlamıştır.

Erivan bölgesinin fethedildiği 1583 yılından itibaren 19. yüzyıla kadar ruhani bakımdan İstanbul Patrikliğinin üstünde olmalarına rağmen İstanbul Patriklerinin teklifi ve Padişahların tasdiki ile Eçmiyazın Katogigoslarının görevlendirilmesi İstanbul tarafından yapılmıştır.⁵⁹

---

⁵⁸ Aslan, **Kutsal...**,ss. 54-55.

⁵⁹ Sezgin, **Ermenilerde...**, ss. 48-52.

Anadolu'da Celali isyanlarından sonra İstanbul'a Ermeni akını artmıştır. 1641'de patrikhane, Kumkapıya taşınmış 1651'de Eçmiyazin ruhani lideri İstanbul'a gelmiştir ve Klikya ruhani reisinin de katkısıyla "Ermeni Katolik kilisesi" doğmuştur.

Ermenilerin devlet ve toplumu içinde, Ermeni patrikliğinin etkisi hiçbir zaman azalmamıştır. Zira patrikler Ermenilerin din işlerini yönetmişler, şikayetlerini incelemişler ve hatta Ermenilere ait emlakları da yönetip vergi gelirlerini toplamışlardır.

Zamanla Patriklerin Ermeni toplumu üzerindeki etkileri siyasal etki ve kontrol haline dönüşmüştür. Özellikle yabancılar, Rum patrikliğinde olduğu gibi, Ermeni Patrikliğini de milli ve siyasal bir makam olarak görmeye başlamışlardır. Berlin antlaşmasından sonra patlak veren Ermeni sorununda İstanbul Patrikliğinin büyük rolü olduğu gibi, Doğu Anadolu'daki Ermeni ayaklanmalarında da Ermeni kiliseleri silah deposu ve terör karargahı görevini yapmıştır.⁶⁰

Osmanlı Ermenilerinin büyük çoğunluğu Gregoryen Ermeni Kilisesi'ne bağlı olmakla birlikte Katolik ve Protestan Ermeniler de vardır. Osmanlı Devleti içerisindeki Ermeniler, gerek misyonerlik faaliyetleri sonucu gerekse özellikle 19. yüzyılda Avrupalı devletlerin vatandaşlarına sağlanan ticari ve ekonomik imtiyazlardan yararlanmak için Gregoryen Kilisesi'nden ayrılıp Protestan ve Katolik mezheplerine bağlanmaya başlamışlardır. Özellikle Rusya Gregoryen Ermenilerin hamiliğini üstlenmiştir.

Tanzimat ve özellikle Islahat Fermanı'ndan sonra ekonomik olarak zaten güçlü olan Ermeni azınlığı, siyasi haklara da kavuşmuştur. Böylece hukuki ve siyasi alanlarda elde ettikleri yeni haklarla birlikte Ermeniler de diğer Hıristiyan azınlıklar gibi, gerçek anlamda 'milletleşme' sürecine girmişlerdir. Bu yöndeki önemli diğer bir gelişme de Ermeni Milleti Nizamnamesinin 1863 yılında ilan edilmesiyle Ermeni Milleti'nin işlerini düzenlemek üzere bir Ermeni Meclisinin kurulmasıdır. *Meclisin fermanında belirtilen görevi "Ermenilerin idare-i emval ve umur _u diniyyeleri ile*

---

⁶⁰ Armaoğlu, 19. yy..., s. 566.

ilgilenmekti”,⁶¹ bir süre sonra meclis politikanın görüldüğü bir yer hali almıştır. 140 üyeli bu meclisin 20 üyesi ruhbanlardan, 120 üyesi ise halktan (laik unsurlardan) oluşmaktadır. Böylece Ermeni cemaatinde laikleşme ve milletleşme birlikte başlamıştır. Bu süreçle gelinen noktada, toprağa dayalı bağımsız bir egemenlik olmayışı, Ermeni Cemaatinin tam anlamıyla millet olmasının tek eksikliği haline gelmiştir.⁶²

Gerek yetkilerinin azalması, gerekse Katolik ve Protestan Ermenilerin bağılıklarının başka bir kiliseye geçmesi, gerekse Eçmiyazin Katogigosluğu’nun giderek ve güçlenen hakimiyetinin etkisiyle, İstanbul Patrikliği’nde yalnızca bir dini önder statusüne düşme korkusu başlamıştır. Kilisenin, özellikle siyasi ve kültürel tekeli, yeni ortaya çıkan laik bir aydınlar tabakasının tehdidi altına girmiştir. Bütün bu sebeplerden dolayı Kilise, yetki ve ayrıcalıklarını yeniden kazanabilmek için çareyi özerk yada bağımsız bir Ermenistan’ın kuruluşunda görmeye başlamıştır.

Patrikler Osmanlı Devleti’ne yönelik faaliyetlerinde Rusya başta olmak üzere büyük devletlere yanaşarak siyasi hedeflerine ulaşmaya uğraşmışlardır, Patrikler, bu nedenlerle 1863 Nizamnamesi’nden sonra daha çok siyasi alanda çalışma yapmışlardır.⁶³

İngiltere de Ermeni cemaati üzerindeki çalışmalara katılmış, 1840 yılında Kudüs’te bir Protestan Kilisesi inşaatı için izin aldıktan sonra, bu kilisenin 1845 yılında hizmete girmesini sağlamıştır. Böylece İngilizler de Ermenilere dinî kanallardan ulaşmayı denemişlerdir. 1846 yılında İngiliz elçisinin muâvenet ve himayesi ile İstanbul’da bir “Protestan Cemaati İdare Heyeti” teşekkül etmiş ve 1850 yılında da bir ferman ile bunlar “Ermeni Protestan Milleti” olarak tanımışlardır. Bir müddet sonra, İngiltere’nin ardından, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Almanya da devreye girmiş, gönderdikleri Protestan misyonerleri ile, İngiliz

---

⁶¹ Haluk Selvi, “**Ermeni Soykırımı Tarih Yazımı**”,
www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/ermtaryazimi.pdf, 12/01/2006.

⁶² Ercüment Kuran, “**Ermeni Meselesinin Milletlerarası Boyutu**”,
<http://www.osmanli.org.tr/web/ermeneni/001.asp>, 01/02/2006.

⁶³ Sezgin, **Ermenilerde...**, ss. 53-55.

Elçilisi'nin de yardımları sayesinde, Protestan mezhebini birlikte yayma çabasına girişmişlerdir, böylece pastadan dilim almak isteyenlerin sayısı giderek artmıştır.⁶⁴

Böylece, Gregoryen, Protestan ve Katolik Ermeniler, dil ve tarih çalışmalarını başlatarak Osmanlı imparatorluğunun XIX. yüzyılının ikinci yarısında çok huzursuz kılacak olan Ermeni milliyetçiliği duygusuna katkıda bulunacaklardır. 1856 Islahat Fermânından sonra Ermeniler, valilik, genel müfettişlik, elçilik, hatta bakanlık mevkilerine bile getirilmeye başlanmışlardır.

Ermeni Kilisesi, Ermenilerin büyük güçlerin tebaası olarak yaşadıkları uzun tarih boyunca, milli ruhun ayakta kalmasını sağlayan belki de en önemli faktör olmuştur. Bu özelliği, kiliseyi, 19.yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Ermeni milliyetçiliğinin en önemli araçlarından biri olarak ortaya çıkarmıştır. 19. yüzyıl Ermeni milliyetçiliğinin ortaya çıkışında özellikle İstanbul, St.Petersburg ve Nor Nahçıvan kiliseleri çok önemli rol oynamışlardır. Kilise milliyetçi eğitim ve endoktrinasyon merkezi haline getirilmiştir.

Osmanlı döneminde terörist faaliyetlerde bulunan Ermeni örgütleri de değişik yer ve zamanlarda kiliselerden destek görmüştür. Başarılı olmalarının Gregoryen Kilisesi'nin desteğine bağlı olduğunun bilincinde olan Hınçak ve Taşnak örgütleri, din adamlarını ve kiliseyi Ermeni sorununun merkezi haline getirmeye ve terör faaliyetlerinin içine çekmeye çalışmışlardır. Bu örgütlerin kuruluşlarına kısaca değinmek gerekirse; 1877'de Cenevre'de Marksist eğilimli Hınçak (Çan) Cemiyeti ile 1890'da Tiflis'te ihtilalci Taşnak Cemiyeti kurulmuşlardır.⁶⁵ Ermeni terör örgütleri, yanlarına çekemedikleri ve kullanamadıkları patrik, psikopos ve diğer görevlileri görevden uzaklaştırmanın yollarını da bulmuşlardır. Bunun yanında bu terör örgütleriyle aynı düşünceleri paylaşan ve kiliseyi bir terör yuvası haline getiren din adamlarının sayısı da az olmamıştır.

---

⁶⁴ Erdal İler, "Ermeni Kilisesi ve Terör", **Bilim ve aklın aydınlığında eğitim dergisi**, Nisan 2003, sayı:43, s. 50.

⁶⁵ Bayram Kodaman, "Ermeni Yanılgıları" <http://www.turkishresponse.com/turkce/makaleler/makale35.html>, 06/01/2006.

Anadolu'daki kiliselerin bir kısmı, isyan planlarının yapıldığı yerler ve silahların saklandığı depolar haline getirilmiştir. Nitekim ilk Ermeni isyanlarında biri 1890 yılında Erzurum valisinin silah deposu haline getirilen kiliseyi aramak istemesi üzerine çıkmıştır. Mabetlere duyulan saygı ve oraların kutsal kabul edilmesi, kiliselerin terör üssü olarak kullanılmasına yol açmıştır. Ermeni milletiyle adeta iç içe geçmiş ve Ermeni kimliğinin korunmasındaki başlıca kurum görevini ifa etmiş olan kilisenin, bu rolü icra etmesindeki süreçte önemli bir aşamayı da 19. yüzyıldaki dış destekli ve hatta güdümlü milliyetçilik ve toplu başkaldırı hareketlerinin merkezinde kilisenin bulunması oluşturmuştur. Zira Osmanlı toplum düzeninde kiliselere tanınan özgürlük ortamı, kiliselerde her türlü yasadışı faaliyetlerin yapılması için uygun bir zemin hazırlamıştır. Bu durum Gevond Turyan adlı bir din adamı tarafından şu şekilde izah edilmektedir:

*'Dini cemaatler uzun zamandan beri, Ermeni ihtilal partilerinin inkılap ocakları olmuştur. Dini merkezler silah depoları ve komplo ocakları olmuştur. Dini liderler, söz ve yazı ile kendilerine güvenmiş olan halkı isyana teşvik ediyorlardı...Dini liderler, komiteler tarafından organize edilmiş bayramlara, toplantılara, törenlere başkanlık ediyorlardı.'*⁶⁶

Bu arada bazı Ermeni din adamları da İngiliz, Fransız ve Rus diplomatların yanından ayrılmaz olmuş ve Ermeni sorunu için büyük devletlerin desteğini almaya çabalamışlardır. Örneğin; Osmanlı Devleti'nin altı ilini kapsayan bir 'Ermenistan' kurulması fikrinin öncülüğünü Eçmiyazin Katogigosluğu'ndan destek gören İstanbul Patriği Mıgırdıç Hirimyan (1869-1873) yapmıştır. İhtilalci mücadelesinde başarılı olamayan Hirimyan 1873'te istifa etmiş ve yerine takipçisi niteliğindeki Nerses Varyapetyan seçilmiştir. Bu dönemde Patriklik tarafından, sık sık sahte şikayet ve mezalim raporları hazırlanarak Avrupa devletlerinin İstanbul'daki büyükelçilerine sunulmuştur. 1892-1907 yılları arasında Eçmiyazin Katogogisluğu görevinde bulunacak olan Hirimyan, Patrik Varyapetyan'ın da desteğiyle, 1878'de Ayastefanos ve Berlin Konferansı'nda da Ermenilerin sözcülüğünü yaparak büyük devletlerden

---

⁶⁶ İlder, " Ermeni kilisesi ", s. 50.

bağımsız bir Ermenistan kurmalarını talep etmiştir. Aynı Hırimyan, 20 Eylül 1896'da Eçmiyazin'de yayınlayıp bütün Ermeni kiliselerine bir genelgeyle Ermeni halkına, isyancıların safına katılmaları gerektiğini vaaz etmiştir. Ermeni sorununda büyük güçlerin hamiliğinin kazanılmasında olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde, devlet görevlileri ve Müslüman halkın Hıristiyan Ermenileri katlettiği şeklindeki yalan haberleri yayarak ve propaganda yaparak bu ülkelerin kamuoylarını harekete geçirme görevini de kilise üstlenmiştir.⁶⁷

Aslına bakılırsa bu çabaların hayallerindeki Ermenistan'ı kurma yolunda başarısız olacağı aşıkardır çünkü, Ermenilerin, hak iddia ettikleri Doğu Anadolu'da (Vİlayât-ı sitte) nüfus oranları azdır ve kurmak istedikleri Ermenistan'ın sınırları da kesin olarak çizilememiştir. Zaten geçmişten kalma tarihî ve siyasî kesin sınırları yoktur. Dolayısıyla, tam anlamıyla Doğu Anadolu'da ayrılıkçı bir isyanı destekleyecek ve takviye edecek beşerî ve askerî bir güç de ellerinde bulundurmuyorlardı. Osmanlı, Rus ve İran devletlerinin tabî oldukları için siyasî birlikleri de yoktur.⁶⁸

Ermeni milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında ve yükselmesinde etkili olan bir diğer dini faktör de misyonerlik faaliyetleri olmuştur. 19. yüzyılda Batı misyonerlerinin özellikle Doğu vilayetlerinde çalışmaları sonucunda Doğu Hıristiyanlığına bağlı çok sayıda kişinin Protestan ve Katolik olduğu görülmüştür,⁶⁹Misyonerlik tarihin hiçbir döneminde tek başına bir din meselesi değil, hep siyasi bir mesele olmuştur, Misyonerlik çalışmaları çerçevesinde gelişen milliyetçilik faaliyetleri bir taraftan Ermeniler arasındaki dini ihtilafları kuvvetlendirirken öbür taraftan da Ermeni milliyetçiliğinin dini kökenlerini derinleştirmiştir. Osmanlı imparatorluğunun parçalanmasında misyoner okullarının da, misyonerlik faaliyeti gibi etkisi büyük olmuştur, “*Örneğin, Batı'nın casus okullarında "beyni yıkanarak Katolikliği seçen*

---

⁶⁷ Necati Gültepe, “Ermeni Meselesi İle İlgili (Rus, İngiliz, Fransız) Dış Tertipler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı 37, s. 216.

⁶⁸ Bayram Kodaman, “**Ermeni Yanılgıları**” <http://www.turkishresponse.com/turkce/makaleler/makale35.html>, 06/01/2006.

⁶⁹ Suavi Aydın, “**Anadolu Hıristiyanlarında Dönüşüm Misyoner Faaliyetlerinin Doğu Hıristiyanlığı Üzerinde Etkisi ve Modernleşme**”, http://www.kultur.gov.tr/portal/turizm_tr.asp?belgeno=20064, 27/12/2005.

Ermeniler, sadrazamın huzurunda bile 'biz millet-i Ermeniyan a tabî olamayız' demişlerdir."⁷⁰

Ermeni Kilisesi'nin, milliyetçilik hareketlerinde ve Ermeni sorununda ön safta yer almasının siyaset sosyolojisi açısından izahı ise, giderek laikleşen ve etnik temeli sürekli daha belirginleşen Ermeni milliyetçiliği hareketinde ve ayrılıkçı faaliyetlerde kilisenin kurum olarak siyasi ve sosyal tabanını kaybetme endişesi şeklinde değerlendirilebilir. Avrupa'daki milliyetçilik fikirlerinden, sosyalist hareketlerden ve büyük güçlerin Osmanlı devleti üzerindeki emperyalist politikalarından etkilenecek gelişen Ermeni milliyetçiliği ve onun talepleri karşısında, kilise de, gelişen toplumsal ve siyasi cereyanların gerisinde kalarak toplumdaki konumu tehlikeye sokmak yerine, oluşum sürecindeki hareketlere önderlik vazifesini üzerine alarak toplum liderliği fonksiyonunu bu şekilde sürdürmeyi tercih etmiştir. Bu durumda yurt dışında eğitim görmüş din adamlarının da büyük etkisi olmuştur.⁷¹

Ermeni Kiliseleri ve Patrikhane; görevleri olan din işlerinden ziyade siyasetle uğraşmışlardır. Zaman zaman göreve gelen bazı patrikler fanatik Ermeni komitacılara karşı çıksalar da bunda fazla başarılı olamamışlar ve onların isteklerine razı olmak zorunda bırakılmış veya istifa etmek zorunda bırakılmışlardır. Bu organizasyon bu şekilde devam etmiştir.⁷²

SONUÇ:

Anadolu coğrafyasında değişik uygarlıklarla birlikte yaşayan Ermeniler, Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle Türk hakimiyetine girerek onlarla birlikte yaşamaya başlamışlardır. Hıristiyan bir topluluk olan Ermeniler, Müslüman olan Türklerin, gayri Müslimlere hoşgörü içerisinde yaklaşmaları sonucu kendi inanç ve

---

⁷⁰ Ugur Yıldırım, "**Tarihten Bugüne Türkiye'de Misyonerlik**"

<http://www.haberbilgi.com/haber/turkiye/jeo0505/misyonerlik.html>, 03/01/2006.

⁷¹ Sezgin, **Ermenilerde din...**, ss. 61-65

⁷² Göktepe ve Kızılkaya, "Ermenilerde kilise ve Milliyetçilik ilişkisi ve tehcir kanunu" İdris Bal ve Mustafa Çufalı (der) , **Dünden bugüne Türk-Ermeni ilişkileri**, Ankara, Haziran 2003, s. 285.

yaşam biçimlerini değiştirmeden adil bir yönetimle idare edilmişlerdir. Bu yaşantılarında Müslüman halkla iç içe değişik yörelerde özellikle Doğu Anadolu'da yaşamışlardır. 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra Rusya Ermeniler üzerinde Kilise vasıtasıyla etkili olmaya başlamıştır. Kendi aralarında daha önce dinsel görüş ayrılığı yokken, 19. yy. da İngiliz, Fransız ve ABD'li misyonerlerin etkisinde kalarak Protestan ve Katolik mezheplerine bölünmüşlerdir. Kilise, Ermeni toplumu üzerinde siyasi ve dini açıdan önemli bir yer tutmaktaydı.

19.yy.daki Nasyonalist faaliyetlerden etkilen Ermeniler, İngiltere ve Rusya gibi dış güçlerin etkisinde kalarak, Osmanlının zayıflamasıyla bir takım imtiyazlar elde etme gayretine girmişlerdir. Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla da bu isteklerinin bir bölümünü elde etmişlerdir.

III. BÖLÜM: ERMENİ TEHCİRİNİ HAZIRLAYAN OLAYLAR VE TEHCİR KANUNU

3.1. 1915 Öncesi Ermeni isyanları :

Ermeniler, Türk toprakları içerisinde müstakil bir Ermenistan Devleti kurmak amacıyla planlı ve uzun vadeli bir strateji takip etmişlerdir. Bunun için sürekli olarak imtiyaz istemek, Hristiyan–Müslüman rekabeti yaratmak, milli kimlik üzerinde durarak Türk-Ermeni çelişkisini tahrik etmek, Ermeni meselesini enternasyonelize ederek, bunu dünya kamuoyuna ve Hristiyan alemine mal etmek, siyasi ve askeri alanda teşkilatlanarak silahlı ayaklanma için hazırlık yapmak.⁷³Bu maksatla oluşturdukları terör örgütleri vasıtasıyla birçok isyan çıkartmışlardır. Bu isyanlar ve terör olaylarının önemli olanları şunlardır:

Anavatan Müdafileri Olayı (8 Aralık 1882), Armenakan Çeteleriyle Çatışma (Mayıs 1889), Musa Bey Olayı (Ağustos 1889), Erzurum İsyanı (20 Haziran 1890), Kumkapı Nümayişi (15 Temmuz 1890), Merzifon, Kayseri, Yozgat Olayları (1892 - 1893), Birinci Sasun İsyanı (Ağustos 1894), Zeytun (Süleymanlı) İsyanı (1-6 Eylül 1895), Divriği (Sivas) İsyanı (29 Eylül 1895), Babıali Olayı (30 Eylül 1895), Trabzon İsyanı (2 Ekim 1895), Eğin (Mamuratü'l - Aziz) İsyanı (6 Ekim 1895), Develi (Kayseri) İsyanı (7 Ekim 1895), Akhisar (İzmit) İsyanı (9 Ekim 1895), Erzincan (Erzurum) İsyanı (21 Ekim 1895), Gümüşhane (Trabzon) İsyanı (25 Ekim 1895), Bitlis İsyanı (25 Ekim 1895), Bayburt (Erzurum) İsyanı (26 Ekim 1895), Maraş (Halep) İsyanı (27 Ekim 1895), Urfa (Halep) İsyanı (29 Ekim 1895), Erzurum İsyanı (30 Ekim 1895), Diyarbakır İsyanı (2 Kasım 1895), Siverek (Diyarbakır) İsyanı (2 Kasım 1895), Malatya (Mamuratü'l-Aziz) İsyanı (4 Kasım 1895), Harput (Mamuratü'l- Aziz) İsyanı (7 Kasım 1895), Arapkir (Mamuratü'l- Aziz) İsyam'(9 Kasım 1895), Sivas İsyanı (15 Kasım 1895), Merzifon (Sivas) İsyanı (15 Kasım 1895), Ayıntab (Halep) İsyanı (16 Kasım 1895). Maraş (Halep) İsyanı (18 Kasım 1895), Muş (Bitlis) İsyanı (22 Kasım 1895), Kayseri (Ankara) İsyanı (3 Aralık 1895), Yozgat (Ankara) İsyanı (3 Aralık 1895), Zeytun İsyanı (1895 - 1896), Birinci

---

⁷³ Bayram Kodaman, “Ermeni Meselesi, siyasi ve tarihi bir değerlendirme”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, Sayı 37, s. 209.

Van İsyanı (2 Haziran 1896), Osmanlı Bankası Baskını (14 Temmuz 1896), İkinci Sasun İsyanı (Temmuz 1897), Sultan Abdülhamid'e Suikast (Yıldız Suikastı) (21 Temmuz 1905), Adana İsyanı (14 Nisan 1909).⁷⁴

“Tespiti bir batılı şöyle yapıyordu; “Ermeni ihtilalcilerin hedefi karışıklıklar çıkararak Osmanlıların karşılık vermesini temin etmek ve böylece yabancı ülkelerin duruma müdahale etmesini sağlamaktır”

İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Currie 28 Mart 1894"⁷⁵

Bu isyanların hazırlanmasında daha önceden kurulmuş Ermeniler üzerinde sürekli propaganda yapan Hınçak ve Taşnak komitelerinin ve hınçak ihtilal partisinin etkisi yadsınmaz, Görüldüğü gibi sadece 1897 yılına kadar birçok Ermeni isyan ve tedhiş olayı tespit edilmiştir.⁷⁶ Tarihlerinden de anlaşıldığı üzere bütün isyanlar. Ermeni komitelerinin faaliyete geçmesinden sonra süratle artmıştır. Daha sonra kurulacak olan Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı Hovahannes Katchaznuni'nin de değindiği gibi çeteler, sürekliliği sağlamış ve Türkiye'ye aktif olarak müdahale (saldırı) etmişlerdir, bu komiteler, iyilikle veya zor kullanarak Ermenileri isyana sürüklemiştirler.

Yukarıda verilen Ermeni isyan ve tedhiş hareketleri Ermeni komitelerince "Ermenilerin Türklerce katledilmesi" olarak tanıtılmış ve batı ülkelerine, Hıristiyan kamuoyuna bu şekilde yansıtılarak büyük gürültü kopartılmıştır. Bu amaçla hemen hiçbir yanlış bilgilendirmeden kaçınılmadan, olaylar tahrif edilerek, dünya kamuoyuna sunulmuştur. Anadolu'nun birçok yerinde çalışmalar yapan Hıristiyan misyonerler, İstanbul'daki büyükelçilikler ve Anadolu'daki konsolosluklar; bu propagandanın batı kamuoyuna iletilmesinde ve benimsetilmesinde büyük rol oynamışlardır. O halde hem batılı güçler hem de bağımsız Ermenistan'ın

---

⁷⁴ Şenol Kantarcı, “Tarihi boyutuyla Ermeni Sorunu”, ASAM, **Ermeni Araştırmaları Enstitüsü**, Nisan 2003, Ankara, sayı: 38, s. 16.

⁷⁵ http://www.azatyurt.com/ERMENI_SOYKIRIMI_SAVLARI_MAKALE.DOC 11/01/2006.

⁷⁶ Göktepe ve Kızılkaya, “Ermenilerde kilisesi”, s. 286.

gerçekleşmesi için Sultan 2. Abdülhamit de alaşağı edilmeliydi.⁷⁷Bütün bunlara batı basınının aynı paraleldeki yayınları da eklenince, Hıristiyan kamuoyu, Ermenilerin gerçeklerle ilgisi olmayan mesajlarını benimsemeye başlamıştır.

Aslında, kendi devletlerinin politikaları da bu mesajların benimsenmesini gerektirmekteydi. Üstelik batıya göre bu olay Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında cereyan eden bir çatışmaydı ve Müslümanlar, masum Hıristiyanları katletmekteydi. O hâlde yapılacak tek bir iş vardı, o da Müslümanlara karşı Ermenileri desteklemek ve himaye etmektir. Bu dönemde gerçekten de böyle yapılmıştır. Ancak, meselenin aslının hiç de böyle olmadığı ve Ermeni komitelerinin bu propagandasının altında, büyük devletleri Osmanlılara karşı silâhlı müdahaleye zorlamak amacının yattığı belgelerle sabittir.⁷⁸

Ermeni isyanlarının nedeni ne sefalet ne ıslahat ne de baskıya tâbi tutuldukları iddiasıdır. İsyanların nedeni, batılılar ile Rusya'nın, Ermeni komiteleri ve kilisesi Rusya ile işbirliği hâlinde Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak istemeleridir. Osmanlı Devleti ise bu isyanlar karşısında, her devletin yapacağını yapmış ve isyan eden asilerin üzerine kuvvet göndermiştir. Ancak, yukarıda izah edildiği gibi, her isyanın bastırılması yeni bir "katliam" olarak sunulmuştur.

Ermenilerin gerçekleştirdiği tedhiş hareketleri nedeniyle yakalanan komiteciler, yine büyük devletlerin yardımıyla serbest bırakılmıştır. 26 ağustos 1896 günü gerçekleştirilen Osmanlı bankası baskını dış baskıları arttırmaya yönelik olarak düzenlenmiş ve oldukça başarılı olmuştur.⁷⁹Zeytun isyanının, Osmanlı Bankası işgalinin Padişah II. Abdülhamit'e yapılan suikast girişiminin elebaşları dönemin büyük devletlerini müdahaleleri sonucunda Osmanlı toprakları dışına

---

⁷⁷ Kemal Çiçek, "Türk Ermeni Anlaşmazlığının Siyasi Kökenleri, Tehcir ve Dönüş Üzerine Yaklaşımlar", www.ttk.gov.tr/yayinlar/fulltext/makale/m1.pdf , 17/01/2006.

⁷⁸ Ercüment Kuran, "Ermeni Meselesinin Milletler Arası Boyutu", *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak-Şubat 2001, sayı 37, s. 241.

⁷⁹ Kemal Çiçek, "Türk Ermeni Anlaşmazlığının Siyasi Kökenleri, Tehcir ve Dönüş Üzerine Yaklaşımlar", www.ttk.gov.tr/yayinlar/fulltext/makale/m1.pdf , 17/01/2006.

çıkartılmışlardır. Bu komiteciler daha sonra yeni cinayetler işlemek üzere Osmanlı topraklarına dönmüşlerdir.⁸⁰

3. 2. İlk karışıklıkların başlaması :

Anadolu'daki etnik farklılıkların iyice körüklenmiş olması, halkın huzursuzluğunu artırmış, değişik yerlerde çıkan isyanlarda ölenlerin sayıları binlerle ifade edilmeye başlanmıştır. İlk olarak 1892-1893 yıllarında Kayseri, Develi, Yozgat, Çorum, Merzifon bölgesinde Hınçak Komitesi'nin faaliyeti açık bir şekil almıştır. Hınçak faaliyetlerini yöneten merkez Merzifon'du, Burası küçük Ermenistan İhtilal merkezi adını taşımaktadır.⁸¹

Bir süre sonra gerginlik artmış ve olaylar başlamıştır Müslümanlar öldürülmüş, hemen akabinde misillemeler başlamıştır. Hükümet birtakım önlemler almış, 2000 civarında Ermeni tutuklanmıştır, 17 kişi ölüme mahkum edilmiştir. İngiltere'nin tehditleri ile karşılaşan II. Abdülhamit mahkumları bağışlamıştır. Bundan bir yıl sonra, 1894'te bu defa Yozgat'ta olaylar ortaya çıkmıştır. Bunu Diyarbakır ve Bitlis'teki köylerin yakılıp yıkılmaları izlemiştir. Padişahın olaylar üzerindeki kontrol ve etkinliği azalırken çetelerin ki artmaya başlamıştır.

Bunun üzerine, Ermeni Patriği İzmirliyan, İstanbul'daki Ermenileri ayaklandırmıştır. 30 Eylül 1895'de yüzlerce Ermeni, 30 Eylül 1895'te Hınçak grubuna mensup Kalabalık bir Ermeni topluluğu Kumkapı'daki Ermeni Kilisesi'nde toplanarak Babiali'ye yürüyüşe geçmişler, kendilerine sadrazama isteklerini yazılı olarak vermeleri haberi gönderilmiştir, yürüyüşten vazgeçmeleri de emir olunmuştur. Olaylara asker ve zaptiye müdahale etmek zorunda kalmıştır. İstanbul, on gün boyunca olaylarla sarsılmıştır. Trabzon'daki Ermeniler de İstanbul'daki Ermenileri desteklemek için ayaklanma çıkarmaya kalkışmışlar, ama olaylar büyümeden

---

⁸⁰ Şenol Kantarcı, www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/, 27/12/2005.

⁸¹ Selvi Haluk, "Yozgat'ta Ermeni Olayları (1893-1894)", www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/yozgattaermeniler.pdf, 12/01/2006.

bastırılmıştır.⁸² Büyük devletlerin müdahalesi ile II. Abdülhamit olayı yatıştırmak için askerî birlik kullanmaktan vazgeçmiş, bunun üzerine halk galeyana gelmiştir. İstanbul'da birkaç gün Müslümanlar ile Ermeniler arasında kanlı olaylar cereyan etmiştir.

1895 yılında İstanbul'da çıkan olayların akabinde, Trabzon, Sivas, Malatya ve Diyarbakır, Erzurum ve Van'daki olaylar ortaya çıkmıştır. Aynı yıl içinde Zeytun'da (Kahramanmaraş'ın şimdiki ilçesi Süleymanlı) Hınçak Partisi'nin öncülüğünde başlatılan Ermeni ayaklanması bütün yöreye yayılmış, binlerce Müslüman öldürülmüştür. İsyancılar Zeytun kasabasında kuşatılmış, büyüyen olaylar üzerine devreye giren Avrupalı devletler, Osmanlıları kuşatmayı kaldırmak, asiler için genel af çıkarmak ve ayaklanmanın önderi olan beş kişinin yurtdışına göçmesine izin vermek mecburiyetinde bırakmışlardır. Nitekim Avrupa'nın istediği olmuştur.

İstanbul'daki ikinci bir hadise de tarihlere "Banka Vakası" olarak geçmiştir. 26 Ağustos 1896 günü Osmanlı Bankası, Ermeni tedhişçilerin işgaline uğramıştır. Patrik İzmirliyan'ın görevden alınmasını protesto eden tedhişçiler silahlı baskın düzenleyerek bankayı işgal etmişlerdir. İstekleri yerine getirilmediği takdirde bankayı bombalayacakları tehdidinde bulunmuşlardır, bu arada başka bir grup da ellerinde bombalarla Bâb-ı Âli'ye hücum etmiş, sadrazam Halil Rifat Paşayı öldürmeğe çalışmışlardır.

Ermenilerin bu taşkınlıklarına kızan İstanbul halkı da karşı harekete girişince, İstanbul adeta savaş alanına dönmüştür. Çok sayıda insan yaralanmış ve ölmüştür. İşyerleri tahrip edilmiştir. İnzibat kuvvetleri, olayları bastırmakta çok güçlük çekmişlerdir. Üç yıl içinde ölü sayısı 40 bine ulaşmıştır. Bundan sonraki süreçte, 1908 yılına kadar süren kısmi bir yumuşama dönemi olmuştur. Galata'daki Osmanlı Bankası'na 1896'da yapılan baskın, Batı'daki Ermeni milliyetçiliğine duyulan sempatiye darbe vurmuştur; çünkü bu kez hareket doğrudan sermayeyi hedef

---

⁸² Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletindeki Ermeniler Hakkında"
<http://www.osmanli.org.tr/yazi.php?bolum=4&id=257>, 04/01/2006.

almıştır. Komitacılar 1904 yılında Bitlis-Sasun'da yeni bir ayaklanma provası yapmışlardır.⁸³ Sasun'da ki isyanı Düzenleyenler yine Daşnaksutyun mensuplarıdır. İsyân bastırılmış, fakat Nisan ve Temmuz arasındaki çatışmalarda bin civarında Türk, 19 Ermeni ölmüştür.⁸⁴ 1905 yılında da bu kez Abdülhamit'i hedef alan Ermeniler Yıldız suikastında kendilerini göstermişlerdir.

Sonuçta ise, İsyânların bastırılması dünya kamuoyunda propaganda maksatlı olarak Müslümanlar Hıristiyanları katlediyor mesajıyla yansıtılmış Ermeni sorunu giderek uluslararası bir hal almıştır. Avrupa'da basın her gün Ermenilerin katliamıyla ilgili yanlı haberler vermiş, İngiltere'nin Fransa'nın ve Rusya'nın müdahalesi için çağrılar yapmıştır. Nitekim döneme ait İngiliz ve Rus diplomatik temsilciliklerinin raporları ,

“Ermeni ihtilalcilerin hedefinin karışıklıklar çıkararak Osmanlıların karşılık vermesini ve böylece yabancı ülkelerin duruma müdahalesine sağlamak”⁸⁵ olduğunu kaydetmektedir.

Bununla birlikte bu devletlerin fiili müdahalesi için gereken uygun koşullar henüz oluşmamıştır. Bu üç devlet de birbirlerinin etki alanına diğerlerini sokmamak için çaba sarf ederken, statükoyu korumaktan yana olmuşlardır. Osmanlı devletinin fiilen bölünmesi ve parçalanması düşünceleri de ilk olarak bu yıllarda olgunlaşmaya başlamıştır.

3. 3. Abdülhamit Han'a suikast (Yıldız Suikastı):

21 Temmuz 1905'te Ermeniler, isteklerinin önünde önemli bir engel olan ve kendisine “Kızıl Sultan” lakabını taktıkları Abdülhamit Han'ın öldürülmesi için

---

⁸³ Armaoğlu, **19 yy...**, s. 580.

⁸⁴ Nejat Göyünç, **“Osmanlı Devletindeki Ermeniler Hakkında”**
<http://www.osmanli.org.tr/yazi.php?bolum=4&id=257>, 04/01/2006.

⁸⁵ Bayram Kodaman, **“Ermeni Yanılgıları”** <http://www.turkishresponse.com/turkce/makaleler/makale35.html>, 06/01/2006.

harekete geçmişlerdir. O, "hedefteki sultan" Kimine göre "Kızıl Sultan", kimine göre de "Ulu Hakan"dır.⁸⁶

Taşnak komitesinden Hristofor Mikaeliyan ile bir Rus Ermenisi, bir arabanın içine 20 kiloya yakın saatli bomba yerleştirerek, Yıldızdaki Hamidiye Camiinin kapısına yakın pusu kurmuşlardır. Bomba, Abdülhamit Han'ın Cuma namazından çıkış saatine ayarlanmıştır, Saati dolan bomba patlayınca, ortalık savaş alanına dönmüştür. 26 kişi ölmüş, 58 kişi yaralanmıştır. Fakat, patlama esnasında padişahın, camide, Şeyhülislam Cemaleddin Efendi ile sohbet ediyor olması, Ermeni planlarını altüst etmiştir. 21 Temmuz 1905 Cuma günü Yıldız Sarayı önünde II. Abdülhamit'e yapılan suikast, hükümdarın gelişinden önce patladığından sonuçsuz kalmıştır. Bu olayı da aynı tedhiş örgütü yapmıştır.

“Papazian’ın yorumu; ‘Sultan Abdülhamit’in hayatına yönelen saldırı, Taşnakların Türkiye Ermenileri hesabına yaptıkları ihtilal denemelerinin son perdesi oldu. Bu da Taşnaksutyun’un görkemli, fakat faydasız teşebbüslerinden biriydi. Başarısı Ermeni davasına bir fayda getirmezdi, başarısızlığı herhalde halkımız büyük bir felaketten kurtarmıştır’ der.”⁸⁷

Olayın ardından yapılan tahkikat, korkunç bir tabloyu ortaya çıkarmıştır: Bütün kiliseler, birer cephanelik haline getirilmişlerdir⁸⁸.

3. 4. Meşrutiyet dönemi :

Millî tarihçiliğin gelişiminde İkinci Meşrutiyet dönemi bir dönüm noktası olmuştur, 1908 yılında meşrutiyetin ilanına giden süreçte, Ermeni örgütleri Abdülhamit'e karşı İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle işbirliğine girmişlerdir. İttihatçılar; İstanbul'daki patrikhane ve onun esas olarak temsil etmiş olduğu ruhban zümreden ve onların ayrıcalıklı ticari ve sosyal statülerinden rahatsızdır.⁸⁹Patrikhane, Osmanlı Devleti bünyesinde Ermenilere ayrıcalık sağlanmış bir yapıyı savunurken,

⁸⁶ <http://dukkandharma.com.tr/V1/Pg/BookDetail/Number/15842>, 10/12/2006.

⁸⁷ Gürün, **Ermeni...**, s. 241.

⁸⁸ Muzaffer Taşyürek, **“Ermeni Vahşeti”**, Semerkand dergisi, Nisan, 2002, s. 65.

⁸⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Me%C5%9Frutiyet, 06/02/2006.

Taşnak Devrimci Federasyonu, Anadolu kökenli Ermenilerin desteğini arkasına alarak bölgesel özerklik,hatta tam bağımsızlık peşindedirler.

1909'lara gelindiğinde İstanbul ve Doğu Anadolu olaylarını tertipleyen Taşnak, Hınçak komitecilerinin girişimiyle Van, Muş, Bitlis, Harput, Diyarbakır, Maraşlı Ermeniler yaklaşık olarak seçilen 40 bölgeye gelerek buralarda yerleştirilmeye başlanmışlar, ardından Adana ve Cebel-i Bereket köylerine anormal sayıda Ermeni yerleşmiştir. Hükümetin resmi kayıtlarına göre, her Ermeni evine nüfusta gösterilmeden 5-6 aile yerleştirildiği ve yalnız 1903'ten 1909 yılına kadar geçen sürede Adana'da Ermeni nüfusunun %40 oranında arttığı görülmüştür. Adana İğtişaşı olarak anılan olaylar sırasında bir evde barınan aile sayısının 10-15'den 43'e çıkması komitelerin planlı çabalarının ürünüdür.⁹⁰

1909 yılında patlak veren olaylar Ermeni sorununu iyice büyütüştür. 13 Nisan günü Adana'da başlayan olaylar, aynı gün İstanbul'daki provokasyonların bir uzantısı gibi tezgâhlanmıştır.⁹¹

“Nisan 1909 Cuma günü İsfendiyar ve Rahim adındaki iki Müslüman gencin Ermeni Ohannes tarafından Adana'da vurulmasıyla ortam gerginleşti. Başkent İstanbul'da 13 Nisan 1909'da (31 Mart 1325) 31 Mart Vakası'nın patlak vermesini fırsat bilen Ermeniler tarafından aynı akşam birkaç Müslüman'ın öldürüldüğü söylentisinin çıkması tarafları hareketlendirdi”⁹²,

Müslüman halkın en hassas duygularını hedef alan kışkırtıcı söylenti ve yalanlar çığ gibi yayılarak, galeyana gelen Müslüman ve Ermeni halk birbirlerine saldırmışlardır, taş üstünde taş bırakılmamıştır, Müslüman ve Ermeni halk arasında üç gün süren kanlı olaylar cereyan etmiştir (Nisan 1909).

---

⁹⁰Ziya Yusuf Bildirici, “**Ermeni Soykırımı Aldatmacası ve 1919 – 1920 Katliamları**”
<http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/01.php>, 04/01/2006.

⁹¹Gürün,**Ermeni...**, s. 250.

⁹² Temuçin Ertan, “Ayastefanos’dan Lozan’a Siyasal Anlaşmalarda Ermeni Sorunu”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak- Şubat 2001, sayı: 37, s. 252.

Dahiliye Nazırı Ferit Bey'in Müslümanlardan 1924 ölü, 533, yaralı Ermenilerden 1455 ölü 382 yaralı olduğunu Mecliste açıklamasına rağmen, Ermenilerin sayı oyunlarına kanan Adana Valisi Cemal Paşa, toplam 1700 Ermeni ve 1850 Müslüman'ın yaşamlarını yitirdiklerini belirtmiştir.⁹³ Adana olaylarından sonra sıkıyönetim ilan edilmiş, Müslüman ve Ermeni suçluları askeri divanı harbe sevk edilmiştir.⁹⁴

Adana olaylarının çıkmasında kuşkusuz ıslahatçı anayasanın etkisi tartışılmazdır anayasanın çıkmasını fırsat bilen Ermeniler herkesin silah taşıyabileceğinin kabulü ile, Ermenilerin örgüt mensuplarının teşvik ve çeşitli hile ve yalanları ile silahlanmışlardır, ardından da Ermeni murahhası Muşeg'in tahrikleri ile olaylar iyice isyan havasına bürünmüştür, Muşeg ise olaylar sırasında Mısır'da bulunmaktadır.⁹⁵

Harekat Ordusu'nun Selanik'ten gelerek İstanbul'da düzeni tesis etmesinin ardından ortalık biraz yatıştır gibi olmuştur. Hükümet bütün ülkeye uyum ve kardeşlik mesajları vermeye çalışmıştır; hatta Adana olaylarının kurbanlarına maddi yardım yapma kararı bile alınmıştır, Olayları soruşturmak için kurulan komisyonda Ermeni milletvekilleri de yer almışlardır. Ardından Sıkıyönetim mahkemesi suçlu bulunduğu bazı kişileri de idam etmiştir.

“Ermeni milletinin kemiklerine kadar işleyen ayaklanma düşüncesi, insanlık haklarımızı alıncaya değin tek bir ermeni kalsa bile, sultanların taç ve tahtını bitmeyen bir korku içinde bulunduracaktır.”
(Beyoğlu'nda bir duvar bildirisi)⁹⁶

Bütün bunlara rağmen, Osmanlı hükümeti için Balkan Savaşı bozgununun, asıl kırılma noktasını başlatan bir etken oldu söylenebilir. Aynı dönemde Panislamist ve

⁹³ Nuri Yavuz, “Sözde Ermeni Sorununun Gerçek Sebepleri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak- Şubat 2001, sayı 37, ss. 275.278.

⁹⁴ Gürün, *Ermeni...*, s. 250.

⁹⁵ Nejat Göyünç, “**Osmanlı Devletindeki Ermeniler Hakkında**”
<http://www.osmanli.org.tr/yazi.php?bolum=4&id=257>, 04/01/2006.

⁹⁶ http://www.azatyurt.com/ERMENI_SOYKIRIMI_SAVLARI_MAKALE.DOC., 11/01/2006.

Panturanist akımlar hız kazanmaktadır. İttihat ve Terakki iktidarı içinde de giderek bir devlet politikası halini almakta olan bu yaklaşım, kaçınılmaz olarak üzerinde yaşanan coğrafyanın yeniden yorumlanmasını, içimizdeki hainlerin ve kökü dışarıdaki unsurların ayıklanmasını gerektirmiştir. İttihat ve Terakki üst yönetimi içerisinde bu konuda kemikleşmiş bir yapı bulunmamaktadır. Hükümetin özellikle Anadolu'da Türk kültürünü, dilini ve milli bir iktisadi yapılanmayı içeren planları, 1914 başlarından önce uygulamaya konmamıştı.

Aynı yıl içinde Avrupa'da başlayan savaş, zaten bütün dengeleri bozacak ve büyük insanlık trajedilerinin yaşanmasına sebep olacak olaylar maalesef tetikleyecektir.

Ermeni çetelerinin diğer olaylarından önce Osmanlıdaki Ermeni nüfusuna değinmek faydalı olacaktır;

- Osmanlı raporlarında Ermenilerin nüfusu 1893 Nüfus sayımına göre Ermeni nüfusu 1.001.465'tir.
- 1906 Nüfus sayımına göre Ermeni nüfusu 1.120.748'dir.
- 1914 Nüfus istatistiğine göre Ermeni nüfusu 1.221.850'dir. I. Dünya Savaşı döneminde yaşayan Ermenilerin nüfusunun 1.250.000 civarında olduğunu ortaya koymaktadır.⁹⁷

Bir diğer kaynaktan ;

1914 yılı resmi verilerine göre Osmanlı Devleti'nde 1.234.671 Ermeni nüfusu bulunmaktadır. Bu sayı Ermeni Patrikhanesi'ne göre 2.5 milyon, Lozan Konferansı Ermeni Heyeti'ne göre 2.2 milyon, Fransız Sarı Kitabı'na göre 1.5 milyon, Britannica'ya göre 1.5 milyon ve İngiliz yıllığına göre 1 milyon olarak belirtilmektedir.⁹⁸

Ermeni çetelerinin epey bir zamandır silah yığınağı yaptıkları, hatta Ermeni ahali a

⁹⁷ Şenol Kantarcı, “**Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu**”, <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/ermeni.htm>, 10/11/2005.

⁹⁸ <http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/ermenisorunu.htm>, 15/02/2006.

rasında da silahlananlar olduğu bilinen bir gerçektir. Bu silahlanmanın isyana hazırlık için olduğu aşıkardır . Osmanlı hükümeti için ilk ciddi tehlike belirtileri, Ermeni komitelerince 1914 yılında Erzurum'da gerçekleştirilen kongre olmuştur. Ülkenin her yanından gelen Ermeni temsilcilerin Taşnak liderliği altında birleşmeleri, genel bir isyanın yakın olduğunu işaret etmiştir.

1914 tarihinden sonra özellikle Erzurum ve Köprüköy bölgelerinden gelen askeri raporlardan anlaşılan şudur; Ruslarla Ermeniler arasındaki organik ilişkilerin gittikçe artarak devam etmekte olduğu teyit edilmiş, çok sayıda silah ve bombayla birlikte yine çok sayıda Ermeni'nin yanlarında para ve haritalar olduğu halde Muş, Bitlis ve Van civarlarına sokulmaya başlandığını bildirilmiştir.

Diğer istihbarat raporlarında ise, Rus ordusu içerisinde Ermeni alaylarının kurulduğunu, bunların özellikle Doğu Anadolu'yu ve araziyi iyi bilen kimselerden teşekkül ettiği yazılmıştır.

Kasım başında Rusya'nın savaş ilanıyla işler daha da kötüleşmiştir. Takip eden aylar içerisinde birçok şehirde yerel Türk yetkililere karşı şiddet eylemleri gerçekleştirilmiştir. 1915 yılı Türkler için Sarıkamış felaketiyle başlamıştır. Bu ağır ve acı darbenin ardından yıpranmış ve gücünü yitirmiş olan 3. Ordu, hâlâ çok uzun bir cephe hattını tutmaya çalışmıştır. 120 bin kişilik ordu ağır kış koşulları altında dağlara sürülmüştür. Çoğu donarak 70 bin asker hayatını kaybetmiştir. Bu ordu için çok büyük bir felakettir. Tümüyle dağılmış, muharebe gücünü kaybetmiş bir orduyla çok uzun bir cepheyi tutmak imkânsızdır, Üstelik cephe gerisinde Ermeni isyanının patlayacağına ilişkin istihbarat raporları sıklaşmış, yer yer kendini gösteren 'kalkışmalar' da bu raporları desteklemiştir, Ardından Rusların da hemen saldıracak hali kalmamıştır ve iki taraf da bahar operasyonları planları yapmaya başlamışlardır.

Hükümet 1915 Şubat'ında askeri birimlerin komuta kadrosunda ve karargâh personeli arasında bulunan Ermeni asıllı kişilerin uzaklaştırılmasını da içeren bir karar almıştır. Bitlis, Halep, Dörtyol ve Kayseri'deki Ermeni ayaklanmalarına dikkat

eken ve olaylarda Rus ve Fransız etkisi ve yardımı olduğunu belirten 8682 sayılı bu yönetmelik 25 Şubat'ta bütün komutanlıklara ŐifrelenmiŐtir.

Fransız temsilcinin aksine, İngiliz Lord Salisbury, İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda olayı istismar etmeyi srdrmŐtir.⁹⁹Blgede yerel meclisler kurulması ve bu meclislerde Ermeni temsilcilerin de yer alması için Bab-ı Ali'yi sıkıŐtırmaya başlamıştır. II. Abdülhamit Han, bunu kabul etmenin gelecekte daha büyük tavizlere yol açacağı endiŐesiyle, İngiliz temsilcinin isteklerini reddetmiŐtir.¹⁰⁰

TedhiŐiler, emellerine ulaşmışlardır. Artık fitnenin tohumu atılmıştır. Olayları kışkırtmak için Avrupa'dan getirilen Taşnak komitacılar, bir Fransız vapuru ile İstanbul'dan uzaklaŐtırılmıŐlardır.

Olaylardan kısa bir süre sonra Avrupa devletleri, TroŐak-Taşnak cemiyetinin yayınlamıŐ olduğu yedi maddelik bir bildiriye desteklediklerini açıklamıŐlardır. Bildiride, Ermeniler, Doğu Anadolu'da muhtariyet isteklerini dile getirmişlerdir, İstekler, Abdülhamit Han tarafından bir kez daha reddedilmiŐtir.¹⁰¹

3. 5. Birinci Dünya savaşı sırasında Ermeniler ve tehcir kararının alınmasındaki faktörler:

Osmanlı devleti savaş yıllarında zor durumdadır bu yüzden İttihat ve Terakki cemiyeti sürekli ittifak aramıŐtır ancak hiç kimse aslında paylaŐmak istedikleri topraklarda ittifak yapmaya yanaŐmamıŐtır, Almanya bile ilk başta ittifak olmak istememiŐtir, ancak sonrasında birdenbire ittifak yapmaya razı olmuştur, bu sırada içeride de Ermeniler, Araplar ve Rumlar huzursuzluk içindedirler bir defa milliyetçilik düşünceleri iyice yayılmıŐtır ve artık bağımsızlık istekleri iyice ortaya çıkmıştır.

---

⁹⁹ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Ermeniler", **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, Nisan 2003, sayı: 38, s. 61.

¹⁰⁰ Turgay Uzun, "Ermeni Sorununa İlişkin Politik Bir Değerlendirme", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı: 37, s. 286.

¹⁰¹ Taşyürek, "Ermeni", s. 64.

Oysa Ruslar daha Osmanlı Devleti ile savaşa başlamadan önce, muhtemel bir savaşta Ermenilerin desteğini alacaklarından emindirler. Aynı durum diğer İtilaf Devletleri için de geçerlidir. Savaşın patlak vermesi ile beraber özellikle yurtdışındaki Ermeni teşkilatları, Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa çağırılmışlardır.¹⁰²

Osmanlı devletinde ise bu halkların girilecek savaşta nasıl bir tavır izleyeceğini bilmediğinden tam bir belirsizlik havası söz konusu olmuştur. En ciddi saldırıyı, Rusya'nın Kafkasya'dan yapması beklenmiştir. O yüzden Doğu Anadolu Ermenilerinin rolü önemlidir. Türk ordusu bu hatta yaklaşık 600 kilometre uzunluğundaki sınırı korumak durumundaydı ve komutanları en çok Ermeni isyanı telaşlandırmıştır.

Nitekim daha 1914 Temmuz'unda Taşnak komiteleri tarafından silah talebiyle Rusya'ya gönderilen mektuplar ele geçirilmiştir. Kars'taki Osmanlı Konsolosluğu (Kars o zaman Rus işgalindedir) Eleşkirt Vadisi'ne 400 tüfek sokulduğunu ortaya çıkarmıştır. Pek çok yerde yapılan aramalarda silahlar bulunmuştur.¹⁰³

Ermenilere güvensizlik ordunun bütün kademelerine yayılmaya başlamıştır ve Türk genelkurmayına her taraftan ihbar ve rapor yağmıştır. 14 Ekim'de iletilen bir raporda, 'çok sayıda silahlı Ermeni'nin Muş, Bitlis, Van ve Erivan'a doğru gittiği' bildirilmiştir.¹⁰⁴

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Kasım 1914'te İtilaf Devletlerine karşı Almanya'nın yanında savaşa girmesi Ermeniler tarafından büyük bir fırsat olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti Birinci Dünya savaşına dahil olduğunda ilk açılan cephe doğu cephesidir, bu cephede Rus birlikleri ile beraber

---

¹⁰² <http://www.kesfetmekicinbak.com/kultur/tarih/01277/,04/01/2006>.

¹⁰³ Ahmet Arda, "Ermeni Sorunu Hakkında Bir Değerlendirme", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak- Şubat 2001, sayı: 37, s. 306.

¹⁰⁴ <http://www.kesfetmekicinbak.com/kultur/tarih/01277/,04/01/2006>.

150.000 Ermeni vardır, bunların görevi Ruslara destek olmak ve bölgede öncülük etmektir.¹⁰⁵

Taşnak Komitesi'nin 1914'te Erzurum bir kongre düzenlemesinin ardından Rusya ile anlaşmaya varmış olduğu bilinmektedir. Taşnaksutyun Partisi Askeri Vekâleti temsilcisi 1915 Şubatında Tiflis'te toplanan Ermeni Milli Kongresinde kongreye raporlar sunmuş ve yaptığı konuşmada şunları söylemiştir;

Rusya'nın Osmanlı Ermenilerini silahlandırarak, isyanlar çıkarmaları için hazırlamak üzere savaştan önce 142.900 ruble verdiğini¹⁰⁶ Gönüllü birliklerinin Türk ordusu zincirini yararak geçmek ve isyancılarla birleşerek, geride ve cephede, mümkün olursa da düşmanın arasında, yani 'Türkiye'de anarşi çıkartmak ve Rus ordularının ilerlemesini ve Türkiye Ermenistan'ına hakim olmasını sağlamaları gerektiğini söylemiştir,¹⁰⁷ Bu sözler Rus Ermeni ittifakı ve Ermeni komitelerinin savaş öncesinde nasıl bir hazırlık içinde olduklarını bütün açıklığıyla gösterecek niteliktedir.

Ermeniler Rus devletinin saflarında yer almış, Osmanlı'ya karşı savaşmışlardır. Taşnak komitesinin örgütüne verdiği şu talimat Ermenilerin savaş sırasındaki politikalarını çok iyi ifade etmektedir; Ruslar sınırı geçtiklerinde ve Osmanlı orduları geri çekilmeye başladıklarında her yerde isyanlar çıkarılmalıdır, amaç Osmanlı ordularını iki ateş arasına bırakmaktır. Osmanlı ordularının ilerlemesi halinde ise Ermeni askerler silahlarıyla birlikte kıtalarını terk edecek ve çeteler teşkil edip, Ruslarla birleşeceklerdir.¹⁰⁸

Hınçak Komitesi örgütünün gönderdiği talimatta ise, Komitenin bütün gücüyle mücadeleye katılarak İtilaf Devletleri'nin ve özellikle Rusya'nın müttefiki sıfatıyla

---

¹⁰⁵ Haluk Selvi, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Doğu Anadolu’da Ermeni Politikaları”
www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/birincidunyasavasiermpolitikalari.pdf, 12/01/2006.

¹⁰⁶ www.turizm.gov.tr/TR/ Yonlendir.aspx?, 11/01/2006.

¹⁰⁷ Halaçoğlu, **Ermeni...**, s. 48.

¹⁰⁸ http://www.harunyahya.org/Makaleler/ermeni.html, 09/01/2006.

sayılan bölgelerde; Ermenistan, Kilikya, Kafkasya ve Azerbaycan 'da zaferi temin için her türlü araç ile İtilaf Devletleri'ne yardım edileceğini bildirmiştir.¹⁰⁹

Komitelerin Birinci Dünya Savaşı'nda faaliyete geçmesinden kuşkulanarak Osmanlı Hükümeti, savaş öncesinde, 1914 Ağustos'unda Erzurum'da Taşnak yöneticileriyle bir toplantı yapmıştır ve bu toplantıda Toynbee'nin ifadesine göre; *“Toynbee'nin muhtırasında şunlar yazmaktadır; 1914 sonbaharında, Türkler, Türkiye Ermenilerinin Erzurum'daki milli kongrelerine gelmişler ve onlara eger harbe girerlerse Türkiye'ye aktif bir şekilde yardım ederlerse otonom bir Ermenistan teklif etmişlerdir (Türkiye ve Rusya toprakları üzerinde) Ermeniler bunu reddetmişlerdir.”*¹¹⁰

Claire Price' a göre ise; Ermeniler Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi hâlinde sadık vatandaşlar olarak Osmanlı orduları safında görevlerini yerine getirecekleri vaadinde bulunmuşlardır. Savaş başlamadan önce Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacakları vaadinde bulunan Ermeniler, kısa süre sonra bu vaatlerinden dönmüşlerdir,¹¹¹ çünkü bu toplantıdan önce haziran ayı içerisinde yine Erzurum'da düzenlenen Taşnak Kongresinde Osmanlı Devleti'ne karşı mücadelenin sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Rusya Ermenileri de Rus ordusuyla birlikte Osmanlı Devleti'ne saldırma hazırlıklarına başlamışlar, Eçmiyazın Katogikosu ile Kafkas Genel Valisi Vranzof - Daşkof arasında Rusya'nın, Osmanlı Devletine Ermeniler için yapılacak ıslâhatı uygulattırması karşılığında, Rusya Ermenilerinin kayıtsız şartsız Rusya yi desteklemeleri yolunda anlaşmaya varılmış; bu ıslahat şöyledir; `Rusya'nın Ermenileri koruma altına alması ve Ermeniler için kabul edilmiş olan özerklik statüsünü değiştirerek birleşik altı vilayetin başına Rusya tarafından seçilen bir

---

¹⁰⁹ <http://www.harunyahya.org/Makaleler/ermeni.html>, 09/01/2006, Şenol Kantarcı, **“Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu”** www.bboard.de/foren-archiv/2/123200/122960/tarihi-boyutuyla-ermeni-sorunu-13535105-7404-29.html - 56k, 12/01/2006.

¹¹⁰ Gürün, **Ermeni...**, s. 281.

¹¹¹ Aytunç Altındal, “Ermeni Terörü ve Soykırım Kavramı”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı: 37, s. 316

Hıristiyan vali atanması' çağrısında bulunmuştur.¹¹² Katogikos, daha sonra Tiflis'te Çar tarafından kabul edilmiş ve Çar'a Anadolu'daki Ermenilerin kurtuluşunun ancak Türk egemenliğinden ayrılarak özerk bir Ermenistan teşkil etmeleri ve bu Ermenistan'ın Rusya'nın himayesiyle mümkün olabileceğini bildirmiştir. Rusya'nın niyeti, Ermenileri kullanarak Doğu Anadolu'yu ilhak etmektir.

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmesi üzerine Taşnak Komitesi, yayın organı Horizon şu bildiriye yayınlamıştır: Ermeniler, hiç tereddüt etmeden İtilaf Devletleri'nin yanında yer almışlar, bütün güçlerini Rusya'nın emrine vermişler, ayrıca Rusya için gönüllü alayları teşkil etmişlerdir.¹¹³

Osmanlı Meclisinde Van mebusluğu yapan Papazyan ise bir bildiri yayınlarak, Kafkasya 'da gönüllü Ermeni alaylarının hazır bulundurulmasını, bunların Rus Ordularına öncülük ederek Ermenilerin yaşadıkları bölgelerdeki önemli noktaları ele geçirmelerini ve Anadolu topraklarında ilerleyecek Ermeni alayı ile derhal birleşmesini istemiştir.¹¹⁴

Bu gelişmeler, İttihatçıların Ermenilere bakışında büyük bir kırılmaya yol açmıştır. Artık anlaşılmıştır ki Kafkasya'ya geçen Ermeniler Osmanlı'ya karşı savaşacaklardı, geride kalanların da Osmanlı askeri harekâtına şüphesiz zarar vereceklerdi ama Enver Paşa, ordusuna güvenmiştir ve Ermenilerin askeri harekâta zarar verip zayıflatacağını dikkate almamıştır, O günlerde, Ermenilere karşı herhangi bir önlem düşünülmemesi bunun kanıtıdır.¹¹⁵

Nitekim Yukarıdaki bütün emirler yerine getirilmiş, Rus kuvvetlerinin, Osmanlı ve Rus Ermenilerinden kurulmuş olan gönüllü alayının öncülüğünde, doğudan Osmanlı topraklarına girmesiyle birlikte Osmanlı Ordusunda bulunan Ermeniler, silâhlarıyla birlikte firar ederek Rus kuvvetlerine katılmışlardır. Rus Ordusuna henüz ulaşamayan bir kısım Ermeniler ise çeteler kurarak isyan etmişlerdir.

---

¹¹² <http://www.kesfetmekicinbak.com/kultur/tarih/01277/> , 04/01/2006.

¹¹³ http://www.diplomaticobserver.com/briefing_room/dusunce/ermeni_sorunu.html, 11/01/2006.

¹¹⁴ Gürün, **Ermeni...**, s. 282.

¹¹⁵ <http://www.kesfetmekicinbak.com/kultur/tarih/01277/> , 04/01/2006.

Bu tabi bir anda oluşuvermiş bir şey değildir, yıllarca, gerek Ermeni, gerekse misyoner okul ve kiliselerinde saklanan silâhlar ortaya çıkarılmış, askerlik şubeleri basılarak yeni silâhlar sağlanmış. Silâhlanan Ermeni çeteleri, komitelerin 'kurtulmak istiyorsan, önce komşundan öldürmeye başla' talimatı üzerine, erkekler cephelerde olduğu için savunmasız kalan Türk şehir, kasaba ve köylerine saldırarak katliama girişmişlerdir. Osmanlı kuvvetlerini arkadan vuran Ermeniler; Osmanlı birliklerinin hareketini engellemiş, ikmal yollarını kesmiş, yaralı taşıyan konvoyları pusuya düşürmüş, köprü ve yolları imha etmiş, buldukları şehirlerde ayaklanarak Rus işgalini kolaylaştırmışlardır.¹¹⁶

Rus kuvvetleri saflarında bulunan Ermeni gönüllü alaylarının yaptığı zulüm o kadar ağır olmuştur ki, Rus komutanlığı bazı Ermeni birliklerini cepheden uzaklaştırarak geri hatlara sevk etmek zorunluluğu hissetmiştir. O dönemde Rus ordusunda görev yapan bazı subayların yazmış olduğu hatıratlar, bu zulme bütün açıklığıyla tanıklık etmektedir.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın müttefiki olarak girmiş ve 3 Ağustos 1914'te seferberlik ilân etmesi öncesi sonrasında Anadolu'nun hemen bütün bölgelerinde Ermeni komiteleri tarafından organize edilen isyan ve tedhiş faaliyetleri gerçekleşmiştir.¹¹⁷

Seferberliğin ilanı ile gerek Osmanlı toprakları içerisinde gerekse dışarıda bulunan Ermeniler, hemen harekete geçmiş ve çeteler hâlinde Kafkaslarda ve Anadolu'nun birçok yerinde yüz binlerce Müslüman'ı, yaşlıları, çocukları, kadınları, cepheden dönen yaralıları sistemli bir şekilde katletmeye başlamışlardır. Bu faaliyetlere katılmayan Ermenileri ve Türk olmayan diğer unsurları da öldürmekten çekinmemişlerdir. Böylece Zeytun (Süleymanlı - Maraş)'da, Bitlis'te, Kayseri'de, Trabzon'da, Ankara'da, Sivas'ta, Adana'da, Urfa'da, İzmit'te, Adapazarı'nda,

---

¹¹⁶ Haluk Selvi, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Doğu Anadolu'da Ermeni Politikaları"

www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/birincidunyasavasiermpolitikalari.pdf, 12/01/2006.

¹¹⁷ http://gruppen.tu-bs.de/studver/btob/Archiv/Yazilar/sozde_ermeni_soykirimini.htm, 10/01/2006.

Hüdavendigâr (Bursa)'da, Musa Dağı'nda ve daha birçok yerde büyük katliam hareketlerine girişmişlerdir.¹¹⁸

1914 yılı Ocak ayında Hınçak ve Taşnak örgütlerince Kayseri Ermeni isyanları organize edilmiştir. İsyandar sırasında çeşitli şekillerde, halka ve askerlere yönelik Ermeniler tarafından terör faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu olaylar sırasında bomba imalat haneleri tespit edilmiştir. Hükümet tarafından yapılan aramalarda, Ermeni evlerinde, mezarlıklarında, cemiyetlerinde, kiliselerinde, okullarında birçok silâh, cephane, dinamit, talimat, beyanname ele geçirilmiş ve birçok Ermeni suçüstü yakalanmıştır.¹¹⁹

Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ettiği zaman ise Ruslar öncü Ermeni birliklerinin arkasından Türk topraklarına girdiğinde Rusların Van'ı işgal girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır ama Saray ve Başkale kasabaları düşmüştür.

Yerasimos'un yazdığına göre Ermeniler, Müslümanların evlerini yağmalamışlardır. Bir karşı saldırıyla Türkler Başkale'yi geri almıştır bunun üzerine de bir karşı atak başlamıştır. Sınırın Türk tarafında kalan köyler tam bir kargaşaya sürüklenmiştir.¹²⁰

Hemen her kritik dönemde isyanların görüldüğü Zeytun'un Ermeni ahalisi, seferberlik ilân edilir edilmez ayaklanmışdır. Zeytun isyanı bu isyanlar arasında en kanlı ve şiddetlilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Rusya ve Fransa tarafından her defasında desteklenen bölgenin Ermenileri ve komiteler daha önceden bütün hazırlıklarını tamamlamış olduklarından 3 Ağustos 1914'te seferberliğin ilanıyla, subay ve erlerini Zeytunlu Ermenilerden oluşan bir birlik kurmak istemişler, yetkililere müracaat etmişler ve bu istekleri reddedilince, isyan ederek çevrede katliam yapmaya başlamışlardır.¹²¹ Ermenilerin isyanını

---

¹¹⁸ Armaoğlu, **19.yy...**, s. 579.

¹¹⁹ http://gruppen.tu-bs.de/studver/btob/Archiv/Yazilar/sozde_ermen_i_soykirim_i.htm, 10/01/2006.

¹²⁰ <http://www.kesfetmekicinbak.com./kultur/tarih/01277/>, 04/01/2006.

¹²¹ Halaçoğlu, **Ermeni...**, s. 59.

bastırmak üzere, Maraş Mutasarrıfı Haydar Bey buraya asker göndererek isyanı kısmen bastırmıştır. Ancak Haydar Bey'in Urfa Mutasarrıflığı'na tayin edilmesi ile Ermeni isyanı yeniden şiddetlenmiştir.¹²²

1914 yılı başlarından itibaren Ermenilerin organize bir şekilde isyan hazırlıklarına giriştikleri yerlerden biri de Van vilâyetidir. Van vilâyeti Ermenilerin Anadolu'daki faaliyetlerinin en açık şekilde görüldüğü yerdir. Buradaki komitelerin çalışmaları Türkiye'ye yönelik Ermeni faaliyetlerini bütün çıplaklığıyla ortaya koymuştur. Zira, diğer vilâyetlerde gizli kalan Ermeni tertipleri, burada aleni bir şekilde ortaya çıkmıştır. Özellikle son otuz beş-kırk yıldır sık aralıklarla Ermeniler tarafından dünya kamuoyuna taşınan iddiaları, Van'da gerçekleşen Ermeni olayları çürütür niteliktedir. Van isyanı, (15 Nisan 1915) niteliği itibariyle Osmanlı Hükümeti tarafından 27 Mayıs 1915 tarihli "Sevk ve iskan" kararının en önemli sebeplerinden birisini teşkil etmiştir. İsyân, "Sevk ve iskan" kararından yaklaşık bir buçuk ay kadar önce 15 Nisan 1915 tarihinde çıkmış, büyümüş, hatta Türkler zor durumda kalmıştır. Osmanlı devleti o günlerde Çanakkale'de ve Irak'ta ölüm-kalım savaşı vermekte, Van bölgesinde bulunan asker ise, Rusların Kafkaslardan yaptıkları saldırılara karşı savaşmaktadır. Bu durumu değerlendiren Ermeni çeteleri 15 Nisan 1915'te önce Van çevresinde, 17 Nisan'da Şatak'ta (Çatak), 18 Nisan'da Bitlis'te ve 20 Nisan'da Van'ın merkezinde Taşnak'ın örgütlediği büyük bir ayaklanma başlatmışlardır.¹²³ Bu sırada imparatorluk dört bir yandan kuşatılmıştır. Beklenen Rus saldırısı da başlamıştır. Özel bir ordu şeklinde düzenlenen Ermeni gönüllü birlikleri Van'ı ele geçirmek üzere harekete geçirilmiş ve Van'da isyan çıkarmışlardır. Türk mahallelerinde büyük bir katliam yaşanmıştır. (Asıl katliam, bir ay sonra Ermeni gönüllü birlikleri Rus Kafkas Ordusu'yla birlikte Van'a girdiğinde yaşanacak ve yerli Müslümanların tamamı iki gün içinde öldürüleceklerdir.)¹²⁴

Van Valisi Cevdet Bey, Rusların Başkale istikâmetinde Van'a doğru ilerlediğini ve takriben 15 Mayıs'ta Van'a gireceklerini tahmin ederek 14 Mayıs'tan itibaren

¹²² <http://www.maliye.gov.tr/Defterdarliklar/Kmaras/ilimiz/06.htm>, 11/01/2006.

¹²³ http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=18055, 27/12/2005.

¹²⁴ www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/ermeni_t.doc, 27.12.2005.

Van'dan Bitlis istikâmetine doğru geri çekilme emrini vermiştir.¹²⁵ 16 Mayıs'ta Rus ordusu içerisindeki Ermeniler ve Van vilâyetindeki yaklaşık 35-40 bin civarındaki Ermeni bulunmuştur, ardından Van valisi Cevdet Bey Rus-Ermeni baskısı karşısında tutunamayarak 16/17 Mayıs gecesi çekilmiş; böylece Van, Rus ve Ermenilerin eline geçmiştir ve yeni Van valiliğine Aram Manukyan seçilmiştir.¹²⁶

Van isyanını Bayburt, Erzurum, Doğubeyazıt, Tortum isyanları izlemiştir, Haber İstanbul'a ulaştığında, İttihat Terakki Hükümeti, `casusluk, sabotaj, isyan gibi olayların, komitelerin emir ve direktifi ile meydana geldiği' gerekçesiyle `Ermeni komitelerinin kapatılması, evraklarına el konulması, komite başkan ve üyelerinin tutuklanması ve oturdukları yerde kalmalarında devletin güvencesi için sakınca görülenlerin uygun yerlere toplanarak kaçmalarının önlenmesi' yönünde bir karar almıştır. Bu kararın tarihi 24 Nisan'dır ve bu karar uyarınca 2345 Ermeni komitacı tutuklanmıştır (Ermeni Diasporasının aslında soykırım dedikleri gün budur) Oysa "Sevk ve İskân Kararı" bu tarihten bir ay sonra 27 Mayıs 1915 tarihinde savaş içerisinde olan Osmanlı Devleti tarafından bu ve bunun gibi olayların doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹²⁷

Bitlis, Muş, Diyarbakır ve Elazığ'daki Ermeni İsyân ve terör faaliyetleri 27 Mayıs 1915 Sevk ve İskân kararının çıkmasına sebep olan diğer olaylardandır. Bitlis'te Rusların doğudan Türk topraklarına doğru ilerlemesine paralel olarak 1915 Ocak ayından itibaren yöre halkına yönelik katliam hareketlerine girişmişlerdir. 27 Mayıs 1915 öncesi sadece Muş ve çevresinde başlangıçta 7 bin Ermeni silâhlendirilmiş ve bunlar gruplar hâlinde köylere dağıtılmıştır. Bunlara asker kaçağı Ermeniler de dahil olmuş, özellikle Sasunda askerlik çağındaki gençler doğrudan bu çete grupları içerisine girmişlerdir. Bölgeye Osmanlı ordusu için asker almaya giden Osmanlı memurları öldürülmüştür. Aynı şekilde Diyarbakır'da "Dam Taburu" adıyla 500 Ermeni silahlarıyla birlikte ele geçirilmiştir. Yine Diyarbakır'da 14 Nisan tarihinde yapılan aramalarda vilâyet merkezinde 60'ın üzerinde bomba, kutular içerisinde bir

¹²⁵ Gürün, **Ermeni...**, ss. 298-299-300, Halaçoğlu, **Ermeni tehciri**, s. 54.

¹²⁶ http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=18055, 27/12/2005.

¹²⁷ Gürün **Ermeni...**,ss. 298-299-300, Halaçoğlu, **Ermeni...**,ss. 54-56.

dinamit kapsülü, bol miktarda dinamit fitili, dinamit barutu, yüzlerce mavzer, manliher ve şınayder ele geçirilmiştir. Elazığ'da başta papazlar olmak üzere bir Ermeni ileri geleni Hükümet yetkililerine "Ermenilerin üzerinde ve evlerinde hiçbir silâh bulundurmadıklarına" dair kesin talimat vermişlerse de yapılan aramada sadece vilâyet merkezinde 5 binden fazla silâh, 300 civarında bomba 40 kg bomba fitili, 200 paket dinamit ve 5 bin adet dinamit misketi bulunmuştur. Bu silâh ve patlayıcılar bütün şehri havaya uçurmaya yetecek kadardır. Rusların sınırı geçip ilerlemeye başlamasıyla birlikte Elazığ Ermenileri vilâyet, kasaba ve köylerde Türk halkına yönelik toplu katliam hareketlerine girişmişlerdir.

27 Mayıs 1915 öncesi Erzurum'da, Sivas'ta, Trabzon'da, Ankara'da, Adana'da, Urfa'da, İzmit ve Adapazarı'nda, Hüdavendigâr'da (Bursa), Musa Dağı'nda, İzmir, İstanbul, Maraş, Antep, Halep daha birçok yerde Ermeni İsyân ve terör olayları gerçekleştirilmiştir.

Bütün bu gelişmelerden sonra zaten savaş gibi olağanüstü bir durumun içerisinde olan ve aynı anda birkaç cephede birden mücadele veren Osmanlı Devleti kendi topraklarının içerisinde kendisini güvence altına almak için zorunlu olarak, devlete ihanet edenlere yönelik olarak sevk ve iskân kararını çıkartmıştır¹²⁸.

Zamanın İçişleri Bakanı Talat Paşa anılarında bu konuda özetle şöyle demiştir: *"Ermenilerin önde gelen kişilerine, Ermenilerin ihtilalci hareketlere giriştikleri, ordudan kaçan Ermeni askerlerin memurları ve halkı öldürdükleri bildirilmiş ve bunlara son verilmesi için kendilerinin yardımcı olmaları istenmiştir. Buna karşın Muş, Bitlis ve Van illerinde Ermenilerin kışkırtmalarıyla kanlı ayaklanmalar başlamıştır. Bir süre sonra Van, Rusların himayesindeki Ermeni gönüllü çeteleri tarafından işgal edilmiş, kaçamayan Müslüman halk öldürülmüş, birçok genç kız ve evli kadın evlerde toplanmış, bu evler genelev gibi kullanılmıştır. Başka yerlerde de ayaklanmalar olmuş, Müslümanlara karşı şehir, köy ve yollarda kıyımlar yapılmış, cepheye gönderilen bazı askeri birlikler çeteler tarafından imha edilmiştir. Bu durum karşısında daha önce çıkarılan ancak uygulanmayan "Göç Kanunu"nun*

---

¹²⁸ Şenol Kantarcı, www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/, 27/12/2005.

uygulanmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine Türk ve Ermeni kuvvetleri arasında şiddetli çarpışmalar başlamıştır. Göç sırasında Türk tarafında ihmali veya hataları görülenler, suçlu bulunanlar şiddetle cezalandırılmıştır. Göç nedeniyle ve ayaklanma yüzünden Ermeniler çok kayıp vermişlerdir. Bunu itiraf etmek gerekir. Ancak, Doğu illerindeki Müslümanlar da Ermeniler yüzünden büyük kayıplara uğramışlardır. Rusların Van, Muş, Bitlis ve Erzurum'u işgali sırasında, Rusların da itiraf ettiği gibi, Ermenilerin işlediği zulüm ve cinayetler sonucu Müslüman halk aç ve çıplak olarak göç etmiş ve göç esnasında 600.000 kişi ölmüştür. Hükümet Ermeni göçü sırasında çıkan olayları önlemeye çalışmıştır. Tarafsız bir mahkeme kurulduğu takdirde, işlenen cinayetleri savunmaksızın bir gerçek olarak ileri sürebilirim ki, olaylara bizzat Ermenilerin yol açtığı ortaya çıkacaktır. Ben, gönderilmeleri sırasında Ermenilere yapılan işlemleri ve olayları oldukları gibi aktardım. Gerçeği söyleme cesaretini göstermek ve Ermenilerin Müslümanlara yönelik cinayet ve zulümlerini itiraf etmek sırası şimdi karşımızdakilerdedir."¹²⁹

26 Şubat 1921 tarihinde Türk Milli Mücadelesinin Önderi Mustafa Kemal Paşa, 'Public Ledger' (Philadelphia) muhabirine şunları söylemiştir:

"Rus Ordusu, 1915'te bize karşı büyük taarruzunu başlattığı bir sırada o zaman Çarlığın hizmetinde bulunan Taşnak Komitesi, askeri birliklerimizin gerisinde bulunan Ermeni ahalisini isyan ettirmişti. Düşmanın sayı ve malzeme üstünlüğü karşısında çekilmeye mecbur kaldığımız için kendimizi daima iki ateş arasında kalmış gibi görüyorduk. İkmal ve yaralı konvoylarımız acımasız şekilde katlediliyor, gerimizdeki köprüler ve yollar tahrip ediliyor ve Türk köylerinde terör hüküm sürdürülüyordu. Cinayetleri işleyen ve saflarına eli silah tutabilen bütün Ermenileri katan çeteler, silah, cephane ve iaşe ikmallerini, bazı küçük devletlerin daha sulh zamanından beri kendilerine kapitülasyonların bahşettiği

---

¹²⁹ Tefik Ünaydın, "1915 Ermeni tehciri Propaganda ve Gerçek" <http://www.turkishresponse.com/turkce/makaleler/makale23.html>, 08/01/2006.

dokunulmazlıklardan bilistifade ve bu maksada matuf olarak büyük stoklar husule getirmeye muvaffak oldukları Ermeni köylerinden yapıyorlardı.”¹³⁰

Başta Van olmak üzere yurdun pek çok yerinde başlayan Ermeni isyan ve katliamlarına önlem almak amacıyla Talat Paşanın başlattığı, Hükümet ve Meclisin de uygun gördüğü yer değiştirme, doğrudan doğruya cephelerin güvenini sarsacak bölgelerde uygulanmıştır. Bunlardan birincisi, Kafkas ve İran cephesinin geri bölgesini oluşturan Erzurum, Van ve Bitlis dolayları; ikincisi ise, Sina cephesi gerilerini oluşturan Mersin-İskenderun bölgeleridir.¹³¹ Ermeniler, her iki bölgede de düşmanla işbirliği yapmış ve onların çıkarma yapmalarını kolaylaştıracak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kanun, Ordu, bağımsız kolordu ve tümen komutanlıklarına, askeri nedenlere dayanarak, casusluk ve hainliklerini hissettikleri bölge halkını tek tek veya toplu olarak memleketin diğer bölgelerine gönderebilmeleri ve orada oturtulabilmesi, yetkisini vermiştir.

Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı'ndan Ermeni Patriği'ne gönderilen mektup dönemin komuta kademesinin gelişmeler hakkındaki samimi görüşlerini yansıtmaması bakımından bir ibret vesikasıdır. Mektupta şu satırlar yer almıştır: "*...Ancak vatanımızın en yüksek kademelerine yükselmiş becerikli bir insan olarak kabul buyuracağına şüphe yoktur ki, yabancıların kandırmalarına uyan bazı akılsızlar yazık ki vardır. Bunların Gönüllerindekilerini meydana çıkarmak için kaba vasıtalara başvurdukları meydandadır. Bunlara karşı hükümetçe, terbiye için sert hareket edilmesinde, Osmanlı vatanını koruması için esef olunur ki zorunluluk hasıl oluyor. Bu zorunluluk kaçınılmaz olduğu zamanlar duyduğumuz sancı ve içlenmeyi anlatamam...*"¹³²

Eli silah tutan her Osmanlı Müslüman vatandaşının cephede olduğu bir sırada, askere alınmayan bir kesimin yani Ermenilerin, kendisine emanet edilen insanlara

¹³⁰ <http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/ermenisorunu.htm>, 15/02/2006.

¹³¹ Metin Ayışığı, "**Ermeni Tehciri Konusunda Yeni Perspektifler**" www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/ermeni_t.doc, 10/01/2006.

¹³² Hüsamettin Yıldırım, "**Ermeni İddiaları ve Gerçekler**", 14martermeni\yeni dosya ermeni tehciri\Yayınlarla Gerçekler B-1.htm, 02/01/2006.

ihamet ederek ,komşularıyla bir arada yaşama imkanlarını kendi elleriyle yok etmeleri sonucu, Devletin; yine kendi toprakları üzerinde başka bir yere bunları iskan etmesi kadar doğal bir davranış tehcirden başka bir isimle adlandırılmamazdı.¹³³

3. 6.Osmanlı Devleti'nin sevk ve iskan öncesi aldığı kararlar ve uygulamaları:

Osmanlı Hükümeti önceleri isyanları bölgesel tedbirlerle mahallerinde bastırmayı ve savunma durumunda kalmayı tercih etmiştir. Ermenilerin silahlarıyla firarlarına, dini liderlerinin isyanlardaki büyük rollerine rağmen, Hükümet bu isyanları münferit bazı teşebbüsler şeklinde kabul etmeyi uygun bulmuştur. Ermeni Patriğine, Ermeniler tarafından bir karışıklık çıkarıldığında, asayişin temini için derhal ülke savunmasını sağlamak amacıyla sert önlemler almak zorunda kalınacağı anlatılmıştır.¹³⁴ Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı'ndan Ermeni Patriği'ne, Komitelere mensup mebuslara ve bütün Ermeni ileri gelenlerine gönderilen mektuplarla alınacak sert tedbirlerin hoş olmayan bazı zorunlu sonuçlar doğuracağı belirtilmiş olmasına rağmen, komiteler faaliyetini öncekilerle kıyaslanamayacak derecede artırmışlardır¹³⁵.

Osmanlı hükümeti bu olaylara karşı güvenlik tedbirleri almakla beraber, zorunlu yer değiştirme ile ilgili kanundan önce de, bu tedbirlerin yeterli olmadığı durumlarda Ermenileri başka yerlere iskan etme yoluna gitmiştir. Ancak bu yer değiştirme sınırlı bir bölgede gerçekleştirilmiştir. Zorunlu yer değiştirme uygulamasının genişletilmesi fikrini pekiştiren olay, Ermenilerin Van'da çıkardıkları isyandır. Çevredeki Ermenilerin, Osmanlı Devleti'nin savaşa girdiği tarihlerde Van'da

¹³³ Ali Doğan, "Millet-i Sadıka'nın İhaneti", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı: 37, s. 82.

¹³⁴ Halaçoğlu, **Ermeni...**, s.65-76.

¹³⁵ <http://www.yesil.org/terorerermerenisoyk.htm.htm>. 12/02/2006, Serdar Törehan, "**Osmanlı Arşivlerindeki Örnek ve seçme yorumlar**",http://www.turksforum.nl/informatie/armenie/armenie_30.htm.htm, 09/01/2006.

toplandıkları ve silahlanarak Rusların iyice yaklaşmasını bekledikleri resmi belgelere yansımıştır.¹³⁶

Van ve çevresinde Rus ve Ermenilerin işbirliği ile gelişen olaylar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Ermenilerin başlattıkları isyanlar, katliamlar ve tahriplerin dışında Rusların bir ay içinde Van, Malazgirt ve Bitlis'i işgali ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla, Rusların her askeri hareketi, Ermeni isyanlarıyla hedefine ulaşmaktadır. Van örneği, Türk ordusunun daima arkadan vurulacağını ve ihanete uğrayacağını açıkça göstermiştir. Bu durumda, hükümet ülkenin muhtelif bölgelerinde yaşayan Ermenilerin, Zorunlu Sevk ve İskanına karar vermek zorunda kalmıştır.

Ermeni çetelerinin bu tür zulüm ve eylemleri sürerken, güvenlik kuvvetleri tarafından Ermenilerin yaşadıkları bölgelerde yapılan aramalarda pek çok silâh ve cephane ele geçirilmiştir. Hatta ele geçirilen silahların çokluğu Müslüman halkı hayrete düşürmüş, müthiş bir katliamdan kurtulduklarına inandırmıştır.¹³⁷

Bu dönemde Ermeni Komitacılarının alıp uyguladıkları kararlar ve yapılan katliamlar belgelerle ispatlıdır. Bu belgeler incelendiğinde Osmanlı Devlet yöneticilerinin tüm psikolojik baskı ve olumsuzluklara rağmen fevkalade soğukkanlı davrandığı görülmektedir.

Ancak Osmanlı Hükümetinin, Zorunlu Sevk ve İskan Kararından yaklaşık bir ay önce aldığı başka bir karar daha bulunmaktadır. Buna göre hükümet, nihayet, seferberliğin ilanından dokuz ay sonra, 24 Nisan 1915'de, 14 valilik ve 10 mutasarrıflığa bir emirname göndermiş ve ülkenin bir çok yerinde isyanlar çıkaran, Rus ordusuna gönüllü alaylar oluşturan, Osmanlı ordusunu arkadan tehdit eden ve Osmanlı Devleti aleyhine her türlü faaliyetin içinde yer alan bütün Ermeni siyasî teşekküllerinin dağıtılmasını istemiştir.¹³⁸

---

¹³⁶ <http://www.akintarih.com/ermeni/ermeni genel.htm>, 11/02/2006.

¹³⁷ Babacan, "*Ermeni Tehcirini Hazırlayan Faktörler ve Tehcir*", s. 303.

¹³⁸ "**Osmanlı Devleti'nin Sevk ve İskan Öncesi Aldığı Kararlar ve Uygulamalar**" www.yesil.org/teror/ermenisoyk.htm - 105k, 13/02/2006.

İçişleri Bakanlığı'nın 24 Nisan 1915 (11 Nisan 1331) tarihli bu talimatı üzerine özellikle Hınçak, Taşnak ve benzeri komitelerin bütün şubelerinin kapatılması ve buralardaki evrak ve vesikaların, imha edilmelerine imkan vermeden el konulması, komitelere mensup kişilerin ve zararlı faaliyetleri bilinen Ermenilerin tutuklanmaları da istenmiştir. Böylece 82.880 Ermeni'nin yaşadığı İstanbul'da, 2.345 Ermeni tutuklanmıştır. Bunu diğer bölgelerdeki tutuklamalar takip etmiştir. Hükümetin bir ay boyunca aldığı tedbirlere rağmen Ermenilerin tavrında bir değişiklik görülmeyince son çare olarak tehcire başvurulmuştur. Bu tedbirlerin 1'nci Dünya Savaşından o güne kadar yapılan eylemlere karşı alınmış olduğu: o zamanki koşullara göre yasadışı, gereksiz veya mesnetsiz olduklarının söylenemeyeceği açıktır¹³⁹.

3. 7. 27 Mayıs 1915 Sevk ve İskan Kararının Çıkarılması ve Uygulanması :

Ermenilerin binlerce Türk'ün canına mal olan isyan ve katliamları karşısında dahi, Osmanlı Hükümetinin ortaya koyduğu sakin ve sağduyulu tavır, belgeleriyle sabittir. Ancak, terör hareketleri bir türlü durmak bilmeyince hükümet, ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan Ermenileri, savaş bölgelerinden uzak yeni yerleşim merkezlerine götürmek zorunda kalmıştır. Kafkas, İran ve Sina cephelerinin güvenlik hattını oluşturan bölgelerdeki Ermenilerin yerlerinin değiştirilmesi, onları imha etmek değil, devlet güvenliğini sağlamak, onları korumak amacını gütmüştür ve dünyanın en başarılı yer değiştirme uygulamasıdır. Yer değiştirme kararı bütün Ermenilere uygulanmamıştır. Osmanlı ordusunda subay ve sıhhiye sınıflarında hizmet gören Ermeniler ile Osmanlı Bankası şubelerinde ve bazı konsolosluklarda çalışan Ermeniler devlete sadık kaldıkları sürece göçe tabi tutulmamışlardır. Öte yandan, hasta, özürlü, sakat ve yaşlılar ile yetim çocuklar ve dul kadınlar da sevke tâbi tutulmamış, köylerde koruma altına alınarak ihtiyaçları devletçe, Göçmen

---

¹³⁹ Sabahattin Özel, “TürkErmeni ilişkileri ve ermeni sorununa bir bakış”<http://tarihimiz.sitemynet.com/tarihimiz/id4.htm>, 15/03/2006.

Ödeneği'nden karşılanmıştır. Bu tablo, Osmanlı Devleti'nin yer değiştirme konusundaki iyi niyetini göstermesi açısından oldukça önemlidir.¹⁴⁰

27 Mayıs 1915 tarihli yer değiştirme kanunu ve bu kanuna dayalı olarak çıkarılan emirler çerçevesinde; Erzurum, Van ve Bitlis vilâyetlerinden çıkarılan Ermeniler, Musul'un güney kısmı, Zor ve Urfa sancağına; Adana, Halep, Maraş civarından çıkarılan Ermeniler ise Suriye'nin doğu kısmı ile Halep'in doğu ve güneydoğusuna nakledilmişlerdir. Bu arada, Ermenilerin sıkça dile getirdiği gibi yer değiştirme sırasında 1.5 milyon Ermeni ölmemiştir. Osmanlı istatistikleri; Birinci Dünya Savaşı döneminde, Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilerin nüfusunun en fazla 1.250.000 civarında olduğunu göstermektedir. Ne kadar Ermeni'nin yer değiştirme uygulaması çerçevesinde buldukları yerden çıkarıldığı ve ne kadarının sağ salim yeni yerleşim bölgelerine ulaştığı da belgelerle ortadadır. Osmanlı Devleti'nin son nüfus istatistiği, 1914 yılında yapılmıştır. Buna göre Ermeni nüfusu 1.161.619'dur. Yer değiştirmeye tabi tutulmayan nüfus; 82.880'i İstanbul, 60.119'u Bursa'da, 4.548'i Kütahya Sancağı ve 20.237'si Aydın vilâyetinde olmak üzere toplam 167.778'dir. Ermenilerin yer değiştirme uygulaması büyük bir disiplin içinde yapılmıştır. Böylece, yer değiştirme sırasında sözde soykırım maksadıyla Osmanlı ordusu tarafından öldürülen bir tek Ermeni yoktur. Ayrıca, Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinden yer değiştirmeye tabi tutulan Ermenilerin sayıları ile yeni yerleşim merkezlerine ulaşanların sayılarının birbirini tutması, yer değiştirme sırasında herhangi bir katliâm olayının olmadığını da ispat etmektedir. Öte yandan, Osmanlı Devleti yer değiştirme uygulamasına tabi tuttuğu Ermenilerin nakli sırasında, ağır savaş şartlarına rağmen olağanüstü gayret göstermiş, bu gayret yabancı diplomatlarca da tespit edilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birisi, sevk edilen Ermenilerin güvenliği hususudur.¹⁴¹

Sevk sırasında alınan tedbirler özetlenecek olursa, yolculuk sırasında Ermenilerin rahat ettirilmeleri ve emniyetleri sağlanmıştır. Yerleşebilmeleri için kredi tahsis edilmiştir. Gebe kadınlar, hastalar, sakatlar ve onlara bakacaklar sevk dışı

¹⁴⁰ <http://www.hackhell.com/archive/index.php/t-15877.html>, 12/03/2006.

¹⁴¹ yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi38/kantarci-1.htm, 12/03/2006.

bırakılmıştır. Yollarda yardım maksadıyla iâşe merkezleri açılmıştır. Taşınır - taşınmaz malları için yönetmelik ilân edilip güvence altına alınmıştır. Mahalli yöneticiler her türlü durumdan sorumlu tutulmuş, ihmali görülenler cezalandırılmıştır. Sevk mıntıklarına devamlı müfettişler gönderilmiştir.

Hükümet, göçmenlerin iâşesi ve korunmasına yönelik büyük harcamalar yapmıştır. Uygulamaya ait belgelerde hangi il ve ilçelerde hastane kurulduğu, Ermeni çocuklarından yetim kalanlar için hangi binanın ayrıldığına kadar detaylı bilgiler verilmektedir. Şayet, Osmanlı Devleti, Ermeni tebaasından kurtulmak isteseydi, bunu savaş koşulları altında rahatlıkla yapabilirdi. Ancak böyle olmamış, yeni bölgelere yerleştirilen Ermeniler sağ salim hayatlarını sürdürürken. Rus ordusu saflarında Türklere karşı çarpışan Ermeniler, savaş şartları gereği ölmüşlerdir. Görüldüğü gibi, yer değiştirme uygulaması genelde başarılı bir sevk ve iskan hareketi olarak gerçekleşmiştir¹⁴².

3. 8. Tehcirin tanımı:

Arapça asıllı bir kelime olan tehcir, "bir yerden başka bir yere göç ettirmek, yer değiştirmek, hicret ettirmek (immigration, emigration)" manasını taşır; bir "sürgün", bir "deportation" manası yoktur. Bununla birlikte; "Tehcir Kanunu" diye adlandırılan kanunun adı da aslında "Savaş zamanında hükümet uygulamalarına karşı gelenler için askerler tarafından uygulanacak önlemler hakkına geçici kanun"dur. Bu kanuna dayanılarak gerçekleştirilen yer değiştirme uygulamasının anlatımında kullanılan "tenkil (nakletme)" tabiri de batı dillerinde "sürgün" anlamına gelen "deportation", "exile" veya "proscription" gibi terimlere karşılık değildir.¹⁴³.

---

¹⁴² Şenol Kantarcı, "tarihi boyutuyla ermeni sorunu", <http://www.forsnet.com.tr>, 11/01/2006.

¹⁴³ www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/tehcir/yankilar.html, 11/01/2006.

3. 9. Tehcir Kanunu:

Vakt-ı seferde (savaş sırasında) icraat-ı Hükûmete karşı gelenler için cihet-i askeriyece (askerî yönden) ittihaz olunacak tedabir (alınacak olan tedbirler) hakkında kanun-ı muvakkat. (geçici kanun)

Madde 1. Vakt-ı seferde ordu ve kolordu ve fırka (tümen) kumandanları ve bunların vekilleri ve müstakil mevki kumandanları ahâli tarafından herhangi bir suretle evamir-i Hükûmete (hükûmetin emirlerine) ve müdafaa-ı memlekete (ülkenin savunmasına) ve muhafaza-ı asayişe müteallik (ilişkin) icraat ve tertibata karşı muhalefet ve silâhla tecavüz mukavemet görürlerse, derakap (hemen) kuvve-i askeriye (askerî güçler) ile en şiddetli surette te'dibat yapmağa (akıllarını başlarına getirmeye) ve tecavüz ve mukavemeti (direnmeyi) esasından imha etmeye (yok etmeye) mezun (görevli) ve mecburdurlar.

Madde 2. Ordu ve müstakil kolordu ve fırka kumandanları, icabat-ı askeriyece (askerliğin gerektirdiği kurallara) mebnî (dayanarak) veya casusluk ve hiyanetlerini hissettikleri kurâ (köyler) ve kasabat (kasabalar) ahâlisini münferiden (tek olarak) veya müctemi'an (toplu olarak) diğer mahallere sevk ve iskân ettirebilirler.

Madde 3. İşbu kanun tarih-i neşrinden mu'teberdir. (yayın tarihinden itibaren yürürlüğe girer)

Madde 4. İşbu kanunun mer'iyet-i ahkâmına (hükümlerini yürütmeye) Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı memurdur.

Meclis-i Umumînin (Genel Meclisin) ictima'ında (toplantısında) kanuniyeti teklif olunmak üzere işbu lâyiha-ı kanuniyenin (kanun metninin) muvakkaten (geçici olarak) mevki'-ı mer'iyete (yürürlük mevkiine) vaz'ını (koyulmasını) ve kavanin-i Devlete (Devletin kanunlarına) ilâvesini irade eyledim. (emir buyurdum)13 Receb 1333, 14 Mayıs 1331

Mehmed Reşad

Sadrazam Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Mehmed Said Enver¹⁴⁴

3. 10.Tehcirin Gayesi :

Başta Van olmak üzere yurdun pek çok yerinde başlayan Ermeni isyan ve katliamlarına önlem almak amacıyla, İçişleri bakanı, Talat Paşanın başlattığı, Hükümet ve Meclis'in de uygun gördüğü yer değiştirme, doğrudan cephelerin emniyetini etkileyecek bölgelerde uygulanmıştır. Bunlardan birincisi, Kafkas ve İran cephesinin geri bölgesini oluşturan Erzurum, Van ve Bitlis dolayları; ikincisi ise, Sina cephesi gerilerini oluşturan Mersin -İskenderun bölgeleridir. Ermeniler, her iki bölgede de düşmanla işbirliği yapmış ve onların çıkarma yapmalarını kolaylaştıracak faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹⁴⁵

Yer değiştirme uygulaması daha sonraları, isyan çıkaran, düşmanla işbirliği yapan ve Ermeni komitacılarına yataklık eden diğer vilâyetlerdeki Ermenileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Başlangıçta Katolik ve Protestan Ermeniler uygulamanın dışı bırakıldıkları halde, daha sonra bunlardan zararlı faaliyetleri görülenler de göç ettirilmişlerdir¹⁴⁶.

Gerçekleştirildiği 1915'ten günümüze kadar yer değiştirme uygulaması hakkında çok şey yazılıp çizilmiştir. Ermeniler, uydurma belgelerin arkasına gizlenerek, dünya kamuoyunu uzun süre kandırmayı başarmışlardır. Başlangıçta üç yüz binlerden başlayıp, üç milyonlara kadar varan rakamlarla ifade edilen Ermeni katliâmı hikâyelerinin hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Nitekim İstanbul'un işgal edildiği dönemde İngilizler ve Fransızlar, Osmanlı arşivini yeterince araştırmalarına rağmen

---

¹⁴⁴ www.tdk.gov.tr/Hamzazulfikar/, 12/01/2006.

¹⁴⁵ e-magaza.ttk.org.tr/switch.php?file=ProductInfo&cat_id=82&product_id=85-46k-, 13/01/2006.

¹⁴⁶ www.turkishresponse.com/turkce/kitaplar/halacoglu.html - 24k -, 14/02/2006.

soykırımı imâ edecek tek bir belgeye dahi rastlamamışlardır.¹⁴⁷

Şayet, Osmanlı devletinin Ermenileri "soykırım"a tabi tutmak gibi bir amacı olsaydı; buldukları yerlerde bu düşüncesini gerçekleştiremez miydi, Bunun için "yer değiştirme" gibi bir uygulamaya gerek yoktu, Kafilelerin güvenliği, sağlığı ve yeme,içmelerinin temini için büyük maddi fedakarlıklara da gerek yoktu, 1915 Mayıs'ından 1916 Ekim ayına kadar yaklaşık bir buçuk yıl devam eden göç ettirme ve yerleştirme sırasında, emirler çerçevesinde ve mahallinde aldığı tedbirlerle, o günün zor savaş şartlarına rağmen, Ermenilerin can ve mallarını koruma altına almasına da gerek yoktu, adetâ yeni bir cephe açmış gibi idarî, askerî ve malî yükün altına girmeye de gerek yoktu, fakat Osmanlı devletinin amacı soykırım olmadığından o zor şartlar altında dahi bu sayılan önlemlerin hepsini almıştır.

Bütün bu önlemler, Osmanlı Devleti'nin asıl niyetinin anlaşılmasına yetecektir. Osmanlı devletinin, yüzlerce yıl devlete olan bağlılıklarından dolayı "**millet-i sadıka**" olarak nitelendirdiği bir halka karşı, birdenbire tavır değiştirmesinin de mantıklı bir izahı yoktur.Devlet güvenliğinin sağlanması için gerekli bir uygulama olan yer değiştirme, dünyanın en başarılı sevk ve iskan hareketi olmuştur ve hiçbir zaman Ermenileri imha etmek gayesini gütmemiştir¹⁴⁸.

Ermenilerin tehciri; ikinci olarak, Vilayet-i sitte adı verilen vilayetlerde, 8 Şubat 1914'te Osmanlı Devleti'yle Rusya arasında imzalanan ve Ermenilere adeta bağımsızlık veren anlaşmadan kurtulma anlamı da taşımaktadır. Zira, 1.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu anlaşmanın uygulamasından kurtulan Osmanlı Devleti, savaş sona erince bağımsız bir Ermenistan demek olan böyle bir uygulamadan kurtulmanın kesin yolunun, buradaki Ermenilerin Rus sınırından daha uzak yerlere sevkini düşünmüş olmalıdır¹⁴⁹.

---

¹⁴⁷ www.garantialisveris.com/forsnet/str_prod.asp?StoreID=1726&ProductID=33573-21k- , 13/02/2006.

¹⁴⁸ www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/tehcir/yankilar.html, 11/01/2006.

¹⁴⁹ kitap.antoloji.com/kitap.asp?kitap=192567-29k, 14/02/2006.

Talat Paşa, özellikle Batılı ülkelerin ve basınının aksi propagandalarından dolayı, devamlı olarak Ermeniler hakkında alınan tedbirlerin onları imha maksadı taşımadığını her fırsatta ifade etmiştir. Nitekim 16 Ağustos 1331 (29 Ağustos 1915) tarihinde Hüdavendigâr, Ankara, Konya, İzmit, Adana, Maraş, Urfa, Halep, Zor, Sivas, Kütahya, Karesi, Niğde, Mamuretülaziz, Diyarbakir, Karahisar-ı Sahib, Erzurum ve Kayseri vali ve mutasarrıflıklarına gönderilen şifre telgrafta tehcirin gayesi şu şekilde açıklanmaktadır;

“Ermenilerin buldukları yerlerden çıkarılarak tayin edilen muntikalara sevklerinden hükümetçe takip edilen gaye, bu unsurun hükümet aleyhine faaliyetlerde bulunmalarını ve bir Ermenistan hükümeti teşkili hakkındaki milli emellerini takip edemeyecek bir hale getirilmelerini temin esasına matuftur. Bu kimselerin imhası söz konusu olmadığı gibi, sevkîyat esnasında kabilelerin emniyeti sağlanmalı ve muhacirin tahsisatından sarfiyat yapılarak iaşelerine ait her türlü tedbir alınmalıdır. Yerlerinden çıkarılıp, sevk edilmekte olanlardan başka, yerlerinde kalan Ermeniler bundan sonra yerlerinden çıkarılmamalıdır. Daha öncede tebliğ edildiği asker aileleriyle ihtiyaç nispetinde sanatkar, Protestan ve Katolik Ermenilerin sevk edilmemesi hükümetçe kesin olarak kararlaştırılmıştır. Ermeni kabilelerine saldırıda bulunanlara veya bu gibi saldırılara ön ayak olan jandarma ve memurlar hakkında şiddetli kanuni tedbir alınmalı ve bu gibiler derhal azıl edilerek Divan-ı Harplere teslim edilmelidir. Bu gibi olayların tekrarından vilayet ve sancaklar sorumlu tutulacaklardır”¹⁵⁰.

3. 11. Yer değiştirmeye tabi tutulan Ermeni nüfus:

Aşağıda sunacağımız yeni belgelerden, asrın en planlı yer değiştirme hareketi olan Ermenilerin iskan sahalarına nakilleri büyük bir disiplin içinde gerçekleştirilmiştir. Gerçekten de, çeşitli yollardan sevk edilen Ermenilerin ayrıldıkları ve vardıkları yerlerdeki sayıları devamlı şekilde kontrol edilmiş, Ermenilerin belli bir yerde yoğun olarak bulunmaları sakıncalı bulunarak, ayrı kasaba ve köylere yerleştirilmeleri planlanmıştır.

---

¹⁵⁰ Halaçoğlu, **Ermeni...**, ss. 72-75.

Tabloda (bkz.Ek –II) görüldüğü gibi 9 Haziran 1915'ten, 8 Şubat 1916 tarihine kadar Anadolu'nun muhtelif bölgelerinden iskan sahalarına nakledilen veya yerlerinde bırakılan Ermenilerle ilgili olarak, Osmanlı Arşivi'nin ilgili tasniflerinden derlenmiştir.

Öte yandan İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdürü Şükrü Bey'in 5 Teşrinievvel 1331 (18 Ekim 1915) tarihinde Halep'ten gönderdiği telgrafta, Halep'e sevk edilen Ermenilerin tahminen 100.000 civarında olduğu bildirilmektedir.

Bu arada Musul ve Zor havalisine gönderilmek üzere 5 Eylül 1331 (18 Eylül 1915) tarihi itibarıyla Diyarbakır'da 120.000, 15 Eylül 1331 (28 Eylül 1915) tarihi itibarıyla de Cizre'de 136.084 Ermeni nüfusun toplandığı kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki listede tehcir edilen nüfusa dahil olup, henüz sevk edilmemiş olduğu belirtilen Adana'daki kalan nüfus ise daha sonra iskan sahalarına nakledilmiştir. Buna göre sevk edilen nüfus toplam 438.758, Halep'tekilerle birlikte iskan sahasına varan nüfus ise 382.148'dir.¹⁵¹

Tehcir edilenlerle, tehcir bölgelerine varanlar arasında 56.610 kişilik bir fark bulunmaktadır. Belgelerden elde edilen bilgiye göre bu fark şu şekilde ortaya çıkmıştır. 500 kişi Erzurum -Erzincan arasında, 2000 kişi Urfa-Halep arasındaki Meskene'de, 2000 kişi Mardin civarında eşkiya ve urbanın (Arap aşiretleri) saldırısı sonucu katledilmiş, ayrıca yukarıda belirtildiği gibi, sayı verilmemesine karşılık bir o kadar, yani yaklaşık 5000 ve belki biraz daha fazla kişide Dersim bölgesinden geçen kabilelere yapılan saldırılar sonucu öldürülmüştür. Bu bilgiler ışığında toplam 9-10 bin kişinin tehcir esnasında katledildiği tesbit edilmektedir. Ayrıca yollarda açlıktan da ölümler olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Bunun dışında tifo, dizanteri gibi hastalıklardan da yaklaşık 25-30 bin kişinin telef olduğu tahmin edilmektedir ki, bu şekilde 50 bine yakın kişi yollarda kaybedilmiştir.¹⁵²

---

¹⁵¹ www.turkishresponse.com/turkce/tehcir/kayıplar.html - 23k -, 15/02/2006.

¹⁵² Halaçoğlu, **Ermeni...**, ss. 94-98.

3. 12. Yabancı kaynaklara göre Ermeni nüfusu ve tehcir :

Ermeniler 1915 sözde Ermeni soykırımında önceleri 3 milyon Ermeni'nin öldüğünü ileri sürdüler. Bu sayı daha sonra 2,5 milyona, arkasından 2 milyona indirildi ve sonunda 1,5 milyonda karar kılındı. Sadece bu rakam tutarsızlığı Ermeni savının ne kadar dayanaksız ve keyfi olduğunu gösterir. Oysa, 1914 yılında Venedik'te bizzat Ermeniler tarafından bastırılan bir harita ve ekindeki tabloda, Osmanlı İmparatorluğundaki Ermeni nüfusu, 1.200.000'i Osmanlı Asya'sında olmak üzere, toplam 1.400.000 olarak gösterilmiştir. 1914 yılında Van'da Fransız Konsolosu olan M.Zarceski, hükümetine 1914'teki tüm Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni nüfusunun 1.015.800 olduğunu bildirmiştir. Osmanlı yönetimi tarafından o zaman saptanan Ermeni nüfusu 1.300.000'dir. Nitekim her 100 bin kişiye 1 milletvekili esasına göre yapılan seçimlerde Osmanlı Meclisi'ne 13 Ermeni kökenli milletvekili seçilmiştir. İngiliz kaynakları da Osmanlı rakamlarına uymaktadır. Öte yandan Amerikan kaynakları 1914 yılında Türkiye'nin doğusunda yerleşik Ermeni nüfusunu 850.000 dolayında göstermektedir. 1919 yılında İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe Lord Curzon'a gönderdiği raporunda (24 Mayıs 1919), 1919 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu ve doğu ve güneydoğudaki Ermeni nüfusunun 913.875 olduğunu belirtmiştir. Osmanlı Dahiliye Nezareti belgelerine göre de ülkenin güney bölgelerine göç ettirilen Ermenilerin sayısı ise 703.000'dir. Ancak, Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof.Yusuf Halaçoğlu'nun Osmanlı belgelerinde yaptığı son bir araştırma ise zorunlu göç uygulanan Ermenilerin sayısının bu rakamın da altında olduğunu göstermektedir (438.758 kişi). Ayrıca şu hususu da belirtmek gerekir ki, Ermenilerden hasta olanlar ile Katolik ve Protestan Ermeniler, ordu mensubu Ermeniler, bazı tüccar ve sanatkarlar göçten muaf tutulmuşlardır.

O zamana ait bilgi ve belgelere göre, göç ettirilen Ermenilerin de büyük çoğunluğu göç yerlerine ulaşmış, geçici olarak buralara yerleşmiştir.¹⁵³ Görülüyor ki, gerek Ermenilerin kendi kaynaklarının, gerek kendilerinin güvenilecekleri

---

¹⁵³ www.belgenet.com/arsiv/ermeni/sempozyum5.html - 84k, 17/02/2006.

Batılı kaynakların verdikleri rakamlara göre 1.5 milyon Ermeni'nin kıyıma uğradığı savı hiçbir şekilde olası değildir. 1.5 milyon Ermeni'nin öldürüldüğü yolundaki Ermeni savı kabul edildiği takdirde tüm İmparatorluk topraklarında yaşayan Ermenilerden daha fazla Ermeni öldürülmüş oluyor. Kaldı ki bu iddianın benimsenmesi halinde bugün ABD ve Fransa'da yaşayan Ermeni diasporasından da söz etmek herhalde mümkün olamazdı.

Bu kısa açıklama Ermeni iddialarının hiçbir bilimsel veriye dayanmayan, sırf uluslararası kamu oyunun merhamet duygularının sömürülerek kendi tezlerine sempati sağlamak üzere üretilen düzmece rakamlara dayalı siyasal amaçlı olduğunu göstermektedir¹⁵⁴.

Bazı çevrelerde ve özellikle Türkiye'de, Ermeni sorunu konusunda Ermeni iddialarını destekleyen 30 bine yakın kitap bulunduğu, buna karşılık Türk görüşünü yansıtan ve destekleyen yapıtların çok az olduğu, dolayısıyla Türkiye'nin davasını dünya kamuoyuna iyi anlatamadığı, bu nedenle de Ermenilerin dünya kamuoyunu etkilemekte daha başarılı olduğu görüşü ileri sürülmektedir. Bu görüş yüzeysel olarak doğru görülebilir. Ancak , yapıt çokluğu propaganda yönünden başarılı olsa bile, aslında gerçeğin; Ermeni iddialarının gerçek dışı, düzmece iddialar olduğunu ve konunun propaganda amacıyla abartıldığını gösterir. Önce Osmanlı zamanında, arkasından verdiği ölüm kalım savaşında Türklerin Ermeni iddiaları ve bunları destekleyen müttefiklerin yoğun propagandası ile uğraşacak ne zamanı vardı ne de olanakları. Kaldı ki gerçek olmayan iddialara karşı iddiaların yöneltildiği taraf ancak savunma durumunda olabilir. Doğruları abartmak, çoğaltmak olası değildir, ama yalanı istediğiniz kadar abartır, istediğiniz kadar çoğaltabilirsiniz¹⁵⁵.

Ermeni tedhiş olaylarının yaşandığı, savaş alanlarına bitişik doğu ve güneydoğudaki Ermeniler ile olaylarla ilişkisi bulunan başka yerlerdeki bazı Ermenilerin, her türlü koruma önlemlerinin alınması da öngörülerek İmparatorluğun güney bölgelerine göç ettirilmeleri zorunlu olmuştur. Ermenilerin bu nedenlerle göç

---

¹⁵⁴ www.sonsaniye.net/yazioku.aspx?id=566-123, 20/02/2006.

¹⁵⁵ www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/anadoluyahaberler-yeni/2005/mayis/ah_02_05-05.htm - 237, 21/02/2006.

ettirilmeleri sırasında hastalık veya çetelerin saldırıları, bu arada Ermeni çeteleri ile yapılan çatışmalar nedeniyle meydana gelen ölümler için Ermeniler tarafından sağlanan bilgilere dayanılarak ileri sürülen ölü sayısına ilişkin rakamlar gerçek dışı, çok abartılı rakamlardır.¹⁵⁶

Ermeni göçünün Ermeni soykırımına dönüştürülmek istenmesinde ve bu inancın dünya kamuoyunda yaygın hale getirilmesinde Ermeni propagandasından daha da etkin olan 3 kişinin Osmanlı aleyhtarı yoğun propaganda çabalarının önemli katkısı olmuştur. Bunlar İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee, 1913-1916 yılları arasında İstanbul'da 26 ay görev yapan ABD Büyükelçisi Henry Morgenthau ve Alman Protestan papazı Dr. Johannes Lepsius'tur.

I. Dünya Savaşı başladığında genç bir tarihçi olan Arnold Toynbee İngiliz Enformasyon Dairesinde (propaganda kuruluşu) görev almış ve Almanya, Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya İmparatorluğu aleyhine İngilizlerin propaganda faaliyetlerini yürütmüştür. Toynbee, Osmanlı Devleti aleyhine yürüttüğü faaliyetlerde özellikle Ermeni kaynaklarından sağladığı bilgileri kullanmıştır. Amaç Osmanlı Devletini içeriden yıpratmak, Amerikan kamuoyunu etkileyerek, ABD'ni savaşa sokmaktı. Arnold Toynbee, Türk düşmanı, Ermeni dostu olan Vikont James Bryce'in büyük desteğini görmüş, ayrıca, propaganda yayınlarına daha güçlü bir güvenilirlik sağlamak için ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Henry Morgenthau'dan aldığı ve çoğu Ermeni kaynaklardan sağlanan abartılı, düzmece, kulaktan duyma bilgilerden yararlanmıştı. Toynbee'nin 2 yıl süre ile yürüttüğü bu görevi esnasında derlediği bilgiler ve belgeler 1918 yılında İngiliz Hükümeti tarafından "Mavi Kitap" olarak yayınlanmıştır. Toynbee daha sonra bu "Mavi Kitap" için kitabın hükümetçe kendisinin bilgisi dışında "özel bir amaçla"(propaganda) yayınlanmış olduğunu

---

¹⁵⁶ Tefik Ünaydın, www.forsnet.com.ermenisorumu/1915ermeni-tehciripropoganda-vegercek/, 16/01/2006.

söylemiş ve görevden ayrıldıktan sonra da bu görevi için "bir centilmen görevi değildi" demiştir.¹⁵⁷

Toynbee'nin yürütmüş olduğu İngiliz propaganda faaliyetleri sonraları bizzat İngilizler tarafından tenkit edilmiştir. Örneğin, James Morgan Reid yazdığı " Atrocity Propaganda, 1914-1919" isimli kitapta "İngiliz vahşet propagandası"nın yanlış raporlara ve düzmece bilgilere dayandığını yazmış, ayrıca Toynbee'yi "propagandacı" olarak tanımlamıştır. Ayrıca, savaş sonrasında yayımlanan ve İngiltere'nin vahşet propagandasını konu alan kitaplarda " Mavi Kitap" bu tür propagandanın baş yapıtı olarak gösterilmektedir.¹⁵⁸

1913-1916 yılları arasında 26 ay süre ile İstanbul'da görev yapan ABD Büyükelçisi Henry Morgenthau, Ermeni kıyımı propagandasının yayılmasında ve etkin olmasında önemli rol oynamıştır. New York'ta başarılı bir emlakçı olan Morgenthau 1912 Başkanlık seçimlerinde Demokrat Partinin mali işler komitesi başkanlığını yapmış, Başkan Wilson da seçimden sonra kendisini İstanbul'a büyükelçi olarak atamıştır. Morgenthau ABD'nin savaşa katılması amacıyla Ermeni kaynaklarından sağladığı bilgilere dayanarak raporlar yazmış, ayrıca bu bilgileri Toynbee'ye ve Alman papazı Dr. Lepsius'a vermiş, onların yazdıkları kitapların başlıca kaynağını oluşturmuştur. Morgenthau'nun büyükelçilikteki Ermeni danışmanı Arşak K. Şmavonian, tercümanı ise Agop S.Andonian isimli Türkiyeli bir başka Ermeni idi. Morgenthau raporlarına aktardığı bilgilerin çoğunu bu Ermeniler kanalıyla derlemiştir. Morgenthau'nun raporlarını Şmavonian yazmış, tuttuğu günlükleri ve ailesine gönderdiği mektupları ise tercümanı Andonian'a yazdırmıştır. Şmavonian, Morgenthau'nun İstanbul'daki görevi bitince ABD'ye dönmüş ve Dışişlerinde "özel danışman" olarak görev yapmıştır. Morgenthau 1918 yılında, ABD'nin savaşa girişini ve savaşa katkısını haklı ve başarılı göstermek amacıyla "Ambassador Morgenthau's Story" adlı kitabı yayımlamıştır. Sözde Ermeni katliamı

---

¹⁵⁷ strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/soru_cevap_ermenii.php - 48k, 20/02/2006.

¹⁵⁸ Yücel Aktar, "Enver ve Cemal Paşalarla Osmanlı Valileri, İmzalı Belgeler, Soykırım Tezlerini Çürütüyor", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı: 37, s. 320.

hakkında ana kaynak oluşturan, özellikle yukarıda adı geçen 2 Ermeni'nin Büyükelçiye verdiği abartılı, hatta uydurma bilgileri içeren bu kitap Amerikalı gazeteci, yazar ve tarihçi Burton J. Hendrick tarafından kaleme alınmıştır. Burton J. Hendrick bu yazım işi için kitabın tüm yayınları süresince %40 ücret hakkına sahip olmuştur. Propaganda amaçlı bu kitap, Amerikan kamu vicdanını etkilemek amacıyla yazar Hendrick'in edebiyatçı kalemile daha da abartılı ve dramatik hale getirilmiştir. Morgenthau'nun kitabını ve onun yazdığı çeşitli belgeleri inceleyen Amerikalı bilim adamı Heath Lowry " The Story Behind Ambassador Morgenthau's Story" isimli kitabında, kitabın baştan aşağı kabaca yazılmış yarı gerçeklerle, yalanlarla dolu olduğunu ayrıntılarıyla ortaya koymuştur. Lowry, bu kitabında, savaş esnasında Associated Press muhabiri olarak Türkiye'de bulunmuş olan gazeteci George S.Schreiner'in Morgenthau'ya yazmış olduğu bir mektubundan da söz etmiştir. Schreiner bu mektubunda "dünya barışının Morgenthau'nun ki gibi çabalardan bir şey kazanamayacağını, halkların olaylara doğru bakmaya hakkı olduğunu, Morgenthau'nun İstanbul'da her şeyi bilirmiş ve üstün bir güce sahipmiş gibi bir konumda olmadığını, Morgenthau'nun bölgede yaşayan Ermenilerden daha fazla Ermeni öldürdüğünü, kendisinin (Schreiner) Ermeni meselesinde ABD Büyükelçiliğindeki görevlilerden (Ermeni görevliler) daha bilgili olduğunu, gerçeğin er veya geç ortaya çıkacağını ve kendisinin sınırlı olanaklarını gerçeğin hizmetine sunduğunu " ifade etmiştir. Schreiner mektubunda ayrıca, " *devletlerin isyanları bastırma hakkına sahip olduğunu ve Türklerin halen dünyada pek az sayıda mevcut centilmenlerden olduğunu Morgenthau'nun da kabul edeceğinden kuşku duymadığını*" belirtmiştir.¹⁵⁹

Morgenthau kitabında 1.200.000 Ermeninin sürgün edildiğini, bunlardan 600.000 kişinin öldüğünü ileri sürmüştür. Kitabın ne kadar abartılı ve gayri ciddi olduğunu sadece bu rakamlar göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğunun o zamanki sınırları içerisinde 1.300.000 Ermeni yaşamaktaydı (Batılı kaynaklara göre 1.3 -1.5 milyon). Tehcire tabi tutulan bölgede yaşayan Ermenilerin sayısı ise bu rakamın çok altındaydı. İstanbul, İzmir gibi metropol şehirlerdeki Ermeniler ile Batı Anadolu'nun

---

¹⁵⁹ www.ttk.gov.tr/yayinlar/fulltext/makale/m1.pdf, 21/02/2006.

çoğu bölgelerinde yaşayan Ermenilerin büyük bölümü tehcirden muaf tutulmuştur. Gazeteci yazar Schreiner'in dediği gibi, Morgenthau bunalım bölgesinde yaşayan Ermenilerden daha çok Ermeni öldürmüştür.¹⁶⁰

Morgenthau'dan aldığı bilgilerden yararlanan "Mavi Kitap"ın derleyicisi Toynbee de, Osmanlı topraklarında yaşayan 1.800.000 Ermeni'nin üçte birinin (600.000) göç esnasında öldüğünü belirtmiştir. Propaganda amacıyla yayımlanmış olan gerek Morgenthau'nun kitabında, gerekse Toynbee'nin derlediği " Mavi Kitap"ta Ermenileri desteklemek amacıyla ileri sürülen abartılı 600 bin sayısı bile bugün Ermenilerin ileri sürdükleri 1.5 milyon ölü sayısının çok altındadır¹⁶¹. Bu fark propaganda amacıyla ortaya atılan düzmece haberlerin ne ölçüde doğru olabileceği hususunda bir başka güzel örnek oluşturmaktadır. Bu vesile ile şunu da belirtmekte yarar var: 1918 yılında Ermeni delegasyonu başkanı Bogos Nubar Paşa'nın Fransa Dışişleri Bakanlığında özel yetkili bakan Gout'ya verdiği bir raporda da tehcire tabi tutulan Ermenilerin sayısının 400 bin civarında olduğu bildirilmiştir. Bu sayı Prof. Halaçoğlu'nun belgelere göre saptadığı 400 bin rakamını da doğrulamaktadır. Bu da soykırım iddialarında ileri sürülen birbirinden çok farklı rakamların ne ölçüde inanılır olabileceğini göstermektedir.

Bir Ermeni muhibbi olan Alman papazı Dr.Johannes Lepsius, Ermeni Patriğini Osmanlı Devletine bağlılık göstermesi için ikna etmek amacıyla geldiğini söylediği İstanbul'da (Temmuz 1915) bir ay kalmış ve ABD Büyükelçisi Morgenthau , Ermeni Patriği ve diğer bazı Ermeni kaynaklarından duyumlara dayanan bilgiler almış ve bunları 1918 yılında Paris'te yayınlanan "Le Rapport Secret du Dr.J.Lepsius" kitabında aktarmıştır.

Bu kitabın da gerçeği ne ölçüde yansıttığı yukarıda verilen bilgiler ışığında kolayca anlaşılır.

Fransız tarihçi Georges de Maleville'in "1915 Ermeni Trajedisi" adlı kitabında

---

¹⁶⁰ www.pandora.com.tr/urun.asp?id=134108 - 12k - , 23/02/2006.

¹⁶¹ kitap.antoloji.com/kisi.asp?CAS=118593 - 29k, 24/02/2006.

olaylar için özetle şöyle demiştir: "*İki çözüm vardı, biri Ermenileri ileri göndermek (savaş alanı yönü); Ermeniler iki taraf arasında kalır ve savaş esnasında ölürdü ama Türklerin onuru bundan zarar görmezdi. Türkler bunun yerine en acemice ama en insanca çözümü seçip Ermenileri geri gönderdiler, ancak bunu beceriksizce yaptılar. Ne var ki bir yok etme planı yoktu, soykırım hiç yoktu*"¹⁶². Yazar anlatmak istediği, Türkler şimdi o zamanki iyi niyetlerinin cezasını çekiyorlar, Ermenileri savaş alanına sürüp toptan ölümlerine yol açsalar bugün başları ağrımazdı. Rusya, İngiltere ve Fransa tarafından 1.Dünya Savaşı öncesinde ve savaş esnasında Osmanlı Devletine karşı kullanılan Ermeniler hakkında bu devletlerin bazı yetkililerinin Ermeni iddialarını çürüten çok sayıda görüşü vardır; bazıları;

Tiflis'teki İngiliz Diplomatik temsilcisi Wardop Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a şunu yazıyordu :

*"Hiç tereddüt etmeden diyebilirim ki Müslümanların can ve mallarını Taşnakçı bir Ermeni hükümetine emanet etmek insanlık açısından kabili tavsiye değildir. Ermenilerin Müslüman yönetimi altında daha güvenli olacaklarına, fakat Müslümanların Ermeni yönetimi altında asla güvenlik içerisinde olmayacaklarına inanıyorum."*¹⁶³

Başka bir Ermeni yalanını da şu örnekte görmek mümkündür: Ermeni Patrikhanesi 1877-1878 'de toplanan Berlin Kongresine Türkiye'de 3 milyon Ermeni olduğunu bildirmiş, ancak Ermenilerin vergi vermeleri söz konusu olduğunda bu sayıyı 1.780.00'e indirmiştir¹⁶⁴.

1918 yılında Erzurum'daki Rus Kuvvetleri Komutanı Albay Tverdokbelov'un anlarından şunları öğrenilmiştir: 26-27 Şubat gecesinde 3 bin dolayındaki Türk'ün Ermeniler tarafından öldürüldüğünden ve Ermeni kökenli Rus subaylarının bu katliama yardımcı olduklarından yakınmış ve öldürme, ırza geçme, yağmalama

¹⁶² [www.yenisayfa.com/pgs/prdA/prd_detail.asp?fr_PrdsID=smssC - 42k -](http://www.yenisayfa.com/pgs/prdA/prd_detail.asp?fr_PrdsID=smssC-42k-), 27/02/2006.

¹⁶³ [kitap.antoloji.com/kitap.asp?kitap=42053 - 31k](http://kitap.antoloji.com/kitap.asp?kitap=42053-31k), 26/02/2006.

¹⁶⁴ [www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=990 - 45](http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=990-45), 28/02/2006.

olaylarının artması ve yakalananların Ermeni kökenli subay ve erlerce serbest bırakılması üzerine bir toplantı yapmıştır. Savaş sonrasında Suriye'yi işgal eden ve 10 bin kadar Ermeni gönüllü kullandığı bilinen Fransızların Suriye'deki Genel Komutanı General Gourand 25 Kasım 1920'de Fransa'ya gönderdiği ve İngiltere Dışişleri arşivinde bulunan raporunda, "Ermenilerin Türkleri katlettiğini" bildirmiştir.

Doğrudan bizimle ilgisi bulunmayan, ancak Ermenilerin soykırım savlarının saptırılmış gerçeklere, düzmece belgelere ve yalanlara dayandığı görüşünü destekleyebilecek bir yapıt da Gürcü yazar İlya Çavçadze'nin 1902 yılında yayınladığı " Ermeni Bilginleri ve Feryat Eden Taşlar"adlı yapıtıdır. Bu yapıtı konu alan Yrd.Doç.Dr.Nesrin Sariahmetoğlu'nun "Stratejik Analiz" Dergisinin Aralık 2000 sayısındaki makalesinden öğrendiğimize göre, İlya Çavçadze bu yapıtında, Ermenilerin Gürcü varlığını yok saydıklarını, bu amaçla eski Gürcü anıtlarındaki yazıları silip yerlerine Ermenice yazılar yazarak bunların Ermeni yapıtları olduklarını göstermeye çalıştıklarını, Ermeni söylencelerinde kendilerini dünyanın en eski halkı olduklarını, çok eski zamanlardan beri Kafkasya'da yaşadıklarını ileri sürdüklerini, bunun doğru olmadığını, Ermeni adının da Kafkasya'da daha önce yaşamış olan Ermeni adındaki başka bir kavimin adının benimsenmesiyle ortaya çıktığını ileri sürmektedir.

I. Dünya Savaşında ve öncesinde Osmanlı Devletine karşı İngilizlerin azınlık politikasını yürüten ve bu alanda çeşitli tertiplerin düzenleyicisi olan, Ermenilerin kışkırtılması hususunda etkin rol oynayan İngilizlerin Orta Doğu uzmanı Sir Mark Sykes'ın Ermeniler hakkındaki düşüncelerini ve Anadolu'yu gezip gördüklerini Dar-ül-İslam adlı kitabında yazan Sykes , Ermeni patırtılarını utanç verici serserilik olarak nitelemekte ve Avrupa güçlerinin bu ajan provokatörleri koruduğunu belirterek, "*bunlar hak ettikleri gibi asılsalardı olaylar biran önce kapanırdı*" demiş ve *Osmanlı İmparatorluğu dört bir yanda düşmanlarca tehdit edilirken hükümetin*

*içerideki bir ihtilali hoş karşılamamasının normal olduğunu*¹⁶⁵ yazmıştır.

SONUÇ:

Ermeniler, Hıristiyan ülkelerin desteğiyle elde ettikleri azınlık haklarına dayanarak, 400 üyeli kendi meclislerini de kurduktan sonra iyice devlet içinde devlet olmaya başlamışlardır. Rusların ve diğer Hıristiyan misyonerlerin desteğini arkasına alan Ermeniler yoğun bir örgütlenme ve silahlanma faaliyeti içine girerek, 19. yy. ın son çeyreğinde, Osmanlı devleti içinde yaşadıkları yörelerde sürekli isyanlar çıkarmak suretiyle, destekçileri olan ülkelere; Türklerin kendilerine soykırım yaptığı imajı vermeye çalışıp, onları yardıma çağırmışlardır. Yabancı devletlerle ittifak etmek suretiyle, Türklerle mücadele etmeye başlayan Ermeniler, Batı'nın desteğini alabilmek için genellikle egemenlik haklarının gasp edildiğini ve ezilen bir toplum olduklarını dile getirmişlerdir.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra, Rusya'nın işgal ettiği topraklardan çekilmeyip, bölgede özerk bir Ermenistan kurulmasını istemişlerdir. Ruslar ve İngilizler tarafından kullanılan Ermeniler, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve paylaşılması düşüncesinin ürünüdür. Ermeniler, Türk halkına en çok 1. Dünya Savaşı sırasında yaptıkları katliamlarla zarar vermişlerdir. Rusya ile savaşan Osmanlı ordusunun ikmalini engelleyerek, düşmana yardım ederek zarar vermeye çalışan Ermeni çetelerine karşı, cephe gerisinin emniyete alınması amacıyla Osmanlı hükümetince bir takım uygulamalar yapılmak zarureti hasıl olmuştur. Bu maksatla; 27 Mayıs 1915 yılında ,bu Ermenilerin savaş alanından daha uzak bir yere sevk ve iskan edilmeleri için "Tehcir Kanunu" çıkartılmıştır.

Osmanlı Hükümeti, yer değiştirme uygulamasını o günün şartlarında bir kanuna dayandırmıştır. Dört maddelik kanun, tamamen devleti ve kamu düzenini korumaya yönelik, şiddete karşı bir yetki kanunudur. Bu yetki kanununda herhangi bir etnik

---

¹⁶⁵ Tefik Ünaydın, "1915 Ermeni tehciri propaganda ve gerçek" www.forsnet.com.ermenisorunu/14/01/2006.

grup, zümrenin adı zikredilmemiş veya ima edilmemiştir. Yani sadece Ermenilere yönelik değildir. Kanun kapsamına giren Müslüman, Rum ve Ermeni asıllı Osmanlı vatandaşları da yerlerinden başka yerlere sevk edilerek göçe tabi tutulmuştur.

Arapça asıllı bir kelime olan tehcir, “bir yerden başka bir yere göç ettirmek, yer değiştirmek, hicret ettirmek” anlamına gelir. Tehcirde sürgün manası yoktur. Savaş zamanında hükümet uygulamalarına karşı gelenler için askeri olarak uygulanacak önlemler hakkında çıkarılmış geçici bir kanundur. Bu kanuna dayanılarak gerçekleştirilen yer değiştirme uygulamasının anlatımında kullanılan “tenkil” sözcüğü de yine aynı şekilde nakletme anlamına gelmektedir sürgün manası yoktur. Ermeni tehciri bir grubun ülkenin bir yerinden alınıp başka bir yerine yerleştirilmesi (resettlement) yahut grubun yerinin değiştirilmesi (relocation) olarak tanımlanmalıdır.

IV. BÖLÜM: ERMENİ SOYKIRIMI İDDİALARI:

4. 1. Ermenilerin 4 “T” Planı :¹⁶⁶

Ermenilerin Büyük Ermenistan rüyasını gerçekleştirmek için uygulamaya koydukları "Dört T" şeklinde adlandırılabilir olan plan şu dört kavrama dayanmaktadır: *“Tanıtım, Tanınma, Tazminat ve Toprak... Buna göre, sözde Ermeni sorunu tüm dünyada terör yoluyla "tanıtılacak", sözde iddialar dünya kamuoyunca kabul edilip Türkiye tarafından "tanınacak", sözde soykırımdan dolayı Türkiye'den "tazminat" alınacak ve "Büyük Ermenistan" sınırları içerisinde yer aldığı iddia edilen "toprak" parçası Türkiye'den koparılacaktır!...”*¹⁶⁷”

4. 2. Ermeni Sorunu'nun altında yatan psikolojik boyut:

Ermeniler 1915 sonrası dünyanın dört bir yanına göç etmişlerdir. Buldukları ülkelerde nüfusları oldukça az orandadır. Bu yüzden Ermeniler için asimilasyon tehlikesi vardır nereye giderlerse gitsinler azınlık olduklarından dolayı gittikleri yerlerin kültürlerine bir süre sonra adapte olabilmeleri kaçınılmazdır. Bu sebepten kilise ve siyasi partilerin ilk hedefi Ermenilere milli bilinci kazandırmak olmuştur . Ermenilerin buldukları ortamların farklılığı ve dağınıklığı nedeniyle etnik kimlik inşası daha zor olmuştur. Bu nedenle de ortak kimlikte birleşmek için unsurlar oldukça abartılarak kullanılmıştır, bir anlamda soykırım iddiasıyla Türkleri ötekileştirmeye çalışmışlardır, İstemeyerek de olsa Türkler bu süreçte çok önemli rol oynamıştır. Türkler 1915 olayları nedeniyle ağır bir şekilde suçlanmışlardır.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ (daha detaylı bilgi için);

<http://www.wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=8530&postdays=0&postorder=asc&start=50,04/01/2006..> http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/soru_cevap_ermen_i.php, 03/02/2006.

¹⁶⁷http://www.wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=8530&postdays=0&postorder=asc&start=50,er_işim,04/01/2006. http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/soru_cevap_ermen_i.php, 03/02/2006.

¹⁶⁸ http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/soru_cevap_ermen_i.php, 03/02/2006.

4. 2. 1. Ermeni terörü:

19.yüzyıldaki milliyetçilik akımından etkilenen Ermeniler bağımsız bir devlet kurmak düşüncesinden hareketle bu büyük amaçlarını gerçekleştirmek için Osmanlı toplumu içerisinde çoğu kez sivil halka yönelik şiddet eylemlerini bir araç olarak seçmişlerdir. Osmanlı Ermenileri, savaş başlamadan önce kararlaştırdıkları gibi savaş esnasında kendi devletlerine karşı Ruslarla işbirliği yapmışlardır. Bu işbirliğinin niteliği, sadece düzenli ordu saflarında yer almakla sınırlı kalmamış, cephe gerisinde savunmasız sivil halka saldırı eylemlerini de içermiştir.¹⁶⁹Bu durumda, savaş esnasında dahi terörizm amaca yönelik başvurulan bir yöntem olarak kullanılmıştır. Hatta bu dönemde, terörist eylemlerin nihai hedef olan doğu bölgesini içeren bağımsız Ermenistan kurulması hedefine doğrudan yöneldiği de söylenebilir bu da Van isyanında açıkça görülmektedir. Zira, savaş esnasında sivil halka yönelik saldırıların bölgedeki Müslüman unsurları yıldırıp göçe zorlamaktır.¹⁷⁰

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise bu tür eylemlerin amacı belirli oranda nitelik değiştirdi denebilir. Asıl hedef olan, doğu topraklarını da içine alan bir Ermenistan hedefinin yanı sıra, Osmanlı'nın Ermenilere yönelik iddia edilen kötü muamelelerinin ve sözde "Ermeni soykırımının" intikamının alınması ve de bu iddiaların propagandasının yapılarak yaygın kabulünün sağlanması hedefleri de güdülmeye başlanmıştır. Öte yandan bu amaçlara, Türkiye'nin istikrarını ve bütünlüğünü bozma maksadı da eklenebilir.¹⁷¹

İşte bu noktada, bu gün iki toplum arasında olduğu kuşku götürmez bir husumetin ve hatta düşmanlığın kıvılcımı ateşlenmiştir. Ortaya çıkan şiddet sarmalı, 1920'lerden 1980'li yılların ortalarına kadar Türkiye Cumhuriyeti'ne de yönelmiş ve kısmen Ermeni soykırımı iddiasına dayandırılan bir "intikam" kavramı ile

¹⁶⁹ <http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/ermenisorunu.htm>, 15/02/2006.

¹⁷⁰ www.istanbul.edu.tr/siyasal/kisiler/yavuzcankara.htm - 47k, 24/04/2006.

¹⁷¹ Sedat Laçiner, "Ermeni Kimlik Bunalımı ve Güç Politikalarının bir Ürünü Olarak Ermeni Sorunu", <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=117>, 01/01/2006.

meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Sonuçta günümüzde "Ermeni terörü" kavramı, "Ermeni sorunu" kavramı kadar tanır hale gelmiştir.

Ermeniler, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminde Ermeni sorununu hem gündemde tutup dış müdahale ve destek sağlamak, hem de kendileri açısından mücadeleyi devam ettirmek için çeşitli karışıklıklar yaratmak peşinde olmuşlardır. Bu olayların bir kısmı münferit nümayişler, bir kısmı toplu isyanlar, bir kısmı ise cinayet ve suikastlar şeklinde kendisini göstermiştir.

Bu olayların gerisindeki yapılanma ise çoğunlukla Ermenilerce Osmanlı toprakları dışında yada içinde kurulan cemiyet ve derneklerdir. 1878'de Van'da Kızıl Haç derneği, 1881'de Erzurum'da Anavatan Müdafileri (Pashtpan Haireniats) derneği, 1885'de Van'da İhtilalci Ermenistan Partisi kurulmuştur. 1890 yılında ise adı daha fazla duyulacak olan Taşnaksutyanyan (Tiflis Ermeni İhtilal Federasyonu) kurulmuştur. Amacı, ihtilalci çeteler kurmak, halkı silahlandırmak, hükümet yetkililerine ve Ermeni muhbirlerle karşı eylem düzenlemek ve sonuçta Ermeni bağımsızlığını sağlamaktır. Başlangıçta hayır dernekleri olarak ortaya çıkmış Osmanlı'daki Ermeni dernekleri, sonuç olarak kısa süre içerisinde yukarıda bahsedilen olayların merkezleri haline gelmişlerdir.¹⁷²

Şiddet eylemleri yapılanması içerisinde Ermeni kiliselerinin rolü de oldukça önemli bir yer tutmaktaydı. Denilebilir ki, Ermeni meselesinin teşekkülünde hareket noktası patrikhane, kiliseler ve okullardan başlamakta ve cemiyetler, komiteler, terör grupları ile devam etmektedir. Her isyanda Batının yanı sıra patriklerin ve papazların da desteği ve rolü mevcuttur.¹⁷³

Savaştan sonra da Ermeni kökenli şiddet olayları devam etmiştir. 6-13 Şubat 1919 da Erivan da yapılan Batı Ermeni II. Kongresi'nde Talat, Cemil, ve Sait Halim Paşalar ile Dr. Nazım, Bahattin Şakir ve Cemil Azmi Beyler gibi Osmanlı idarecileri

---

¹⁷² www.belgenet.com/arsiv/ermeniteror.html - 35k, 21/02/2006.

¹⁷³ Hamit Pehlivanlı, "**Ermeni Terörü ve Tehcire Giden Yol**", http://www.kku.edu.tr/~fen_edebiyat/tarih/yayin/teror.htm, 22/02/2006.

gıyabında yargılanıp mahkum edilmişler ve buldukları yerde öldürülmesi için çalışmalar başlatılmıştır.¹⁷⁴

Ermeniler Lozan'da olduğu gibi II. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan konferanslarda da beklentilerine karşılık bulamamışlardır. Fakat sorunu dünya kamu oyuna getirerek en azından Sovyet Ermenistan'ında Ermenilerle diasporadakiler arasında dayanışmaya zemin hazırlamıştır. Ermeni tehcirinin 50. yılı olan 1965'te sorun yeniden alevlenmeye başlamıştır.¹⁷⁵

Bugünkü Ermeni terörizminin öncü birimi, 1920'lerde Batı Avrupa'da yaşayan birçok Osmanlı eski idarecilerine suikastlar düzenleyen Nemesis adlı Taşnak alt örgütüdür. Nemesis'in ilk kurbanı, 15 Mart 1921 de Berlin'de bir caddede yürürken vurularak öldürülen Osmanlı içişleri eski bakanı Talat Paşa dır. 9 ay sonara (6 Aralık 1921) Osmanlı dışişleri eski bakanı Sait Halim Paşa, Roma'da bir Ermeni tarafından katledilmiştir. Eski Jön Türk yetkililerinden Bahattin Şakir Bey ve Cemal Azmi Bey, 17 Nisan 1922 de Berlin'de öldürülmüştür. Bundan birkaç ay sonra Cemal Paşa, iki Ermeni tarafından 21 Temmuz 1922 de yaverleri Binbaşı Nusret ve Teğmen Süreyya Bey ile birlikte Tiflis'te öldürülmüştür. Fakat, Ermeni terörünün şiddetlenmeye başladığı yıllar 1970'li yıllar olmuştur. 1973'te münferit bir olay olarak başlayan Ermeni kökenli terör eylemleri 1974'den sonra Türk dış temsilciliklerine, Türk Hava Yolları bürolarına, ve özellikle diplomatlara yönelmiştir. Ermeni kökenli Kaliforniyalı Geourgen Yanikian, Los Angeles Türk Başkonsolosu Mehmet Baydar ve yardımcısı Bahadır Demir'i bir otel odasında vurarak öldürülmüştür. Bu cinayetlerden sonra Ermeni terör örgütleri ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Örgütü) ve JCAG (Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları) terör eylemlerini başlatmıştır. 1975 Lübnan iç savaşı ve duyarlı ortamın etkisi ile de Ermeni şiddet eylemleri giderek artmıştır.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ www.tsk.mil.tr/uluslararasi/ermenisorunu.htm - 132k, 23/02/2006.

¹⁷⁵ Refet Yinaç, "1965'ten Günümüze Ermeni Sorunu", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 2001, sayı: 37, s. 267.

¹⁷⁶ kitap.antoloji.com/kitap.asp?kitap=201391 - 31k, 24/02/2006.

1973 yılı ile 1985 yılları arası dönemde, Türkiye sınırları dışında Ermeni kökenli eylemlerde öldürülen kişi sayısının toplam 45 olduğu belirtilmektedir. Öldürülen toplam Türk vatandaşı sayısı 34 dır. Bunlardan 4'ü Türk büyükelçileridir. 6 tanesi başkonsolos ya da konsolostur. Geriye kalanlar Türk diplomat yakınları veya elçilik yada konsolosluk mensuplarıdır.

Ermeni terörü sadece Türklere yönelmiş de değildir. Ermeni terör eylemelerinin en çok cereyan ettiği ülkeler Fransa, İsviçre, İtalya, ve Lübnan'dır. Yunanistan, Rusya, Portekiz, Kanada, İspanya, İngiltere, Almanya, Danimarka, Belçika, Avusturya, Hollanda, Avustralya, İran ve Irak gibi ülkelerde de çeşitli sayıda Ermeni şiddet olayları gerçekleştirilmiştir. 1977-83 arasında Türkiye sınırları içerisinde 6 Ermeni kökenli şiddet olayı gerçekleşmiştir ve bunlar arasında 7 Ağustos 1982 tarihinde 9 kişinin öldüğü ve 72 kişinin yaralandığı Esenboğa havaalanına bombalı saldırı da vardır¹⁷⁷.

4. 3. Ermeni iddiaları :

Ermeniler öteden beri, tehcirin Ermenileri cepheden uzak bir bölgeye nakletmek için değil de yok etmek için önceden planlanmış bir soykırım olduğunu söylemişlerdir.¹⁷⁸

O tarihteki nüfuslarının 2-2.5 milyon olduğu iddiasından hareketle, tehcir sırasında 1.5 milyon Ermeni'nin katledildiğini; Ermeni isyanlarının ise Osmanlı baskısına tepkiden ibaret olduğunu savunmaktadırlar. Özerklik ve bağımsızlık için mücadele ettiklerinden, bu amaçla çete kurduklarından, Rus ordularıyla işbirliği yaptıklarından, birçok isyan yanında 13 Nisan 1915'te başlattıkları Van isyanının tehcire yol açtığından söz etmemektedirler. Onlara göre, aşırı milliyetçi İttihatçılar homojen bir halk yaratmak için Ermenilere soykırım yapmışlardı.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ Sedat Laçiner, "11 Eylül ve Ermeni Terörü", www.haberbilgi.com/haber/ermeni/sta-0111/11eylul.html - 42, 23/02/2006.

¹⁷⁸ Aslı Aral, "Ermeni iddiaları konusunda gereken yapıldı", <http://www.voanews.com/turkish/archive/2005-04/2005-04-22-voa11.cfm>, 20/02/2006.

¹⁷⁹ Sedat Laçiner, "Ermeni İddiaları", <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=106>, 20/02/2006.

İkinci Dünya Savaşından sonra, Holocaust ile Yahudi kimliği arasında ortaya çıkan ilişki, Ermeni kimliğinin inşasında da kullanılmak istenmektedir. 9 Ekim 1948’de Birleşmiş Milletlerde imzalanan “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması” anlaşmasından sonra, 1950’lerden itibaren Ermeniler, 1915 tehcirinin de bir soykırım olduğuna dair iddialarını yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. O dönemde ABD, İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerde yaşayan Ermeni diasporası, dil, yaşam tarzı, cemaat alışkanlıkları gibi Ermeni kimliğinin önemli parçalarının ikinci ve üçüncü kuşak Ermenilerde yok olmaya başladığını, yani asimilasyona uğradıklarını fark etmeye başlamıştır.¹⁸⁰ Özellikle batılı ülkelerde Ermeni kimliğinin erimesinden dolayı varoluş tehdidi yaşamaya başlayan Ermeni Kilisesi, Hınçak ve Taşnak Partileri ve Ermeni yardım kuruluşları, Ermeni toplumunun yaşadığı ülke ile kaynaşmasını önlemeyecek, ancak Ermeni kimliğini canlı tutacak bir formül olarak soykırım iddialarını kullanmıştır. Özellikle diaspora da yaşayan Ermenilerin ekonomik, siyasi, kültürel yapı, doğal kaynak ve sosyal yaşam yönleriyle zayıf olduğu görülen Ermenistan’ı geri dönülecek bir anavatan olarak algılamaması, “soykırım zihinsel imgesinin” hem duygusal olarak ortak kimlik inşasını sağlayan, hem bu kimliği kuşaktan kuşağa aktaran ve Ermeni kimliğini pekiştiren güçlü bir zihinsel anavatan işlevi görmesini sağlamıştır.

Ermeni kimliğinin önemli bir parçasını oluşturan “mağduriyet psikolojisi”, temellerini Ermeni mitolojilerinden alır. Ermeniler ilahi dinlerin kutsal hikayeleri arasında geçen Nuh Tufanı öyküsünde yer alan, Hz. Nuh’un soyundan çoğalıp kavim haline geldiklerine inanmaktadırlar. Onlara göre, Ağrı Dağı’na çıkararak hayatta kalmayı başaran kavim Ermenilerin atalarıdır. Aynı zamanda Ağrı Dağı’nın da onlara ait kutsal bir toprak olduğuna dair inançları buradan gelmektedir. Bu inanç Ermeni Kilisesi tarafından pekiştirilmektedir.

---

¹⁸⁰ Şenol Kantarcı, “Ermeni Sorunu”, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi38/kantarci-2.htm>, 20/02/2006.

Ermeniler bu inançla kendilerini “seçilmiş ulus” olarak tanımlarlar. Kavimlerinin başlangıç kökenlerinde bile görülebilen Nuh Tufanı gibi zorlu testleri ve hayatta kalma mücadelelerini aşabilme kabiliyeti ve dayanıklılığı gösterdiklerine duydukları inanç, kimliklerinin bir parçası haline gelmiştir. Ermeni Kilisesi’nin 1915 Tehcir olayı ile Nuh Tufanı arasında bağlantı kurmaya çalışması da Ermeni kimliğinde büyük felaketleri atlatıp hayatta kalmayı başaramamış “mağdur ulus” imajını güçlendirmektedir.

Ermeni Kilisesi’nin bilinçli olarak vurguladığı bu benzetme, aynı zamanda soykırım olarak nitelendikleri tehcirin de Ermeni kavmini yeryüzünden silmeye çalışan tufan gibi bir olay olarak algılanmasına ve Ermenilerin tarihte iki defa “yeniden diriliş” yaşadıklarına dair mitlerinin ve imajlarının güçlenmesine neden olmaktadır. Ermeni kimliğinin önemli bir bileşeni ve grup varlıklarının direği, grup olarak paylaştıkları mağdur olma mağdur edilme imajlarına dayalı şemalar ve inançlar kümesidir.

Topluluklarının oluşumundan (doğumlarından) bu yana yaşanmış olduğuna inandıkları büyük acı veren olaylar, Ermenileri diğer uluslardan gruplardan ayırmaktadır. Onlar test edilen, tam yok olmak üzereyken yeniden dirilen ve başta Türkler olmak üzere “öteki”ler tarafından yok edilmeye çalışılan bir ulustur. Mağdur edilen taraf tarih boyunca her zaman onlar olmuştur. Bütün bu imaj ve inançlar Ermeni kimliğini biçimlendiren en belirgin unsurlardır. Bu inançlardan türeyen “mağdur edilmiş ulus” imajı özellikle Ermeni diasporası ve yöneticileri tarafından canlı tutulmaya çalışılan bir kazanç fırsatı olarak görülmektedir.¹⁸¹

Ermeniler soykırımın temelini üç dayanağa bağlamaya çalışmışlardır: 1919-20 yıllarındaki Türk askerî mahkemelerinin, Genç Türk hükümetinin Ermenileri katliamlar organize ettiği yönünde yetkilileri ikna eden kararları, katliamlar düzenlemekle suçlanan “Özel Örgüt” adı verilen yapının rolü ve İçişleri Bakanı Talat Paşa’nın Ermenilerin yok edilmesine dair emirlerini iletmediği iddia edilen Naim Bey’in biyografisidir.

---

¹⁸¹ www.istanbul.edu.tr/siyasal/kişiler/yavuzcankara.htm-47k, 24/02/2006.

4. 4. Ermenilerin Dünya'ya ikna çabaları ve propagandacı film Ararat:

Ermenilerin, soykırımı uğradıklarını ve yurtlarından atıldıklarını dünya kamuoyuna anlatırken kullandıkları bir çok yöntemden birisi de propaganda amaçlı film çekmektir.

Ermenilerin propaganda faaliyetleri içerisinde sanatı ve sinemayı siyasi bir araç olarak kullandıklarının en güzel örneklerinden birisi olan Ararat filmi de bu maksatla çekilmiş bir filmidir. Buna benzer daha pek çok çekilmiş film isimleri (Gölden Gelen Sesler, Görev Berlin , Mayrig , Hasret , Ermeni Soykırımı, Osmanlı İmparatorluğu Ermeni Nüfusunun Yok Edilişi 1915-1923, Musa Dağı'nda Kırk Gün , Bir Ermeni Yolculuğu , Ermeni Davası, Bir Sessizlik Duvarı, Ermenilerin Konuşulmayan Kaderi , Unutulmuş Soykırım , Bitlis'ten Fresno'ya: Fresno'lu Karabianlar, California'da Bir Ermeni Ailenin 100 Yılı Herkes Burada Değil: Ermeni Soykırımı Aileleri, Gizli Holokost: 20. Yüzyılın İlk Soykırımı , Klikya, Yeniden Doğuş , Tarihi Ermenistan , Komitas, Avetik, Ermenistan İçin Manda Yönetimi, Dağlardaki Karanlık Orman , Eski Roma Yolunda , Dağlık Karabağ: Ermeni Tarihinin Üçüncü ve Dördüncü Cildi , Halkım Nerede?, Amerikalı Ermeniler, Ağrı Dağı İşareti, Ağrı Dağı'na Dönüş , Efsane, Burası Ermenistan) sayılabilir.¹⁸²

1984 ve sonrası dönem çok daha “barışçıl” araçlar bulma arayışına giren Ermeni lobisi çok daha iyi örgütlenmiş ve sivil faaliyetlerden çok daha fazla yararlar ummaya başlamıştır. Bu çerçevede Avrupa ve Kuzey Amerika'daki zengin Ermeni kuruluşları propaganda ve lobicilik için kullanılmak üzere bütçeler oluşturmaya başlamıştır. Bir yandan siyasi alanda tam zamanlı lobiciler bulundurulurken, diğer taraftan Ermeni sanatçıların destekleyecek düzenekler oluşturulmuş, bu kişileri Ermeni siyasi hedeflerini destekleyecek konulara yöneltmek için çeşitli kuruluşlar oluşturulmuştur. Söz konusu mekanizmanın sadece propaganda için 100 milyon Dolar'a yakın bir bütçe oluşturduğu hesap edilmektedir. Üstelik bu rakama gönüllü

---

¹⁸² Şenol Kantarci, www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/Ararat.doc, 25/02/2006.

yardımlar ve bağışlar dahil değildir.¹⁸³Örneğin Atom Egoyan, Ararat filmini Kanada'da çekmeye karar verdiği dönemde filmin geçtiği dönem ile ilgili onbinlerce Kanada Doları değerinde malzeme kendisine Kanada Ermenilerince bağışlanmış, böylece daha düşük bir bütçe ile daha geniş imkanlara kavuşabilmek mümkün olmuştur. Ermeni iddialarını destekleyen “sanat ürünleri” sadece maddi destek almakla kalmamış, Ermeni derneklerince “yılın filmi”, “yılın fotoğrafı”, “yılın bestesi” gibi ödüller yoluyla teşvik edilmişler, yapımcıları “kahraman” ilan edilmişlerdir. Ünlü Ermeni kökenli Kanadalı tiyatrocusu Hrant Alianak'ın geçirdiği evrim bunun güzel bir örneğidir. Sudan Ermenilerinden olan ve 1967'de Montreal'e gelen Alianak 1997 yılında “Ermeni soykırımı” ile ilgili bir oyun sergilediğinde seyircilerin büyük bir kısmının Ermeni olduğunu gördüğünü ve Ermeni toplumundan bu konular ile ilgili daha fazla oyun sergilemesi için teşvik aldığını söylemiştir¹⁸⁴:

Atom Egoyan tarafından yazılan ve filme çekilen “Ararat” isimli film senaryosunun en ilginç yönü, filmdeki tarihi olayların kaynağı, bir Ermeni ya da Türk olmayan, sözde tarafsız bir Amerikalı misyonerdir. Senaryoda ki her sahnenin bu tarafsız olduğu iddia edilen Amerikalı misyonerin hatıratına dayandığı belirtilerek; Yaşanmış olaylar da ki gözlemin günümüze aktarılmasın da tarafsız ve objektif olduğu vurgulanmak istenmiştir.¹⁸⁵

Ararat filminin öyküsü, yönetmen Atom Egoyan'ın belirttiğine göre, Clarence Ussher'in 1915'teki olayları anlatan "Türkiye'de Amerikalı Bir Doktor" isimli kitabından yararlanılarak oluşturulmuştur.

Atom Egoyan'ın “Ararat” filmine dayanak yaptığı Amerikalı misyonerin ne amaçla Türkiye'de Van'da olduğu, ne için gönderildiğini ve bölgede ne tür faaliyetler içerisinde olduğu belirtilmemiştir.¹⁸⁶

---

¹⁸³ www.cdca.asso.fr/cdca/cdca-egoyan_article_hurriyet.htm - 11k, 25/02/2006.

¹⁸⁴ www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=1942 - 55k, 25/02/2006.

¹⁸⁵ www.cu.edu.tr/content/shtml/turkish/duyurular/genel/AraratFilmiProtesto.shtml - 27k – 25/02/2006.

¹⁸⁶ www.bizimadolu.com/sanat/sanat09.htm - 11k, 26/02/2006.

Ermenilikle özdeşleştirilmeye çalışılan bir diğer husus da “Nuh’un Gemisi” ögesinin senaryoda işlenmiş olmasıdır. Ağrı Dağı, Van Gölü, Akdamar Adası, Ermeni Kilisesi, sözde soykırım sahneleri gibi bir çok öge senaryoda bugünle geçmiş arasındaki gel gitlerle yerleştirilmeye çalışılarak “Sloganist Sinemacılık” diye isimlendirilebilecek ve tamamen propagandaya dayalı bir eser olarak ortaya çıkartılmıştır. Senaryoda katliamı çağrıştıran tüm unsurlar sıralanmıştır.¹⁸⁷

Ermeni asıllı yönetmen Atom Egoyan tarafından yazılan ve filme aktarılan “Ararat” senaryosunda filme dayanak olarak alınan hatıratın sahibi Dr. Ussher, Kanada Dominyonu Terreneuve Adasındaki kilisenin piskoposu olan Brandram Boileau Ussher’in oğludur. Ussher ,küçüklüğünden itibaren iyi bir Hıristiyan olarak yetiştirilmiştir. Öyle ki, Montreal’de henüz lise yıllarındayken “Gönüllü Öğrenci Deklarasyonu’nu imzaladığını ve bununla ülke dışında misyonerlik faaliyetleri için son derece istekli olduğunu kaleme almış olduğu eserinde gururla anlatmıştır. Hatta üniversite yıllarından sonra Kansas City’de çok iyi para kazandığı doktorluk mesleği sırasında, kendisine Anadolu’da ABD’nin menfaatleri için misyonerlik teklifi getirildiğinde buradaki yüksek kazancını ve rahatlığını bir tarafa bırakarak büyük bir ihtirasla Atlas Okyanusu’nun ötesine, Anadolu’ya gelmiştir. Dr. Ussher buraya, zaten ABD tarafından 1830’lu yıllardan itibaren planlı-programlı bir şekilde yürütülen, Ermenilerin Protestanlaştırılması, ABD’ye bağımlı ve ABD çıkarları için kendisini feda edecek bir kitle ortaya çıkarma projesinin yürütülmesi işinde çalışmak için gelmiştir.

Dr. Ussher, düzenli bir şekilde 1830’lu yıllardan itibaren Anadolu’da ABD’li misyonerler tarafından yürütülen planlı-programlı faaliyetlerin yürütücülerinden sadece birisidir. Çalışma alanı olarak kendisine Harput-Bitlis-Van eksenini seçen Dr. Ussher, kendisinden önceki diğer misyonerler gibi buradaki Ermenileri, Osmanlı Devletine karşı örgütlemek, bu iş için onları eğitmek, silahlanmalarını sağlamak ve onlara bu yönde yol göstermek için çalışmıştır. Gerek bilinçli gerekse bilinçsiz olsun

---

¹⁸⁷ tr.wikipedia.org/wiki/Sedat_Laçiner – 37, 26/02/2006.

kendi yazmış olduğu hatıratında Ussher, Van'daki isyan sırasında kendisi bir doktor olduğu halde siyasi faaliyet olarak nitelendirilebilecek eylemlerde bulunmuş zaman zaman Hükümetle Ermeniler arasında arabulucu faaliyetlere girişmiştir. Kendisini bölgedeki Ermenilerin hamisi olarak gören Dr. Ussher, anlatılan bu noktaları hatıratına yansıtmıştır.¹⁸⁸

Dr. Clarence Ussher'in kitabındaki çelişkileri ve iftira nitelikli ifadeleri çürüten, bölgede bulunan diğer Amerikalı misyonerlerin ve Alman subaylarının hatıratları bulunmaktadır.Olayların değerlendirilmesinde, Ermeni yönetmen Atom Egoyan'ın senaryosu ve Dr. Ussher'in eserinin karşılaştırılmasında ise önemli farklar olduğu tespit edilmiştir.

Egoyan, senaryosunda “çevrilecek olan bu film tamamen Dr. Ussher'in hatıratına dayanacak” derken, Ussher'in hatıratında olmayan ve normalde seyirci üzerinde olumsuz etkiler bırakacak olan bir çok sahne Egoyan'ın kendi deyimiyle kendisinin sahip olduğu “sanatsal serbestlik” vasıtasıyla senaryoya konulmuştur¹⁸⁹.

Egoyan'a ait olan bu “serbestlik” öylesine geniştir ki, Van şehrinin yanına gerçekte gerek coğrafi gerekse teknik açıdan imkansız olan Ağrı Dağı'nı koyma yetisini dahi vermiştir. Kendisine senaryodaki konuşmalarda “nasıl böyle imkansız bir şeyi yaptığı” söylendiğinde bunun sahip olduğu “sanatsal serbestliği”yle mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Filmdeki bu sahnelerle ,soykırım kararında tanımlanan soykırım fiilleri özdeşleştirilmeye çalışılarak Türk'lerin Ermenilere soykırım yaptıkları anlatılmaya çalışılmıştır.Bu olayların aktarılmasında yararlanılan hatıraların sahibi tarafsız gözlemci Dr.Ussher'in bir Amerikalı olması sebebiyle öncelikle Amerikan kamuoyunu etkileme gayreti vardır.¹⁹⁰

---

¹⁸⁸ www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=83 - 226k, 26/02/2006.

¹⁸⁹ www.cdca.asso.fr/cdca/cdca-egoyan_article_hurriyet.htm - 11k, 26/02/2006.

¹⁹⁰ Şenol Kantarci, www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/ makaleler/**Ararat**.doc, 25/02/2006.

4. 5. Ermenilerin günümüzdeki hedefleri:

Ermeni sorununun temelinde, Batının, onaylanmamış ve yürürlüğe girmemiş Sevr Antlaşması ile Ermenilere verdiği “Büyük Ermenistan” sözünün tutulamamış olması yatmaktadır. Güncel çıkış noktası ise, “Ermenilere karşı soykırım” iddiaları olarak ifade edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan arasındaki tüm konular, Lozan Barış Antlaşmasından da önce, iki özel uluslararası antlaşma ile çözümlenmiştir: Türkiye ve Rusya arasındaki 16 Mart 1921 tarihli Moskova antlaşması ve Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması. Bu antlaşmalar *lex specialis* (özel hükümler) içeren antlaşmalardır ve öncelikle bağlayıcıdır. Hukuki durum budur ve bunun ötesindeki tüm Ermeni girişimleri ve bunu tamamlayıcı faaliyetler, yeniden politik bir uyuşmazlık ortamı oluşturarak uzun dönemde yeni hukuki kazanımlar elde etmeye yönelik stratejik girişimler olarak değerlendirilmelidir.¹⁹¹

Ermeniler öldürüldüğünü iddia ettikleri atalarının Türkiye’de Çukurova ve çevresi, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz illerinde çok sayıda gayri menkul ve arazilerinin bulunduğunu ve bu arazi ve gayri menkullerin bu kişilerin varislerine ödenmesi gerektiğini iddia etmeleri ve başarılı olmaları halinde Türkiye bu sorunlarla karşı karşıya kalacaktır.¹⁹²

Ermenistan Cumhuriyeti ve Ermeni Diasporası tarafından günümüzde yürütülen faaliyetler şu şekilde sıralamak mümkündür;

---

¹⁹¹ [www.avsam.org/tr/stratejikanaliz.asp?ID=71 – 39](http://www.avsam.org/tr/stratejikanaliz.asp?ID=71-39), 28/02/2006.

¹⁹² [www.gercekhayat.com/dusuncealemi/icsayfa.php?newsid=0000000082&catid=24 - 57k](http://www.gercekhayat.com/dusuncealemi/icsayfa.php?newsid=0000000082&catid=24-57k), 02/03/2006.

SSCB'nin dağılmasından sonra, 23 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan eden bu günkü Ermenistan'ın önemli devlet belgelerine bakıldığında Türkiye Cumhuriyetinin toprak bütünlüğüne yönelik tarihi gizli emellerin açıklık kazandığı görülmektedir.¹⁹³

Ermenistan Cumhuriyetinin 01 Aralık 1989'da ilan ettiği “bağımsızlık bildirgesi”nin 12'nci maddesinde “Ermenistan Cumhuriyeti, Osmanlı Türkiye'si ve Batı Ermenistan'da 1915 ermeni soykırımının uluslar arası alanda kabul edilmesi için sürdürülecek çabaları destekleyecektir.” İfadesine yer verilmiştir.¹⁹⁴

Ermenistan anayasasının başlangıç kısmında “Ermenistan bağımsızlık bildirgesinde tespit edilen milli hedeflerin esas alındığı” belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle, soykırım iddiaları ve Doğu Anadolu bölgemizi de içine alan büyük Ermenistan emeli ermeni anayasasının bir parçası haline getirilmiştir.¹⁹⁵

Bağımsızlık bildirgesinin hemen ardından Ermenistan parlamentosu 06 Aralık 1989'da Türkiye ile Rusya arasındaki 16 Mart 1921 tarihli Moskova Dostluk Anlaşmasını fesih kararı almıştır. Bu olay Ermenistan'ın bugünkü Türkiye-Ermenistan sınırının tespit edildiği 13 Ekim 1921 tarihli Kars antlaşmasını tanımadığını teyit etmektedir.

Koçaryan'ın 1998'de Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra; Ermeni diasporası ve Ermenistan Cumhuriyeti, Türkiye'ye yönelik “sözde Ermeni soykırımının uluslar arası forumlarda onaylanmasını ve “24 Nisan” tarihinin “sözde soykırımı anma günü” ilan edilmesini bir devlet politikası haline getirmiştir. Ermeniler, dünya kamuoyunda zulme ve haksızlığa uğramış bir toplum imajı yaratarak, başta ABD olmak üzere belli başlı devletleri ve uluslar arası kuruluşları, Ermeni davası lehine çevirmeye çalışmaktadırlar. Bunun sonucunda, Ermeni diasporasının Türkiye

---

¹⁹³ www.onuroymen.com/docs/ONUR%20ÖYMEN%204%5B1%5D.doc -, 02/03/2006.

¹⁹⁴ www.onuroymen.com/docs/ONUR%20ÖYMEN%204%5B1%5D.doc -, 02/03/2006.

¹⁹⁵ www.onuroymen.com/docs/ONUR%20ÖYMEN%204%5B1%5D.doc -, 02/03/2006.

aleyhindeki girişimlerinde belirgin bir artış meydana gelmiş ve Ermenistan büyükelçilikleri bu çabaları açıkça yönlendirmeye ve desteklemeye başlamışlardır¹⁹⁶.

Günümüzde Ermenistan-Türkiye ilişkilerini etkileyen temel faktörler, soykırım iddiaları, Ermeni diasporası, Karabağ sorunu ve güvenlik sorunudur.¹⁹⁷

Ermeni devleti ve diaspora, “soykırım” iddialarının kabulü ve tesciline bağlı olarak Türkiye’ye yönelik faaliyetlerini “Dört T” politikasıyla uygulamaya koymuştur. Ermenistan bu politika ile şu hedeflerin gerçekleştirilmesine çalışmaktadır:

- ✓ Tanıtma : Ermeni milliyetçiliğinin yeniden canlandırılması.
- ✓ Tanınma : Sözde soykırımın Türkiye’ye kabul ettirilmesi ve dünya çapında tanınmasının sağlanması.
- ✓ Tazminat : Osmanlı Devletinin varisi olarak Türkiye cumhuriyetinden tazminat alınması.
- ✓ Toprak : Büyük Ermenistan’a ait olduğu iddia edilen Türkiye’nin doğu ve kuzey doğusundaki bazı toprakların Ermenistan’a iade edilmesi.¹⁹⁸

Halen sözde ermeni soykırımı iddialarına uluslar arası kabul sağlama girişimleri ile bu planının ikinci safhasının uygulanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ermenistan cumhurbaşkanı Koçaryan, Los Angeles’ta düzenlenen bir toplantıda yaptığı konuşmada, “Ermenistan hükümetinin sözde soykırımın tanınması yönünde çaba harcadığını ve diasporanın bu amacın gerçekleştirilmesi için siyasi yardım sağlamasını beklediklerini” ifade etmiştir.¹⁹⁹

Koçaryan; Eylül 1998’de, Kaliforniya’da ileri gelen ermeni örgütlerinin temsilcilerine yaptığı konuşmada da; “*Türkiye’den soykırım dolayısıyla tazminat ve gasp edilen toprakların iadesi yönünde yapılacak talepler, soykırımın Türkiye tarafından resmen kabul edilmesi sonrasında ele alınacak hususlardır. Bu aşamada*

¹⁹⁶ www.usakundem.com/makale.php?id=44 - 136k, 03/03/2006.

¹⁹⁷ İdris Bal, “Türkiye –Ermenistan ilişkileri”, İdris Bal ve Mustafa Çufalı (der), **Dünden bugüne Türk-Ermeni ilişkileri**, Ankara, Haziran 2003, s. 608.

¹⁹⁸ www.atam.selcuk.edu.tr/makaleler/ **ermeni%20meselesi**/rtosun.htm – 106, 03/03/2006.

¹⁹⁹ strateji.cukurova.edu.tr/**ERMENI**/ermeni.php - 22k, 04/03/2006.

kesinlikle gündeme getirilmemelidir. Anadolu kökenli Ermenilerin, vatanları ile bağları canlı tutulmalıdır.” görüşlerine yer vermiş,

20-21 Kasım 1998 tarihlerinde Gürcistan’a gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Gürcistan devlet başkanı ile düzenlediği basın toplantısında “*batı Ermenistan’ın işgal altında bulunduğunu*” belirtmiştir.²⁰⁰

Yönetiminin; söz konusu iddiaları, üçüncü ülkelerin ulusal veya yerel parlamentolarında kabul edilen karar ve yasalar aracılığıyla ülkemiz üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmak istediği ve bu iddialarını Türkiye’ye böylece kabul ettirmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Ermenistan’ın “sözde soykırımı kabul ettirme politikasını yürütmesinde Ermenistan dışında yaşayan Ermenilerin oluşturduğu ve diaspora olarak adlandırılan etkin ermeni cemaatleri en önemli rolü oynamaktadır. ABD’de 1-1,5 milyon ermeni asıllı Amerikan vatandaşı, Fransa’da ise 420 bin Ermeni asıllı Fransız vatandaşı yaşamaktadır.

Fransa ve özellikle ABD’de etkin ve güçlü olan Ermeni lobisi, Türkiye’ye karşı oluşan ittifaklar içinde yer almakta ve özellikle güçlü Rum lobisi ile işbirliği yapmaktadır. Uluslararası politik platformlara taşıma işini ise Ermenistan devleti üstlenmektedir. Ermenistan bunun karşılığında diasporadan para ve yardım almaktadır.

SONUÇ:

Büyük Ermenistan rüyasını gerçekleştirmek isteyen Ermeniler, tehcir edildikten sonra, bir kısmı Kafkaslardaki Rusya topraklarında 1918 yılında kurulan Ermenistan’a giderken ,diğer bir kısmı da Dünyanın değişik bir çok ülkesine dağılmışlardır. Ermenistan dışında yaşayan diaspora denilen Ermeniler, bugün kendilerinin soykırımı uğramış bir millet olduklarını, Türklerin kendilerini soykırımı

---

²⁰⁰ www.hukukturk.com/fractal/hukukTurk/pages/, 04/03/2006.

tabi tuttuklarını ve Anadolu topraklarından sürgün ettiğini belirterek sözde bir soykırım kararı aldırılmaya çalışılmaktadır.

24 Nisan gününü "Ermeni soykırımını anma günü" ilan ederek, bunu bir devlet politikası olarak uygulamaya çalışılmaktadır. Göç ettirilen nüfus konusunda da çelişkili açıklamalar yaparak diğer dünya ülkelerinin kafasını karıştırmaktadır. Seslerini duyurabilmek için de değişik propaganda yöntemlerine başvurmaktadır. Bu yöntemler bazen terör olabildiği gibi bazen de film çevirmek suretiyle düzmece hikayeler olabilmektedir.

Amaç; sözde Ermeni soykırımı iddialarını ve Ermenilerin taleplerini dünya kamuoyuna duyurmaktır. Nihai hedef ise, "Büyük Ermenistan" rüyasıdır. Büyük Ermenistan'a giden yolda atılması gereken en önemli adım, sözde iddialar konusunda kamuoyu oluşturmak ve Türkiye'ye yönelik emellerini gerçekleştirmektir.

V. BÖLÜM: SOYKIRIMLA İLGİLİ ULUSLARARASI, HUKUKSAL VE SİYASİ KRİTERLER:

5. 1. Soykırım Sözleşmesine kadar Hukuki durum:

1648 Westphalia devletler sistemine göre; İlke, devletin mutlak egemenliğine dayanıyordu. Devletlerin İçişlerine karışamazdı. Azınlıklar işi devletlerin iç işiydi. Devletler ülke içinde meydana gelen olaylarda iç mevzuatı uygulamışlardır. Uluslararası suç kavramı diye bir şey yoktu.²⁰¹1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra, Osmanlı azınlıkları uluslararası anlaşmalara konu olmuştur. Bu istisnai bir durumdur. Bu konunun gündeme gelişinin nedeni, bir yandan çok kültürlü ve çok milletli Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Avrupa ulus-devletleriyle mücadelesinde zayıf düşmesi kadar, diğer yandan da Batının özellikle Balkanlar'daki ve diğer Hıristiyan azınlıkları desteklemeyi dış politikasının bir unsuru haline getirmesinin sonucudur.

1915 yılının Mayıs ayında Ermeni tehciri başladığında, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşmakta olan Fransız, İngiliz ve Rus hükümetleri 24 Mayıs 1915'te yayınladıkları ortak bildiriyle “...*Osmanlı'nın insanlığa ve uygarlığa karşı bu yeni suçları karşısında, müttefik hükümetler olarak, Osmanlı hükümeti mensuplarını ve katliama katılan memurlarını bizzat sorumlu tutacaklarını Bab-ı Ali'ye açıkça bildirirler.*”²⁰²denilmiştir. Böyle olmakla beraber, Türk sempatisini olmadığı bilinen Amerikan Dış İşleri Bakanı Robert Lansing'in - askeri hareket bölgesinde olması halinde - Türk hükümetinin Ermenileri tehcire (deport) “*az veya çok hakkı olduğu*”²⁰³,nu söylediği de bilinmektedir. Diğer yandan 1912-13 Balkan savaşları esnasında, 1907 Lahey Kurallarını ihlal etmek suretiyle işlenen savaş suçlarını araştıran bir raporda, Türklerle ilgili olarak, başlarına gelen facialara

---

²⁰¹ Haldun Gülalp, “**Ulusal Devlet,Global Demokrasi**”,
<http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale8.htm>, 07/02/2006.

²⁰² Haldun Gülalp, “**Ulusal Devlet,Global Demokrasi**”, <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale8.htm>, 07/02/2006.

²⁰³ Haldun Gülalp, “**Ulusal Devlet,Global Demokrasi**”, <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale8.htm>, 07/02/2006.

rağmen, insanlığa karşı suç işlediklerinden söz edilmemiş olması düşündürücü olmalıdır.

1907 Lahey kuralları, bir ülkenin savaşta işlediği suçlarla ilgiliydi ve kendi ülkesinde işlediği yada işlediği iddia edilen suçlara uygulanması öngörülmemiştir.²⁰⁴ Yunan Dışişleri Bakanı'nın Barış Konferansı'nda, yeni bir insanlığa karşı suç ihdas edilerek Ermeni katliamının yargılanması önerisine, Başkan W. Wilson'un ex post facto hukuk olacağı gerekçesiyle ilk baştan itiraz ettiği bilinmektedir. Amerika böyle bir suç oluşturulmasına karşıdır. Versailles Antlaşması'nda Almanya ile ilgili bir uluslararası mahkeme kurulacağı belirtilmiştir. Tarihte ilk defa böyle bir uluslararası mahkeme kurulması vuku bulmuştur. Ancak, Hollanda kendisine sığınan Kayser II. Wilhelm'i iade etmediğinden yargılama gerçekleştirilememiştir.²⁰⁵

10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşmasında, söz konusu suçlarla ilgili olarak (m. 226) Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye'de yapılacak bir mahkemeye razı oldu. Mahkemenin oluşturması galip devletlere bırakılmış; yargılanması istenen kişilerin yakalanıp mahkemeye teslim edilmesi taahhüt edilmiştir.²⁰⁶ Savaşın sonunda işgal altındaki İstanbul'da İngiliz baskısıyla kurulan Nemrut Mustafa divan-ı harbi, mahkemenin kuruluş amacı tehcire suçlu (arayışdır) bulmaktır mahkemeden önce Malta'ya götürülen sanıkların, İngiliz Kraliyet savcısının delilleri yetersiz bulması sonucu salıverilmeleri, tarihçiler tarafından bilinen hususlardır, ancak bu mahkemede 1329 kişi yargılanmıştır. Mahkemede çeşitli cezalar ve idam cezaları verilmiştir, İdam edilenler arasında devletin emrini ifa eden Bogazlıyan kaymakamı Kemal beyde vardır.²⁰⁷

---

²⁰⁴ http://www.geocities.com/strateji_taktik/makaleler/strateji/siyt5-s15.htm, 10/01/2006.

²⁰⁵ Vedat Katıaş, “Avrupa’da Alman üstünlüğü” <http://www.geocities.com/begunay/z12.htm>, 09/02/2006.

²⁰⁶ fef.erciyes.edu.tr/tarih/bbmakaleler.htm - 101k, 11/01/2006.

²⁰⁷ Hüsamettin Yıldırım, “Ermeni İddialar ve Gerçekler”, <http://politika.dumlupinar.edu.tr/yayinlar-B/yay-b1.htm>, 02/01/2006.

Daha sonra Sevr yerini 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşmasına bırakmıştır. Lozan anlaşmasında 1 Ağustos 1914 ile 20 Kasım 1922 arasında işlenen tüm suçların affı için bir bildiri yer almıştır.

Bilindiği gibi, soykırım, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sının 'kesin çözüm' adı altında Yahudileri yok etmesiyle gerçek anlamına ulaşmıştır, bu tarihten sonra da devletler hukukunda soykırım bir suç olarak kabul edilmiştir. 'Genocide' sözcüğü bir Polonya Yahudisi olan Raphael Lemkin tarafından icat edilmiştir. Lemkin daha öğrenciyken, bir soykırım saydığı Ermeni olaylarına ilişkin sanıkların yargılanmasını yakından izlemiştir. Nüremberg askeri mahkemesi de tepkilerden doğmuştur, nihayetindeyse Lemkin soykırım kelimesini gündeme getirerek 9 aralık 1949 da "soykırımın önlenmesi ve cezalandırılmasına ilişkin sözleşmeyi doğurmuştur."²⁰⁸ Lemkin'in soykırım anlayışı çok geniştir. Soykırım şekilleri için Lemkin bir sınıflamaya gitmiştir; buna göre 8 alt başlık vardır; Azınlıkların siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, moral, fizik ve biyolojik olarak yok edilmesi soykırım şekilleridir.²⁰⁹ Sonradan gelişen hukuk, her grubun değil, sadece bazı grupların ve sadece fizik ve biyolojik olarak yok edilmesi amacıyla işlenen fiilleri soykırım saymıştır. Yani Lemkin'in tanımını çok daraltmıştır.

1940'ların başında Nazi'lerin Yahudilere yaptıkları henüz tam açıklığıyla bilinmediğinden, özellikle İngiltere ve Amerika, Almanya sınırları içinde işlenen suçların bir uluslararası mahkemede ele alınmasından yana değildirler. Buna karşılık Almanya'nın ülke dışında, işgal ettiği ülkelerde işlediği fiillerden dolayı sorumluların yargılanmasını savunmuşlardır. Böylece ulus-devlet egemenliğine saygı devam edecektir. Zira savaş hukuku sadece savaş sırasında ülke dışındaki sivillere karşı işlenen suçlardan dolayı bir ülke sorumlularının uluslararası yargıya tabi olmasını öngörmüştür. İnsanlığa karşı suç kavramı doktrinde tartışılmakla birlikte, ülke içinde işlenen suçları kapsayacak şekilde henüz devletler hukukuna girmemiştir.

---

²⁰⁸ www.law.ankara.edu.tr/gorsel/dosya/1085324070Lemkin.doc, 11/01/2006.

²⁰⁹ www.law.ankara.edu.tr/gorsel/dosya/1085324070Lemkin.doc, 11/01/2006.

Almanların Yahudilere yaptıkları yavaş yavaş ortaya çıktıkça, ülke içinde işlenen suçlar için de sorumluların yargılanması görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. 1941 'de başlayan çalışmalar 1945'te Amerika'nın Londra Konferansı'na sunduğu bir öneriyle yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Bunda Lahey sözleşmelerinde yer alan 'Martens Hükümü'nden yararlanılmıştır.²¹⁰ Martens hükmü Lahey'e silahlı direnişçiler için konulmuş bir maddedir, burada büyük devletler silahlı direnişçileri çeteci kabul edip idamını istemişken küçük devletler bunların meşru savaşçılar olarak görülmesi gerektiğine inanmışlardır,

Bu hüküm şöyledir; “ Çok daha tamamlanmış bir savaş hukuku yasası inşa edilinceye kadar, yüksek Akit taraflar, kendilerince kabul edilen düzenlemenin kapsamadığı konularda, sivil halk ve savaşçılar, medeni ulusların arasında kurulmuş olan teamüllerin, insanlık yasaklarının ve kamu vicdani gereklerinin sonucu olarak, uluslararası hukukun idaresi ve koruması altında olduklarını açıklamayı doğru bulmaktadırlar.”²¹¹ Böylece, bir suç önceden açıkça tanımlanmamışsa, 'uygar halkların teamülü, insanlık hukuku ve kamu vicdanının emirlerinden çıkan milletlerin hukuk ilkelerinin uygulanması öngörülmüştür. Ancak 'Martens Hükümü' bir savaş hukuku kavramı olduğundan, ülke içinde işlenen suçların yargılanması, saldırı kavramıyla yani savaşı başlatmayla ilişkilendirilmiştir. Böylece savaşa atıf, iç işlerine karışmanın mazereti olmuştur. Londra Konferansı'nın tutanakları incelendiğinde, Almanya'nın iç işlerine karışmanın ilerde kendi iç işlerine de karışmaya emsal oluşturmasına karşı, özellikle Amerika'nın ne denli hassas olduğu görülmüştür.

Alman savaş suçlularını, bu arada Yahudi soykırımından sorumlu olanları yargılayacak Nüremberg Mahkemesi'nin aynı adla anılan ilkeleri bu anlayış çerçevesinde oluşturulmuştur. Nüremberg mahkemesi Londra antlaşmasına taraf olan

---

²¹⁰ Gündüz Aktan, “Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış”, www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

²¹¹ Meltem Sarıbeyoğlu, “Kitle İmha Silahlarının Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Düzenlemeler”, www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d5/M00064.pdf, 15/02/2006.

ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa tarafından kurulmuştur. İlkelerin 6 (a) olanına göre,²¹²

a. Barışa Karşı Suçlar;²¹³

(i)Uluslar arası anlaşmaları, antlaşmaları ve teminatları ihlal ederek, bir saldırı savaşı yapmak veya planlamak, hazırlamak ve başlatmak;

(ii)(i)'de sözü edilen fiilleri gerçekleştirmek için ortak bir plana veya entrikaya katılmak

b. Savaş Suçları;²¹⁴

(i) İşgal edilen arazinin sivil nüfusunun veya bu arazide yaşayan sivil nüfusun katli, kötü muameleye tabi tutulması, köleleştirilmesi veya herhangi bir nedenden dolayı sınır dışı edilmesi, savaş esirlerinin veya denizde bulunan insanların katli veya kötü muameleye tabi tutulması, rehinelere öldürülmesi, özel veya kamu mülkünün yağma edilmesi, şehirlerin, kasabaların veya köylerin nedensiz yere yıkıma uğratılması veya askeri gerekçelerle haklı gösterilemeyecek şekilde zarar verilmesini içeren fakat bunlarla sınırlı kalmayan savaş hukuku ve teamüllerinin ihlalleri

c. İnsanlığa Karşı Suçlar;²¹⁵

Barışa karşı suçlar veya savaş suçları ile ilişkili olarak işlenmesi kaydıyla, katil, yok etme, köleleştirme, göçe zorlama ve sivil bir topluma karşı işlenen diğer insanlık dışı fiillerle, siyasi, ırki veya dini nedenlerle yapılan mezalim.

İnsanlığa karşı suç tanımından da görüleceği üzere, Yahudilere karşı işlenen suçlar Almanya'nın içinde işlenmiş olsa dahi, yargı konusu olabilecektir. Tek şart bu suçların savaşla ilişkili olarak savaş sırasında işlenmiş olmasıdır (nexus). Böylece

---

²¹² www.law.ankara.edu.tr/gorsel/dosya/1085324070Lemkin.doc, 11/01/2006.

²¹³ Gündüz Aktan, “Devletler Hukuna göre Ermeni Meselesine Bakış”, www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

²¹⁴ Gündüz Aktan, “Devletler Hukuna göre Ermeni Meselesine Bakış”, www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

²¹⁵ www.law.ankara.edu.tr/gorsel/dosya/1085324070Lemkin.doc, 11/01/2006.

galipler bir ülkenin iç işlerine karışmak için, o ülkeyle bir savaş olması gerekçesini aramaktan vazgeçememişlerdir. Yahudilerin ve diğerlerinin, tarihin görmediği bir vahşetle yok edilmesi dahi, bir ülkenin içinde işlenen suçların, kendi başına uluslararası yargıya konu olmasına yetmemiştir. O sırada sözcük olarak bilinmesine rağmen soykırım kavramı Nüremberg ilkeleri arasında sayılmamıştır; insanlığa karşı suçlar kavra mı soykırımı da içerdi. Soykırım henüz bağımsız bir suç kategorisi olacak kadar açıklık ve kesinlik kazanmamıştır.

Nüremberg Mahkemesi Ekim 1945'te 24 Nazi sanık hakkında iddianamenin okunmasıyla başlamıştır. Bir yıl sonra on dokuz sanığın hüküm giymesi ve on ikisinin idamıyla sonuçlanmıştır. Savcı yargılama sırasında zaman zaman soykırım sözcüğünü kullanmıştır; ama mahkeme kararında bu suça atıf yoktur.²¹⁶ Soykırım suçu, Uluslararası Nüremberg Askeri Mahkemesi Statüsünde insanlığa karşı suçlar içinde düzenlenmiştir. Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi (md. 4 fık. 2), Uluslararası Ruanda Ceza Mahkemesi statüleri (md. 2 fık. 2) ve UCM Statüsü (md. 6) soykırım suçunun tanımını Soykırım Sözleşmesinden aynen almıştır. Bu nedenle soykırım suçunun açıklanmasında, Soykırım Sözleşmesi ile bu uluslararası mahkemelerin kararları da dikkate alınmalıdır.²¹⁷

5. 2. Soykırım suçu :

"Soykırım" kavramı ilk kez, "soykırım suçunun önlenmesine ve cezalandırılmasına ilişkin sözleşme" ile tanımlanmış ve Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1948 tarihli kararıyla onaylanıp, 12 Ocak 1951'de yürürlüğe girerek, uluslararası bir sözleşmede ilk defa kullanılmıştır. Bu sözleşme ile ağır ve insanlık onurunu zedeleyici bu suçun barış yada savaş zamanında bir daha

---

²¹⁶ Gündüz Aktan, "Devletler Hukuna göre Ermeni Meselesine Bakış", www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

²¹⁷ Faruk Turhan, "Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası suçlar", http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc_, 05/01/2006.

işlenmemesi için devletleri işbirliğine çağırmıştır.²¹⁸ TCK md. 76' daki düzenleme bu Sözleşmenin 2. maddesinden alınmıştır.²¹⁹ Türkiye, 29 mart 1950 tarihinde 5630 sayılı kanunla bu sözleşmeye taraf olmuştur.²²⁰

Soykırım konusu, uluslararası kriterler açısından çok teknik olarak değerlendirilen ve uluslararası insaniyet hukuku kuralları içinde, en ağır ihlallerin başında sayılan önemli bir suçtur. Soykırım suçu dışında, bugün tanımı yapılan suçlar olarak, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları da her ne kadar ciddi ihlaller olarak dikkate alınsa da, hiçbir zaman soykırım suçu kadar ağır bir insaniyet hukuku ihlali niteliği taşımaz. Bu nedenle, suçun unsurları hususundaki kriterlerin teknik olarak karşılanması mümkün olmadıktan sonra, soykırım suçundan bahsedilmesi mümkün değildir.²²¹

Yukarıda bahsedilenlerden anlaşıldığı gibi soykırım suçuna çok önem verilmiştir, çıkış kaynağı olarak da II. Dünya Savaşı'nda yaşananlara bir tepki olması nedeniyle sözleşmede soykırımı yasaklayan hükümleri uluslararası teamül hükümleri arasına girmiş hatta daha da ileri giderek aksine anlaşma dahi yapılamayan emredici (jus cogens) kuralları haline geldiği kabul edilmiştir.²²² Bu suç, direkt olarak bir hükümet tarafında veya o hükümetin rıza gösterişi ile işlenmiş olması fark etmeksizin uluslararası önlemler alınmasını gerektirir.²²³

Türkiye tarafından da onaylanmış olan bu sözleşmenin 2. maddesine göre; "Soykırım"; ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubu toptan ya da onun bir bölümünü yok etmek niyetiyle:

- Grup üyelerinin öldürülmesi,
- Grup üyelerinin fizik ya da akıl bütünlüğünün ağır biçimde zedelenmesi,

---

²¹⁸ http://www.avrupahukuku.com/2005_01_30_, 14.12.2005, Faruk Sönmezoğlu, “**Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**”, İstanbul 2000, s. 631.

²¹⁹ Faruk Turhan, “**Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası suçlar**”, http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc_, 05/01/2006.

²²⁰ Faruk Sönmezoğlu, “**Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**”, İstanbul 2000, s. 631.

²²¹ Cengiz Başak, “**Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar**”, Ankara, 2003, s. 71.

²²² http://www.avrupahukuku.com/2005_01_30_, 14.12.2005.

²²³ Sönmezoğlu, **Uluslararası...**, s. 631.

-Grubun fiziksel varlığının tümü ya da bir bölümü ile yok edilmesi sonucunu verecek yaşam koşulları içinde tutulması,

-Grup içinde doğumları engelleyecek önlemler alınması,

-Grubun çocuklarının başka bir gruba zorla geçirilmesi eylemlerinden herhangi birine başvurulmasını kapsamı içine alır.

Soykırımda planlı, devlet politikası haline gelmiş eylemler söz konusudur.²²⁴

Yani;

Normal öldürme ve yaralamaya göre burada ayırt edici olan asıl sözcük, Söz konusu grubu kısmen veya tamamen yok etme kastının mevcut olması gerekir.

5. 3. Soykırımın Kavramsal Özellikleri :

Günümüz dünyasında birilerinin terörist dediğine bir diğerinin kahraman dediği ya da bazı devletlerin "bağımsızlık savaşı" olarak tanımladığı eylemleri, diğer bazı devletlerin "ayrılıkçı hareket" olarak nitelediği durumlarda olduğu gibi, kavramlara açıklık getirmek ve ortak bir çerçeveden hareket edebilmek için uluslararası hukukta yer alan tanımlara bakmak gerekmektedir. Uluslararası hukuk belgeleri ise, devletlerin ancak ortak uzlaşma içinde oldukları kavramları açıkça tanımlamakta, diğerlerini ise muğlak bırakmaktadır. Savaş gibi bir olgu bile bu tür belgelerde tam olarak açıklık kazanmamışken, neyin savunma neyin saldırı olduğu belli değilken diğerleri konusunda fazlaca umut beslemek anlamlı olamamaktadır. Bu durum da da, kavramlar içerikleri bakımından ucu açık olarak bırakılmakta ve devletlerin işine geldiği gibi, işine geldiği zaman, çıkarlara uygun biçimde kullanılabilir. Bu keyfilik, kısa vadede ve bazı koşullarda pratik dış politika davranışları açısından avantajlı durumlar yaratsa bile, kavramların yanlış, yanıltıcı ya da içi boş olarak kullanılması uzun vadede o devletin aleyhine durumlar yaratabilmektedir. Söz konusu kavramlardan birisi de "soykırım" (Genocide) kavramıdır.

---

²²⁴ Faruk Turhan, "Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası suçlar", http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc_, 05/01/2006.

Soykırım, sözlük karşılığı olarak bile farklı özellikleri vurgulanarak tanımlanmaktadır. Sözlüklerde; "Bir etnik grubun metodik biçimde yok edilmesi" (1), "bir grup insanın yok edilmesi biçiminde ifade bulan insanlık suçu"(2) ve " bir etnik grubun sistematik olarak yok edilmesi"(3) biçiminde tanımlarla karşılaşılmaktadır. Tanımlar bir arada düşünüldüğünde, soykırım ile ilgili şu saptamaların yapılması olanaklıdır: Soykırım; her zaman etnik özellik göstermeyen, başka özellikleri ile de tanımlanabilen bir "grup"a karşı işlenen metodik ve sistematik insanlık suçudur.²²⁵

Yunanca ırk, ulus ve soy anlamlarına gelen genos sözcüğüne öldürme anlamına gelen cide sözcüğünün eklenmesiyle geliştirilmiş soykırım sözcüğü, ilk kez bir suç olarak 1944 yılında tanımlanmış ve 1945 Nüremberg Şartı ile de bir insanlık suçu olarak belirlenmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü'nün 6. maddesi ile 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin (4) 2. maddesi de, söz konusu suça açıklık getirirken kavramı da tanımlamıştır. Bu eylemlerin sürekli gerçekleştirilmesi, soykırım politikası uygulandığı anlamına gelmektedir.²²⁶

Yukarıdaki tanımın oturduğu ana kavram, "grup"tur. Soykırım; etnik, dinsel, ulusal ve ırksal bakımdan bir grup özelliği gösteren kişilere karşı uygulanan bir eylem olarak tanımlanmıştır. İkinci ana kavram da, bu gruba karşı bir ortadan kaldırma eylemi gerçekleştirilmiş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, o grubun grup faaliyetlerini zarara sokmak, ayrımcılık yapmak ya da azınlık hakları ihlalleri yapmak değil, onları ortadan kaldırmanın hedeflenmiş olması gerekmektedir.²²⁷

Söz konusu iki olgu bir arada ele alındığında ortaya şu türden bir durum çıkmaktadır. Soykırımdan söz edebilmek için bir toplumda birden fazla grup olması,

---

²²⁵ Faruk Turhan, "Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası suçlar", http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc_05/01/2006.

www.tarc.info/ICTJTurkishfinal030504.pdf, 05/01/2006.

²²⁶ http://www.avrupahukuku.com/2005_01_30_, 14.12.2005.

²²⁷ http://www.avrupahukuku.com/2005_01_30_, 14.12.2005.

ve bunlardan en az birinin, diğeri ortadan kaldırma faaliyetinde bulunması gerekmektedir. Tanım içinde yer almasa da, mantık gereği ortadan kaldırma faaliyetini sürdüren grubun, diğeri oranla çoğunluk olması ve bu çoğunluğun da bir ırk, din, ulus ya da etnik özellik ile kendilerini ifade etmeleri beklenmektedir. Diğer bir ifadeyle, "öteki"ni ortadan kaldırma niyeti olanın, farklılığı pekiştirmek amacıyla kendisini de tanımlamış olması gerekmektedir. Siyahları ya da Kızılderileri ortadan kaldıranların beyaz, Yahudileri ortadan kaldıranların Nazist, Protestanlarla savaşanların Katolik, Tutsilerle savaşanların Hutu olmaları örneğinde olduğu gibi, her iki tarafın da tanımlanabilir homojen bir özelliği bulunması gerekmektedir. Bu tanımlama olmadığında ise, ortadan kaldırma eylemi diğer suçlar kapsamında ele alınabilmektedir. Bir ırkın, etnik grubun, ulusun ya da dini grubun diğeri lehine ortadan kaldırılması girişimi ise doğrudan ırkçılık tanımı içerisine girmektedir.

2.maddede zikredilen, Sözleşme ile korunacak grupların dörtle, yani milli, etnik, ırki ve dini gruplarla sınırlı olduğu görülmektedir. Soykırım sözcüğünün mucidi Lemkin'in kendisi siyasi grupların Sözleşme kapsamı dışında tutulmasını önermiştir. 96 (1) sayılı karardan farklı olarak hem siyasi gruplar hem de "diğer gruplar" Sözleşme dışı tutulmuştur.²²⁸ Bu, çok önemli bir fark oluşturuyor, Zira tarihte en sık görülen ve en çok sivil ölümüne neden olan mücadeleler siyasi amaçlar güden gruplar arasında cereyan etmiştir. Örneğin, Kamboçya'da Pol Pot rejiminin yaptığı ve 2 milyona yakın sivilin hayatına mal olan katliamlar Sözleşmedeki soykırım tanımının dışında kalmıştır. Aynı şekilde Sovyetler Birliği'nde Ekim Devrimi çerçevesindeki ölümler de soykırım sayılmamıştır. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin birçok kararına göre, bazı istisnai fiiller hariç, Bosna-Hersek'te Sırpların etnik temizliği bile soykırım suçu dışına çıkarmıştır.

Siyasi grup tanımı içine, o grubun siyasetle uğraşan ya da silahlı mücadele veren unsurlarının yanında siviller de girmektedir. Bu ilk bakışta karışıklığa yol açmaktadır, Grubun siyasi grup olarak nitelenip sivillerin yok edilmesinin neden soykırım olmayacağı sorgulanmıştır. Oysa bir grup, siyasi amaçlarla yok edilmek

---

²²⁸ www.law.ankara.edu.tr/gorsel/dosya/1085324070Lemkin.doc, 11/01/2006.

istenirse, siyasi grup sayılmaktadır. Yani iki grup arasında siyasi bir mücadele varsa, bu mücadelede bir grup diğeri aleyhine öldürme, yaralama, katliam, tehcir gibi fiiller işliyorsa, zarar gören gruba siyasi grup denmektedir. Sorun bir tanımlama sorunudur, Yoksa siyasi mücadelede sivil öldürmek yine suçtur ancak bu suç soykırım değildir.²²⁹

Sözleşmede siyasi gruplara karşı yapılan eylemlerin ve azınlıkların kültürünün zorla yapılan asimilasyon sonucu yok edilmesinin soykırım suçu sayılmaması, Sözleşmenin uygulama alanını iyice daraltmıştır. Bu nedenle Sözleşmenin kabul edildiği 1951'den 1992'ye kadar geçen süre içinde, birkaç fazla önemli olmayan istisna dışında uygulanamaması sert tepkilere yol açmıştır. Sözleşmenin hiçbir işe yaramadığı da söylenmiştir. Buna karşılık, çoğunluğu tarihçi, sosyolog veya düşünürler, Sözleşme metnindeki soykırım tanımını geniş yorumlama yoluna gitmişlerdir. Araştırdıkları olaylarda önemli sayıda sivil nüfusun ölmüş olması halinde soykırım işlendiğini iddia etmişlerdir. İkinci bir grup bilim adamıysa, Sözleşmenin 2.maddesini genişletmek için yeni tanımlar önermiştir. Her iki taraf da Sözleşme ile soykırımı karşı korunan dört grubun dışında kalan gruplara dönük katliamların zaten insanlığa karşı suç kavramı çerçevesinde korunmakta olduğunu görmezden gelmişlerdir. Zira uluslararası toplum, soykırımdan farklı olarak insanlığa karşı işlenen suçlara karşı aynı duyarlılığı göstermemiştir. Onların korunması için Nüremberg türü uluslararası mahkemeler kurmaya hazır değildi.Özetle, bu gruplarının barışta insan hakları hukuku, savaşta da insani hukuk ya da savaş hukuku çerçevesinde etkin koruması sağlanamamıştır.

5. 4. Soykırımın hukuki boyutu :

“Soykırım” suçu, sınırları soykırım sözleşmesi tarafından belirlenmiş hukukî bir kavramdır."Soykırımı suçu" kavramı 9.12.1948 tarihli Soykırım Suçunu Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi ile tanımlanmıştır; daha önce böyle bir suç tanımlaması

---

²²⁹ www.law.ankara.edu.tr/gorsel/dosya/1085324070Lemkin.doc, 11/01/2006.

yoktu. Soykırım eylemi, Soykırım Sözleşmesini onaylayan tüm ülkelerde suçtur.²³⁰ Türkiye bu Sözleşmeyi onaylamıştır. Bu nedenle her şeyden önce soykırım suçunun tanımı, unsurları, nasıl oluştuğu ve bu suçun işlenip işlenmediği ile ilgili kararın hangi mahkeme tarafından verilebileceği hususlarını ele almamız gerekir.

Soykırım Sözleşmesinin "Giriş" bölümünde bu suçun savaş veya barış dönemlerinde işlenebileceği kayıtlıdır. Başka bir deyişle, suçun savaş koşullarında işlenmiş bulunması, o suçun soykırımı çerçevesine girmesini engellemez.²³¹

Soykırım Sözleşmesi'nin 1. maddesi soykırımı, "ister barış, ister savaş zamanında işlenmiş olsun bir uluslararası hukuk suçu" olarak tanımlayarak, 5. maddesinde taraf devletlere bu suçu önleme ve cezalandırma yükümlülüğü getirmektedir.²³²

Sözleşmenin 2. maddesi hangi eylemlerin, hangi koşullarda soykırım sayılacağını açıklamaktadır. Buna göre soykırım; ulusal, etnik, ırksal veya dinî bir gruba mensup olmaları gerekçesiyle insanların, öldürülmesi; Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak; Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmektir.²³³

Sözleşmenin 3. maddesine göre soykırımda bulunmak, işbirliği yapmak, aleni kışkırtmak soykırımda bulunmaya teşebbüste bulunmak, iştirak etmek cezalandırılır. ICTY ve ICTR' ın Statülerindeki soykırım tanımı içerisinde soykırımı irtikap için anlaşma veya aleni ve doğrudan doğruya tahrik, teşebbüs ve ortaklık sayılmış fakat

---

²³⁰ http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/soru_cevap_ermeni.php, 12/02/2006.

²³¹ www.canaktan.org/hukuk/insan_haklaria/yirminci-yuzyilda/soykirim_sucu.htm - 29k -.htm, 08/02/2006.

²³² Faruk Turhan, "**Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası suçlar**", http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc_, 05/01/2006, www.canaktan.org/hukuk/insan_haklaria/yirminci-yuzyilda/soykirim_sucu.htm - 29k -.htm, 08/02/2006.

²³³ www.canaktan.org/hukuk/insan_haklaria/yirminci-yuzyilda/soykirim_sucu.htm - 29k -.htm, 08/02/2006.

Statüsü'nün suçun tanımını yapan maddesinde bunlara yer verilmemiştir. Fakat Statünün ceza hukukunun temel ilkeleri başlığı altında bireysel sorumluluğu düzenleyen 25. maddesinde Statü kapsamındaki bütün suçlar için öngörülen düzenlemelerde bunlara da yer verilmiştir.

Sözleşmenin 4. maddesine göre soykırım nedeniyle cezalandırabilecek olanlar hakikî şahıslardır. Bunlar kamu görevlileri, özel şahıslar ya da anayasaları gereğince sorumlu olan yöneticiler olabilir.²³⁴ Yani soykırım suçunu, hükmi şahıslar değil -örneğin devletler veya yerel yönetimler değil, gerçek şahıslar işleyebilmekte, bu kişiler yargılanabilmekte, suçlu bulunurlarsa cezalandırılmaktadır. Sözleşmenin 2.maddesinden yola çıkarak sadece başına "Statü"nün amaçları bakımından' diye bir ek yaparak aynen Statüsü'nün 6.maddesinde suç düzenlemiştir. Buna göre, "milli, etnik, ırka dayalı veya dini bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak niyetiyle, o grubun üyeleri öldürülür, maddi veya manevi vücut bütünlüklerine zarar verilir, grubun çoğalması engellenir, grubun yaşam şartlarına o grubun ortadan kalkmasına yol açacak şekilde müdahale edilir veya o grubun çocukları zorla başka bir gruba aktarılırsa bu hareketler soykırım suçunu oluşturur" denmektedir.²³⁵

Sözleşmenin 6. maddesine göre suçun işlenip işlenmediğine karar verecek olan yetkili mahkeme soykırımı suçunun işlendiği ülkenin mahkemesidir: ayrıca taraflar yargı yetkisini kabul ettikleri takdirde, bir uluslararası ceza mahkemesi de görevlendirilebilir. Bunun anlamı, yerel yada ulusal parlamentoların sivil toplum örgütlerinin ve yetkisiz mahkemelerin herhangi bir eylemi soykırımı olarak nitelendirmeye hakları bulunmadığıdır. Başka bir deyiş Fransa Parlamentosunun yada ABD'de bir Eyalet Meclisinin veya örneğin Fransa'da Paris Asliye Mahkemesinin bir başka ülkede soykırım suçu işlendiği konusunda karar verme yetkisi yoktur. Böyle bir yola gidilmesi, Soykırım Sözleşmesinin ihlâli anlamına gelir.²³⁶

---

²³⁴ <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/soykr%FDmsucu.htm>, 02/01/2006.

²³⁵ http://www.avrupahukuku.com/2005_01_30_, 14/12/2005.

²³⁶ <http://www.hukukrehberi.net/insanhak/guncelgoster.asp?id=42>, 20/02/2006.

7. maddeye göre Soykırım fiili ve Üçüncü maddede belirtilen diğer fiiller, suçluların iadesi bakımından siyasal suçlar olarak kabul edilmez. Sözleşmecî Devletler bu tür olaylarda kendi yasalarına ve yürürlükteki sözleşmelere göre suçluları iade etmeyi üstlenir.²³⁷

Devletin soykırımdaki sorumluluğu konusu da dahil olmak üzere Sözleşmenin yorumu, uygulanması ve hayata geçirilmesi konusunda Akit taraflar arasında uzlaşmazlık olursa, yani Sözleşme ihlâl edilirse, Soykırım Sözleşmesinin 9. maddesine göre, ihtilafın taraflarından biri konuyu Uluslararası Adalet Divanına götürebilir.²³⁸ Bir örnek vermek gerekirse, yetkili yargı organı tarafından varlığı karara bağlanmamış bir soykırım suçu olmadan, Fransa'nın çıkardığı tek maddelik "Fransa 1915 yılında Ermenilere yapılan soykırımı tanır" şeklindeki yasa Soykırım Sözleşmesine aykırıdır. Zira, bir yargı organı olmayan, Soykırım Sözleşmesine göre yetkisi bulunmayan Fransa Parlamentosu, soykırım yapıldığı yolunda bir karar alarak anılan Sözleşmeye aykırı hareket etmiştir. Fransa'nın yürütme organının başındaki Cumhurbaşkanı da yasayı onaylayarak yayımlamıştır. Ayrıca, soykırım suçu gerçek kişi tarafından işlenebildiği hâlde, bu konuda herhangi bir kişi hakkında dava açılmamış, kişinin savunması alınarak usulüne uygun biçimde yargılanmamıştır. Bu nedenle, Sözleşmenin Fransa tarafından ihlâl edildiğinin saptanması için Uluslararası Lahey Adalet Divanına başvurma seçeneğinin ciddi bir biçimde ele alınması gerekmektedir.²³⁹

Soykırım Sözleşmesi, devletlerin ezici bir üstünlükle onayladığı uluslararası bir sözleşme olarak dikkat çekmektedir. Taraf devletler, soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu kabul etmişlerdir. Soykırım sözleşmesine taraf olmayan devletler için de, sözleşmeye dayalı bir sorumlulukları olmamasına rağmen, Uluslararası Adalet Divanı bu kuralların onlar açısından da bağlayıcı olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁰

²³⁷ <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/soykr%FDmsucu.htm>, 02/01/2006.

²³⁸ <http://www.hukukrehberi.net/insanhak/guncelgoster.asp?id=42>, 20/02/2006.

²³⁹ www.forsnet.com/makaleler/Tacar,Y.Pulut/, 18/02/2006.

²⁴⁰ <http://www.tihak.org.tr/yaliefe1.html>, 24/02/2006.

Soykırım sözleşmesi, kendisinden önceki uluslararası suçlarla ilgili gerçekleştirilmiş olan düzenlemelerde bulunmayan, yeni bir anlayışı ortaya koymuştur. Şöyle ki, Nüremberg Şartında, uluslararası suçlar açısından bireysel sorumlulukta, suç fiillerinin savaşa bağlantılı olması gerektiği anlayışını ortadan kaldırmıştır. Böylelikle, taraf devletler, sözleşmeye göre, ister barış zamanında, isterse savaş zamanında işlensin, soykırımı önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt etmişlerdir.²⁴¹

Soykırım Sözleşmesi'ne göre soykırım teşkil eden diğer fiiller şunlardır; (madde 3)

- a)Soykırırında bulunmak,
- b)Soykırırında bulunulması için işbirliği yapmak,
- c)Soykırırında bulunulmasını doğrudan ve açıkça kışkırtmak ,
- d)Soykırırında bulunmaya teşebbüs etmek,
- e)Soykırırına iştirak etmek,²⁴²

Soykırım suçunu veya yukarıda ifade edilen fiillerden birini işleyenler, anayasal bir yetkiyle görevlendirilmiş olan en üst yöneticiler, yetkili kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa, cezalandırılacakları hüküm altına alınmıştır. Bu kişiler, anayasanın kendilerine verdiği bir yetkiye dayanarak kurumsallaşmış bir yapının tepe noktasında da bulunsalar, sorumlu olacakları hususu düzenleme altına alınmıştır.

Taraf devletler, Soykırım Sözleşmesinin hükümlerine etkililik kazandırmak ve özellikle soykırırından veya üçüncü madde de belirtilen fiillerden suçlu bulunan kimselere, etkili cezalar verilmesini sağlamak için, kendi anayasalarında öngörülen usule uygun olarak gerekli mevzuat düzenlemelerini ihdas etmeyi taahhüt etmişlerdir.²⁴³Buna göre soykırırın suçu işlediği veya buna bir şekilde iştirak ettiği ya da sözleşmenin üçüncü maddesinde belirtilen fiillerden birisini işlediği konusunda

²⁴¹ www.tarc.info/ICTJTurkishfinal030504.pdf, 05/01/2006.

²⁴² www.tarc.info/ICTJTurkishfinal030504.pdf, 05/01/2006.

²⁴³ Başak, **Uluslararası ceza...**, ss. 72, 73.

hakkında suç duyurusunda bulunulan kişiler, suçun işlenmiş olduğu devletin yetkili bir mahkemesince veya sözleşmeye taraf devletlerin kabul ettiği yargılama yetkisine sahip bulunan uluslararası bir ceza mahkemesi tarafından yargılanacakları konusunu düzenlemişlerdir.²⁴⁴

Bazı devletler, kendi iç hukuklarında evrensellik prensibi gereğince “soykırım suçu nerede işlenirse işlensin yargılanabilir” şeklinde düzenlemeye gitmişlerdir. Bu durumda her devlet bu prensibe dayanarak soykırım suçunu yargılayabilecektir. Ancak, uygulamada bu durum pek uygulanmamaktadır, ulusal mahkemelerin soykırım suçunu yargılamasına ender olarak rastlanmaktadır, bunun nadir örneklerinden bir kaçı “Eichmann ve Demjanjuk” davalarıdır.

Uzunca bir dönem pek çok siyasi ve hukuki tartışmanın odağında olan İsrail Başsavcısı Eichmann’a Karşı Davası, Evrensel Yetkiye dayanan en eski ve en meşhur davadır. II. Dünya savaşında Nazi subayı olan Adolf Eichmann Arjantin’de gizli kimlikle yaşarken Mossad tarafından kaçırılmış Kudüs’te yargılanıp idam edilmiştir.²⁴⁵

Aynı şekilde İsrail’de Korkunç İvan olarak bilinen Demjanjuk ‘da yargılanmıştır.²⁴⁶

Soykırım suçlarının yargılanma işinin üçüncü bir devlet tarafından yapılmasının daha uygun ve etkili olacağı düşüncesiyle Amerikan Kongresi’nin yaptırdığı hukuksal çalışmalar vardır. Ayrıca Bosna’da gerçekleştirdiği soykırım suçu nedeniyle Alman Mahkemesi’nde yargılanıp ömür boyu hapis cezası almış olan Bosnalı bir Sırp’ta bunun bir örneğidir. Siyasi suçlar soykırım suçu sayılmazlar.

Soykırım Sözleşmesine taraf ülkelerden her hangi birisi; gerekli gördükleri halde soykırım teşkil eden fiillerin önlenmesi ve sona erdirilmesi için Birleşmiş Milletlerin yetkili organlarından, BM şartına göre harekete geçmesini isteyebilir.

---

²⁴⁴ Başak, **Uluslararası ceza...**, s. 73.

²⁴⁵ Sinan Kocaoğlu, www.turkhukuk sitesi.com/hukukforum/ art_showarticle.php?s=, 01/03/2006.

²⁴⁶ http://www.masonluk.net/kabala_masonluk_10_5.html, 19/02/2006.

Yine taraf devletlerden birisi, Soykırım Sözleşmesinin yorumu ve yerine getirilmesi ile ilgili olarak çıkan uyuşmazlıklardan dolayı Uluslararası Adalet Divanı'na gidebilir. Ancak bunun geçerli olması için ilgili taraf devletlerin çekince koymamış olması gerekmektedir.²⁴⁷

Soykırım Sözleşmesiyle korunan şu dört grup; ulusal, etnik, ırka dayalı ve dini gruplardan başka siyasi, kültürel ve sosyal grupların koruma kapsamına alınmamış olması, düzenlemenin eksikliği olarak zaman zaman eleştiri konusu olmasına rağmen devletlerin konuya soğuk bakmalarının sebebi; kendi iç güvenlikleri açısından bu tür gruplarla mücadele etmeleri gerektiğinde soykırım suçlamasına maruz kalabilecekleri endişesinden kaynaklanmaktadır.²⁴⁸

Yeni Türk Ceza Kanununda Soykırım Suçu:

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu(YTCK) uluslararası ceza hukukuna ait yeni hükümleri ile hayatımıza girmiştir. YTCK'nın bu yeni düzenlemelerinden bir tanesi de dünya ve Türkiye gündeminden bir türlü düşmeyen Soykırım kavramıdır.

Yeni Türk Ceza Kanunu(YTCK), ikinci kitabın yani özel hükümlerinin başlatıldığı 76. maddesini Soykırım başlığına ayırmıştır.

"MADDE 76.

1. Bir plânın icrası suretiyle, millî, etnik, ırkî veya dinî bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi maksadıyla, bu grupların üyelerine karşı aşağıdaki fiillerden birinin islenmesi, soykırım suçunu oluşturur:

---

²⁴⁷Başak,**Uluslararası ceza...**, ss. 74-76.

²⁴⁸Başak,**Uluslararası ceza...**, ss. 74-76.

- a. *Kasten öldürme.*
- b. *Kişilerin bedensel veya ruhsal bütünlüklerine ağır zarar verme.*
- c. *Grubun, tamamen veya kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması.*
- d. *Grup içinde doğumlara engel olmaya yönelik tedbirlerin alınması.*
- e. *Gruba ait çocukların bir başka gruba zorla nakledilmesi.*

2. *Soykırım suçu failine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir. Ancak, soykırım kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısınınca gerçek içtima hükümleri uygulanır.*

3. *Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hüküm olunur.*

4. *Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez."*²⁴⁹

Maddenin gerekçesinde, Soykırım Sözleşmesine 23.03.1950 tarihinde, 5630 Sayılı kanunu uyarınca çekince koymaksızın onaylayan Türkiye'nin, Soykırım Sözleşmesinin 5. maddesinde yer alan soykırım suçu sanıklarına etkin cezaların verilmesini sağlanması ve Sözleşmenin hükümlerinin yürürlüğe konması amacıyla, Sözleşmeci Devletlere yüklenen yükümlülüğü yerine getirmek için Soykırım Suçuna YTCK da yer verildiği belirtilmektedir. Her ne kadar soykırım suçunun Türkiye'nin sözleşmeyi onay tarihinden 55 sene sonra hukuk sistemimize girmesi ironik bir durum olsa da, ceza mevzuatımızın Uluslararası Ceza Hukukunun konusu olan mevzuata uydurulması bizim için Avrupa yolunda da yenilikçi bir adımdır.

5237 Sayılı TCK'nın 76nci maddesi Soykırım Sözleşmesinin 2nci maddesini birkaç ufak farklılıkla tekrarlamıştır. Bu farklılıklardan başlıcası, Sözleşme de soykırım suçunun tanımında suçun oluşması için fiilin "[...]herhangi bir planın icrası suretiyle[...]" işlenmesi öngörülmemiştir. Ceza Kanunu böylelikle soykırım suçunun

---

²⁴⁹ <http://www.usak.org.uk/junction.asp?docID=348&ln=TR>, 14/02/2006.

unsurlarının ancak belli bir plan dahilinde işlenmesi ile oluşacağını belirlemiş ve suçun uygulama alanını daraltmıştır.²⁵⁰

MADDE 77.

Yeni Türk Ceza Kanunu madde 77 İnsanlığa Karşı Suçlar başlığı altında şu şekilde düzenlenmiştir:

“(1) Aşağıdaki fiillerin, siyasal, felsefi, ırki veya dini saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi, insanlığa karşı suç oluşturur:

- a) Kasten öldürme
- b) Kasten yaralama
- c) İşkence, eziyet veya köleleştirme
- d) Kişi hürriyetinden yoksun kılma
- e) Bilimsel deneylere tabi kılma
- f) Cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı
- g) Zorla hamile bırakma
- h) Zorla fuhşa sevk etme

(2) Birinci fıkranın (a) bendindeki fiilin işlenmesi halinde, fail hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına; diğer bentlerde tanımlanan fiillerin işlenmesi halinde ise, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Ancak, birinci fıkranın (a) ve (b) bentleri kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından belirlenen mağdur sayısınınca gerçek içtima hükümleri uygulanır.

(3) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

(4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez.”²⁵¹

Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 77. maddesi düzenlemesine kadar Türk kanunlarında insanlığa karşı suç kavramı yoktu. Yeni düzenleme ile insanlığa karşı

²⁵⁰ <http://www.usak.org.uk/junction.asp?docID=348&ln=TR>, 14/02/2006.

²⁵¹ <http://www.usak.org.uk/junction.asp?docID=348&ln=TR>, 14/02/2006.

suç kavramının Türk iç hukukunda yer alması kayda değer bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

5. 4. 1. Soykırım Suçuna İştirak :

Roma Statüsü'nün 28. maddesi ile üst ve amir konumunda olanların, emirlerindeki şahısların işledikleri fiillere ilgisiz kalmaları, suçların işlenmesine engel olacak tedbirler almaması ve bu suçları işleyenlerin sorgulanması ve yargılanması için gerekli yerlere suç duyurusunda bulunmamasını soykırım suçuna iştirak olarak düzenlemiştir. Burada üst ile kastedilen kişinin mutlaka asker olması gerekmediği ,sivil otoritenin de üst sayılması gerektiği, Uluslararası Hukuk komisyonu ve Eski Yugoslavya için kurulmuş olan Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından aynı görüş paylaşılmıştır. Aynı şekilde ast durumunda olan kişilerinde, korunmuş gruplara ilişkin yasaklanmış fiilleri yaparken üstlerinin niyetlerini bildikleri varsayılır.²⁵²

5. 4. 2. Soykırım Suçunun unsurları:

Soykırım, ulusal (milli), etnik, ırki veya dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek kastıyla işlenen fiillerden meydana gelmektedir. Suçun unsurlarını da, objektif (maddi) ve sübjektif (manevi) olmak üzere ikiye ayırarak incelemek mümkündür. Soykırım oluşturan fiiller Sözleşme ile korunan bir gruba yönelik olmalıdır.²⁵³

5. 4. 2. 1. Manevi unsurlar:

Roma Statüsü Soykırım Suçunu uluslararası ağır bir suç olarak nitelemiş ve tıpkı ulusal hukuk sistemlerinde olduğu gibi, Kastın bilme ve isteme olarak iki özelliğinden söz etmiştir.

---

²⁵² Enver Bozkurt, “Türkiye’nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı”, Ankara 1999, s. 625.

²⁵³ Faruk Turhan, “Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası suçlar”, http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc_, 05/01/2006.

a-Bilme:

Madde 30'da; Aksi kanıtlanmadıkça bir şahıs, Divanın yargı yetkisine giren bir suçu bilerek işlemişse cezai sorumlu ve mesul tutulacaktır. Bir şahıs aşağıdaki durumlarda bilerek hareket etmiş sayılır;

- a)Eylemle ilgili olarak, şahsın eylemin içinde olmayı amaçlaması,
- b)Sonuç ile ilgili olarak, şahsın o sonuca neden olmayı amaçlaması veya olayların normal sonucu olarak onun gerçekleşeceğini farkında olmasıdır. Bu maddeye bilme ve bilerek unsuru da konulacaktır.²⁵⁴

Ulusal hukuklarda, “kanunu bilmemek mazeret sayılmaz” prensibi, Uluslararası hukukta da aynıdır. Failin bunlardan haberi olmadığını söylemesi kabul edilmez.

Soykırım Suçu'nun tek başına hareket eden birisi tarafından işlenmesi pek mümkün değildir. Soykırımdan bahsetmek için, hareket bir devlet yada bir grupla bağlantılı olmalıdır. Ancak Roma Statüsü'nde açık olarak belirtilmemiş olmasına rağmen, soykırımın gerçekleşmesi için böyle bir planın olması gerekmektedir.

b-İsteme:

Kastın tespiti açısından isteme, niyetin göstergesi olarak önemlidir.Roma Statüsü'nde belirtildiği şekliyle, fail; olayların seyri içinde, sonucun soykırıma yönelik olarak gerçekleşmesini isteyen bir kasıtle hareket etmiş olmalıdır. Soykırım açısından bahsedilen kastın; ulusal, dini, ırki yada etnik bir grubu, tamamen veya kısmen yok etmeye yönelik bir davranış olması gerekir. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1996 da hazırladığı İnsanlığın Güvenliğine ve Barışa Karşı İşlenen Suçlar Metni'ne göre de, Soykırım Suçunun içerdiği kastın, Uluslararası Kamu Hukukunda, bu suçu diğer suçlardan ayırt eden önemli bir özellik olduğundan söz edilmektedir ve soykırımla yasaklanan fiillerin, sonuçlarının bilinmemesinin mümkün olmayacağı, aksine bilinçli ve kasti işlenen fiiller olduğu ifade edilmektedir.

---

²⁵⁴ Bozkurt, **Uluslararası...**, s. 626.

Manevi unsurun ispatı için fiillerin ne anlama geldiği düşüncesinden mantıken hareketle daha çok ikna edici delillerle ulaşmak gerekir. Örneğin faalin niyetini belirten sözlerini tespit etmek mümkünse, bu aynı zamanda kastın varlığını belirlemeye de yarar.²⁵⁵

5. 4. 2. 2. Maddi unsur:

Soykırım Sözleşmesinin ikinci maddesinde beş ayrı tipte işlenebilecek soykırım fiillerinden söz edilmiştir. Bu suçların işlenmesinde fiiller icra-i yada ihmali olabilir. Özellikle bireysel ceza-i sorumluluğun belirlenmesi için manevi unsurun oluşup oluşmadığının belirlenmesi işin en zor kısmıdır. Failin suçu kabul etmesi önemlidir. Bu unsurları, a) Mağdurun milli, etnik, ırki veya dini bir gruba mensup olması, Uluslararası sözleşmelerde ve uluslararası teamül hukukunda sosyal, siyasi, ekonomik veya benzer gruplar soykırım suçu ile korunan gruplara dahil edilmemiştir. Soykırım ile korunan grupların ortak özelliği, guruba mensubiyetin doğumla oluşması ve bu nedenle de devamlı ve istikrarlı bir karaktere sahip olmasıdır.²⁵⁶

- milli gruplar
- etnik gruplar
- ırki gruplar
- dini gruplar²⁵⁷

b) Suçun Faili (fail herkes olabilir ancak gruba dahil olması daha olasıdır)

c) Soykırım Suçunun Bir Planın İcrası Suretiyle İşlenmesi (failin bir planın olması gerekir).²⁵⁸

---

²⁵⁵ Başak, **Uluslararası Ceza...**, ss. 84-85.

²⁵⁶ Faruk Turhan, **“Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası Suçlar”**, http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc_, 05/01/2006.

²⁵⁷ <http://www.usak.org.uk/junction.asp?docID=348&ln=TR>, 14/02/2006.

²⁵⁸ Faruk Turhan, **“Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası Suçlar”**, http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc_, 05/01/2006.

5. 5. Soykırımın siyasi boyutu :

Kimi ülke parlamento veya Eyalet Meclislerinin ve Avrupa Parlamentosunun yargı organı olmadıkları ve hiçbir yetkileri de bulunmadığı hâlde Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Osmanlı vatandaşı Ermenilere karşı 1915 yılında soy kırımı suçu işlendiği yönünde aldıkları kararlar hukukî değil, siyasal niteliklidir. Böylece ortaya "siyasî anlamda soykırım" kavramı çıkarılmıştır. Ermeni soy kırımı savının siyasî nitelikli yorumunun ardında, o ülke vatandaşı olan Ermenilere hoş görünmek, onlara hak vererek acılarını bir ölçüde dindirmek, Türkiye'ye baskı yapmak, ülkemizi Avrupa Birliğine tam üyelikten uzaklaştırmak dahil, çok farklı amaçlar vardır. Ayrıca, bu yönde düşünenlerin büyük bir bölümü de söylediklerine gerçekten inanmaktadırlar.

Son zamanlarda, soykırım savlarının hukuka uygun olmadığını kavramış bulunan çok sayıda Ermeni militan, soykırım terimini hukukî değil, siyasî anlamda kullandıklarını ve siyasî tanıma istediklerini belirtmeye başlamışlardır. Doğal olarak, böyle bir siyasî tanımın hukukî sonuçlarından ziyade, manevî ve siyasî sonuçları öne çıkmaktadır.

5. 5. 1. Siyasi açıdan soykırımla ilgili Türklerin görüşü:

Türk Hükümetleri ile Türk ulusunun ittifaka yakın çoğunluğu. Birinci Dünya Savaşı döneminde Osmanlı Devleti'nin Ermeni vatandaşlarına soykırım uygulandığı savını kabul etmemektedir. Belge ve verilere de dayanan görüşümüze göre; 1915 başlarında Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurmak için başlatılan silâhlı ayaklanma ve savaş nedeniyle karşılıklı öldürmeler olmuştur, bunun kanıtıysa en başta çıkartılan isyanlardır.²⁵⁹Değerlendirmemize göre, Osmanlı Ermenilerini, Ermeni oldukları gerekçesiyle tamamen veya kısmen yok etme niteliği taşıyan yani 1948

---

²⁵⁹ Armaoğlu, 19. yy..., s. 579.

Soykırım Sözleşmesinin hukukî çerçevesine giren bir eylem yapılmamıştır. Birincisi soykırım kavramının bilme ve isteme unsurları olaylarda görülmemektedir eğer Ermenilerin gerçek anlamda yok edilmesi istenseydi tehcir sırasında alınan önlemlere gerek kalmazdı, Sevk Yasanın metninde, sevk sırasında istirahatlarının, can ve mal güvenliklerinin temini; “göç ödeneği”nden gıdalarının sağlanması; iskan için gerekli arazi tahsisi, ihtiyaç sahiplerine hükümetçe konut inşası; çiftçilere tohumluk, alet-edevat dağıtılması; geride bıraktıkları değerlerin bedelinin kendilerine ödenmesi; terk ettikleri gayri menkullere başkalarının yerleştirilmesi halinde bunların değerinin saptanıp sahiplerine verilmesi gibi hususlar yer almıştır.²⁶⁰ Ayrıca, hukuk açısından 1948 yılında oluşmuş bir suç kavramının, geriye doğru işletilmesi mümkün değildir. Nihayet Ermeniler; Sevr Anlaşması görüşmelerine katılırken "savaşan taraf" olduklarını resmen ileri sürmüşlerdir. Bunu da Ruslara verdikleri açık destek ortaya koymaktadır gerçekten de Rus ordularıyla birlik olup Osmanlı'ya karşı savaşmışlardır bu durumda Savaşan taraf, savaşta kaybettiği askerlerinin soykırıma uğradığını ileri süremez.

O dönemde birinci dünya savaşının da olduğu aşıkardır,bu durumda Gayrimüslim veya Müslüman pek çok Osmanlı yurttaşının hayatını kaybettiği, yaralandığı, malından, yerinden yurdundan olduğu bir gerçektir. Ancak bu acıların sadece Osmanlı vatandaşı Ermeniler tarafından çekildiğini ileri sürmek büyük haksızlıktır. Olayı Hıristiyanlık – Müslümanlık ekseninde ele almamak gerekir.

Ermeniler siyasi bir gruptur,Bir grubun siyasi emelleri nedeniyle siyasi grup olması, aynı zamanda milli, dini, irki veya etnik grup olmasını etkilemez. Zira siyasi gruplar da diğer özellikleriyle, Ermeniler gibi, etnik, dini grup veya diğer bir grup olarak da nitelendirilebilirler. Ancak siyasi grup olmak, o grubun maruz kaldığı olayların, grup olmasından değil de siyasi nedenlerden kaynaklandığını gösterir.

---

²⁶⁰ Gündüz Aktan, “Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış”, www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

Bir grubun siyasi ve silahlı faaliyette bulunduğu andan itibaren Sözleşme tarafından soykırıma karşı korunması gereken gruplar içinde bulunmasına imkan kalmamaktadır. Ermeniler adına hareket eden parti ya da benzeri kuruluşların, ilk adımda kolektif haklarının genişletilmesi anlamına reformlarla başlayıp, oradan otonomiye geçmek, sonra da bağımsızlığını gerçekleştirmek istediğini ve bu amaçla siyaset yaptığı ve terörizm de dahil silaha başvurduğu bilinmektedir bu yönleriyle Ermeniler tehcir başlamadan önce siyasi bir grup oluşturuyorlardı.²⁶¹

Kaldı ki bir grubu grup olarak yok etme iradesinin ancak o grup mensuplarına karşı duyulan ırkçı nefretin yoğunlaşması sonunda ortaya çıktığı bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere karşı ırkçı nefretin duyulmadığı bilinmektedir. Aslında, Batı'daki anti-semitizm²⁶² türü bir ırkçı nefrete İslam ve Türk toplumlarının tarihinde hiç rastlanmamıştır. Örneğin, Almanya'da Yahudiler bağımsızlık için mücadele etmemişlerdir; teröre başvurmamışlardır; toprak istememişlerdir; Almanya'nın savaş düşmanlarıyla işbirliği yapmamışlardır; Alman ordularını arkadan vurmamışlardır, lojistik yollarını kesmemişlerdir; nihayet terör örgütleriyle Alman sivilleri katletmemişlerdir. Alman toplumuna tümüyle entegre olmuş, 40 Nobel ödülünün 11'ini kazanmış, barışçı, uygar ve başarılı. bir grup, başka hiçbir neden yokken, sadece grup olması nedeniyle, önceden planlanarak, büyük bir örgütlenme sonucu sistematik ve kitlesel biçimde yok edilmişlerdir.

Hitler başta, sayısız yazar derin bir Yahudi düşmanlığını yıllarca dile getirmişlerdir. Anti-semitizm Holokost'tan on beş yıl öncesinden itibaren tehlikeli biçimde yükselmiş olmakla birlikte, ikinci binin başından bu yana aktif biçimde devam eden bir akımdır. Genelde Batı Avrupa, özelde Almanya'da veba gibi hastalıklar, sel ve deprem gibi doğal afetler ve savaşlarda yenilgilerden sonra toplumların içindeki Yahudilere saldırıldığı, mensuplarının öldürüldüğü, mallarının yağmalandığı görülmüştür. Yani Hıristiyan toplumlar başlarına gelen felaketlerden

---

²⁶¹ Gündüz Aktan, “Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış”, www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

²⁶² **anti semitizm**; *Semitizm*, 'Yahudi taraftarlığı' demek olduğuna göre, *anti-Semitizm de 'Yahudi karşıtlığı' anlamında kullanılmaktadır*. <http://nedir.antoloji.com/anti-semitizm>, 18/02/2006.

Yahudileri sorumlu tutmuşlardır. Yahudileri, Tanrı sayılan İsa'nın öldürülmesi nedeniyle, tanrı-katili olarak suçlamışlardır. Anti-semitizmin birçok yönünü açıkça gösteren binlerce belge ve yayın mevcuttur. Akılcı olması beklenen Rönesans yazarları içinde bile Yahudi düşmanları vardır. Aydınlik çağında romantik yazarlar arasında anti-semitizme sık sık rastlanmıştır. Geçen yüzyılın en büyük filozoflarından Heidegger'in ve ünlü psikiyatrist Jung'un bile anti-semit olduğu bilinmektedir.

Buna karşılık Osmanlı'da böyle bir anti-Ermenizm hiç olmamıştır. Onları aşağılayan, insan altı ırk olduklarını ileri süren bir biyolojik akım bulunmamıştır. İslam'da Hıristiyanlar 'ehli kitap' sayıldığından, Hıristiyanların Yahudilere yönelttikleri suçlamaların benzeri Müslümanlarca Hıristiyanlara karşı hiç yapılmamıştır. Doğa ve insan kaynaklı felaketlerde Ermenilerin veya diğer Hıristiyan gruplar günah keçisi olarak hiç kullanılmamışlardır. Tersine, Ermeniler 'millet-i sadıka' diye vasıflandırılmışlardır. Kamu alanında da aktif olmuşlardır, İçlerin de merkezi idarenin yüksek kademelerinde yer alan memurların yanında, kaymakam, paşa, vali, büyükelçi, hatta dışişleri bakanı olarak Türkiye'yi temsil eden çok sayıda insan vardır. Misyonerler tarafından XIX.yüzyılın başından itibaren açılan okullarda eğitildiklerinden, kısa zamanda zenginleşmişler ve imparatorluğun ekonomisine hakim olmuşlardır. Yahudiler gibi bazı mesleklerden men edilmemişlerdir. Gettolarda yaşamaya mahkum edilmemişlerdir.²⁶³

Bu şartlar altında Ermenilerin grup olduklarından dolayı ırkçı nefretle yok edildikleri söylenemez. Osmanlının amacı Ermenilerin, soykırıma tabi tutulması değildi tehcirin başka bir amacı vardı, Ermeni olmalarının dışında bir başka nedene, örneğin askeri ve siyasi bir nedene dayanıyorsa, bu soykırım kavramına girmez.

Nazilerin Yahudilere yaptığı türden eylemler soykırım olarak değerlendirilir, Nazilerin Yahudilere yaptığı soykırımda büyük çoğunlukla Sözleşmenin 2. maddesi

---

²⁶³ Gündüz Aktan, "Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış", www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

(a) fıkrasında kayıtlı olan “ Gruba mensup kişileri öldürme” fiilini işledikleri görülmüştür. Bilindiği gibi bu katliamlar temerküz kamplarına taşınan, yani ‘deporte’ edilen Yahudilerin bu kamplarda uzun süre yaşanması mümkün olmayan şartlarda tutulmaları, sonra da gazla öldürülmeleri şeklin de olmuştur. Bir başka ifadeyle ‘deportasyon²⁶⁴, ölümlere neden olan bir soykırım fiili değildir. Buna karşılık kamplardaki yaşam Şartları Sözleşme 2. madde (c)’ye, gaz odalarındaki ölümler de aynı madde (a)’ya uygun fiillerdir. Bu fiiller, Naziler tarafından önceden planlanarak, örgütlenecek ve sistematik ve kitlesel biçimde uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Tehcir sırasında Ermeni nüfusa ve yerleşim birimlerine Osmanlı güçlerince silahlı saldırılar olmaması 2. madde (a) ve (b)’de öngörülen fiillerin işlenmediğini göstermiştir. Ermeni taraftarı yazarlar, etnik temizliğin bu temel unsurunun tehcirde bulunmamasını telafi etmek ve tehirci soykırım gibi göstermek için, tehcirin madde 2 (c)’ye göre Ermenilerin fiziksel olarak yok edilmelerini dolaylı yoldan sağlamak için, “grup yaşam şartlarının bilerek ya da kasten bozulmuş” olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kısaca Osmanlılar, Ermenileri açıkça katletmemişler; tehcirin şartlarını Ermenilerin kendiliklerinden ölmelerini sağlayacak şekilde ayarlamışlardır. Ermeni soykırım tezi tümüyle bu zemine oturmaktadır.²⁶⁵

Açıkça soykırım fiilleri işlemekten farklı olarak, tehcirin dolaylı soykırım olduğunu kanıtlamak çok daha zordur. Zira soykırım için gerekli yok etme kastının varlığını gösterecek beyan ve talimatlara rastlamak imkansızdır. Aksine tüm arşiv belgeleri tehcirin imkan ölçüsünde az kayıpla uygulanmasıyla ilgilidir.

Bu gerçeği saptırmak için Ermeni yazarlar iki izah yoluna başvurmuşlardır ; Tehcir sonucunda ölenlerin sayısı abartılarak yüksek gösterilmiştir. Bu amaçla önce toplam nüfus rakamları yükseltilmiş, sonra da buna oranla ölenler çok yüksek

---

²⁶⁴ **Deportasyon;** *Bir ülkede yaşayanların yurt dışına göç ettirilmesi demektir.*

www.yenisafak.com.tr/arsiv/2005/OCAK/16/kbumin.html - 18k - Ek Sonuç, 27/12/2005.

²⁶⁵ Gündüz Aktan, “**Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış**”, www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

saptanmıştır ve böylece amacın göç değil öldürme olduğu kanıtlanmak istenmiştir. Bu yaklaşımı destekleyen diğer yol ise, sözlü tarih denen ve tehirci yaşamış olanların başlarından geçenlerin derlenmesi suretiyle kastın yok etme kastı olduğunu ispatlamaktan oluşuyordur.²⁶⁶

Tehcir sırasında çok sayıda aile ve bireyin kişisel trajediler yaşamış olduklarına kuşku yoktur. Ancak, bu durum grubun soykırımı uğramış olduğunu göstermez. Bu açıdan sözlü tarih yaklaşımı, hukuki değeri olmamak bir yana, tarih yazımı bakımından da sorunlu, tarihle hatırat arası bir alandır.

Yukarıda da belirtildiği üzere tehcir, 20 Nisan 1915 tarihinde Rusların bir Müslüman sivil topluluğu perişan halde sınırlarımıza sokması olayını Enver Paşanın Talat Paşa'ya 2 Mayıs'ta yazılı olarak bildirmesi üzerine resmen alınmıştır. Daha önce Ermenilerin Van'da isyan çıkarmalarını takiben 24 Nisan'da silahlı Ermeni gruplara karşı bazı küçük hareketler başlamıştır. Tehcirin soykırım olduğunu kanıtlama sadedinde, aynı gün tutuklanan 235 Ermeni komitacı liderin, Ermeni toplumunun ileri gelen entelektüelleri olduğu iddiasının geçerli olmadığı bilinmektedir.

Ölenleri hesaplamak için önce tehcirle sağ salım Suriye ve Irak'a ulaşanların sayısını bulmak lazımdır. Osmanlı İçişleri Bakanlığı'nın 7 Aralık 1916 tarihli raporunda 702,900 kişinin nakledildiği, bu amaçla harcanan para ile birlikte bildirilmiştir. Milletler Cemiyeti'nin Göçler Komisyonu, I. Dünya Savaşı boyunca Türkiye'den Rusya'ya geçen Ermenilerin sayısını 400-420 bin olarak vermiştir. Tehcire tabi tutulmayan İstanbul, Kütahya, Aydın (İzmir dahil) da yaşayan Ermenilerin 170-180 bin olduğu hesaba katıldığında, tehcir dolayısıyla ölen Ermenilerin ciddi bir rakama ulaşmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

---

²⁶⁶ Gündüz Aktan, “Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış”, www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

Ermeni Milli Komitesi başkanı olarak Paris Barış Konferansı'na katılan Bogos Nubar Paşa, 700 bin Ermeni'nin başka ülkelere göçtüğünü; 280 bin Ermeni'nin Türkiye sınırları içinde yaşadığını ilan etmiştir. Bunların toplamı 1,3 milyondan çıkarıldığında, 320 bin Ermeni'nin öldüğü anlaşılmıştır. Ama kendisi 1 milyondan fazla Ermeni'nin öldürüldüğünü iddia edebiliyor ki bunun doğru olabilmesi için savaş öncesi Ermeni nüfusunun 2 milyonu geçmesi gerekmektedir. Adı geçen savaş öncesi Osmanlı Ermenilerinin 4,5 milyonluk bir nüfusa sahip olduğunu vurgulamış ve gelecek kuşaklara açık arttırma konusunda ilk örneği oluşturmuştur.²⁶⁷

Savaş sırasında propaganda işlerinden sorumlu Arnold Toynbee'nin yazdığı "Mavi Kitap"ta ölen Ermenilerin 600 bin olduğunu yazılmıştır. Bu rakam bilahare Encyclopaedia Britannica'ya geçmiştir. Buna karşılık Toynbee'nin 38 nolu notunda, 5 Nisan 1916'a kadar tehcirle Zor, Şam ve Halep'e ulaşan Ermenilerin sayısı 500 bin olarak verilmiştir. Tehcire tabi olmayan 180 bin ve Kafkaslara giden 400 binle birlikte Ermeni nüfusu 1 ,7 milyona çıkmıştır. Nüfus 1,3 milyon olarak alınırsa, ölenlerin 600 binden 200 bine inmesi gerekmektedir.²⁶⁸

Anadolu'nun doğusuyla batısından tehcir edilenlerin akıbeti arasında fark vardır. Batıdan yapılan kısmi tehcir demiryollarının bulunması dolayısıyla çok daha az ölümlere yol açmış ve savaş sonunda geri dönenlerin sayısı da yüksek olmuştur. Buna karşılık doğuda arazinin sarp olması, demiryolu bulunmaması ve çetelerin faaliyetlerine karşı, cephelerde savaşmayan çok az sayıda jandarmanın Ermenileri korumakla görevlendirilebilmesi, Ermeni ölümlerinin batıdan daha fazla olmasına neden olmuştur.

Yine de Ermeni ölümlerinin iddia edilenin çok altında kalan sayısı ve bu ölümlerin çoğunluğunun tehcir dışı vuku bulmuş olması gerçeği, tehcirin yok etme

---

²⁶⁷ Gündüz Aktan, "Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış", www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

²⁶⁸ Gündüz Aktan, "Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış", www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

kastını gizleyen bir soykırım fiili olmadığını göstermektedir. Aksi halde, ‘soykırımcı’ Türklerin ‘soykırım kurbanı’ Ermenilerden çok daha fazla kayıp verdiği, garip ve izahı zor bir soykırımla karşı karşıya kalmış olacaktık.

5. 5. 2. Siyasi açıdan soykırımla ilgili Ermeni görüşü:

Ermenilerin soruna bakışını inceleyecek olursak, atalarının soykırıma uğradığı ve yaklaşık bin yıldır oturdukları topraklarından sökülüp atıldıkları düşüncesinin, günümüzde Türkiye dışındaki Ermeni toplumunun kimliğinin temelini oluşturmaktadır. Fakat bu yüzyıla gelene kadar Ermeniler diğer devletlerin tabiiyetinde olmuşlardır, kendilerine ait bir ülkeleri olmamıştır. Öte yandan Ermenistan Cumhuriyeti'nde yaşayanlar da dahil olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olan Ermeniler, Ermeni derneklerinin ve Türkiye dışındaki Ermeni Kilisesinin gayretleri ile sorun günümüzde de uluslararası platformda çok tartışılır durumdadır.

Sorunun neden şimdi gündemde olduğu konusundaysa denilebilir ki şu anda Batı ülkelerinin meclislerinden geçmesinde ve yasalaşmasında Yahudi soykırımının etkisi vardır, bu olay soykırım kavramını gündeme getirmiştir ve nihayetinde çağımızda insan hakları da çok önemlidir.²⁶⁹

Oysa, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı Ermenilerinin bir bölümü, başlarında Osmanlı Meclisindeki temsilcileri olduğu hâlde Doğu Anadolu'da ayaklanmışlardır. Van isyanı buna bir örnek teşkil etmektedir. Bu macera sonucunda uğradıkları büyük kayıplar, ayaklanmalarının ve giriştikleri savaşın sonucudur. Bu ayaklanmadan sonra, Osmanlı Hükümetinin aldığı zorunlu yer değiştirme sırasında hastalık, yorgunluk, açlıkla ölenler olmuştur yanı sıra duyulan kin nedeniyle haydutlukla ya da dağlardan inen çetelerin saldırıları sonunda ölenlerde olmuştur

---

²⁶⁹ Erol Göka, “**Ermeni Sorununun (Gözden Kaçan) Psikolojik Boyutu**”
<http://www.turkishresponse.com/turkce/makaleler/makale25.html> , 21/02/2006.

bunların sözde soykırıma uğratıldıkları ileri sürülmektedir.²⁷⁰ Militan Ermenilerin iddiasına göre, az sayıda Ermeni çetecisinin ayaklanması bahane edilerek ülkedeki tüm Ermeniler İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından plânlı ve bilinçli olarak kırıma uğratılmıştır. Ermeniler göre 600.000-700.000 Türklere göre en az 450.000 Ermeni göçe zorlanmış, bunların büyük çoğunluğu yerine varmıştır.²⁷¹

Gerçekte ise Osmanlı Ermenileri; Osmanlı Devletinden koparak ve bağımsızlıklarını kazanan Yunanlar, Sırlar, Karadağlılar, Bulgarlar, Romenler gibi bağımsızlıklarını kazanmak için silâha sarılmış ve Osmanlı Devleti ile savaşmışlardır.

Diğerlerinden farkları Ermenilerin Osmanlı Devleti'nin hiçbir bölgesinde çoğunlukta bulunmamalarıdır. Bu durumda, Ermeni çeteciler ayaklandıkları yerlerde, Rus ordusunun da yardımıyla katliâma ve etnik temizliğe başvurmuşlardır.²⁷² Öte yandan, Türkiye'nin güneyini işgal eden Fransızlar, bir bölümü Osmanlı vatandaşı olan Ermeniler" den Fransız Lejyonları kurmuşlar, bunları Fransız askeri üniforması giydirecek silâhlandırmış savaşa sokmuşlardır.

Ermenistan'da yaşayan Ermenilerin ve diğer ülkelerdeki yurttaşlarının bir bölümünün şimdiki beklentisi, bugünkü Ermenistan Cumhuriyetinin-Batı Ermenistan diye adlandırdığı- Türk topraklarına doğru genişlemesi ve asılsız soykırıma uğrayanların bir bölümü için tazminat sağlanmasıdır. Bunun mümkün olamayacağını bilen gerçekçi bazı Ermeniler ise toprak ve tazminat taleplerini ileride ortaya atılabilecek bir pazarlık unsuru olarak kenara bırakmakta ve ilk aşamada, Osmanlı Devleti'nin Ermenilere soykırım uygulandığının Türkiye Cumhuriyeti tarafında bir şekilde tanınmasını istemektedirler. Bunlar, Avrupa Birliğinin Türkiye'nin tam üyelik talebini görüşeceği son karar aşamasında, asılsız Ermeni soykırımının tanınmasını

---

²⁷⁰ Türkkaya Ataöv, “Soykırım mı Değil mi?” <http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/08.php>, 09/03/2006.

²⁷¹ Türkkaya Ataöv, “Soykırım mı Değil mi?” <http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/08.php>, 09/03/2006.

²⁷² Haluk Selvi, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Doğu Anadolu’da Ermeni Politikaları”, www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/birincidunyasavasiersmpolitikalari.pdf, 12/01/2006.

olmazsa olmaz koşul olarak ileri sürmeyi hayal ediyorlar ve Avrupa Parlamentosunun Ermeni soykırımını tanıyan kararı nedeniyle bu isteklerinin gerçekleşeceğine inanıyorlar.

Ermeniler için (kimliklerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan) atalarının soykırımı uğradığı tezinden vazgeçmek; Ermeni kimliklerinin önemli ölçüde yaralanmasına, hatta yok olması anlamına gelecektir.Çünkü Ermeniler dünyadaki yerlerini Türkleri kötü ötekileştirerek kazanmaya çalışıyorlar, diğer yandan ise, soykırım tezi Ermeniler dışında da destek bulmaktadır.

Bizim açımızdan, Ermenilerin otonomi veya bağımsızlık için siyasi ve silahlı mücadele yapması, grup mensuplarının gruba ait olduğu için öldürüldüğü tezini boşa çıkarıp, tehcirin soykırım olmadığını kanıtlamaya yeterli. Ancak siyasi amaçla dahi olsa bir sivil halkın sistematik ve kitlesel biçimde öldürülmesi insanlığa karşı suç oluşturmaktadır. Kaldı ki Ermeni soykırım tezi artık Sözleşmenin II.maddesi (c) fıkrasına dayandırılmaktadır. Buna göre, Osmanlılar' in Ermenileri açıkça yok etmekten çekindikleri için, tehcirden yararlanıp, Ermenilerin yok olmalarını sağlayacak yaşam şartlarını onlara dayattıkları; tehcir sırasında saldırılardan koruma, güvenli ulaşım sağlama, gıda ve ilaç tedarik etme, tedavilerini yapma, barınak ihtiyaçlarını karşılama gibi görevlerini yerine getirmeyerek (omission) ölümleri hızlandırdıkları; hatta Teşkilat-ı Mahsusa'nın ve hapishanelerden serbest bırakılan canilerin katliamlarını bizzat örgütledikleri ileri sürülmektedir. Unutmamak gerekir ki, doğrudan etkisi olan öldürme gibi fiillerin yanında, devletin görevini ihmal ederek ölümlere bilerek neden olması da soykırım fiili sayılabilmektedir²⁷³

---

²⁷³ Gündüz Aktan, “Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış”, www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

5. 6. Uluslararası Ceza Mahkemeleri:

Uluslararası ceza mahkemeleri ciddi suçları işleyen kişileri ya da devletleri yargılamak üzere kurulmuş ulusal mahkemelerin tamamlayıcısı olan bir kurumdur.

274

Uluslararası suçların yargılanmasında, yargı yetkisinin kimde olacağı konusunda devletlerin konuya yaklaşımıyla birlikte ortaya farklı yorumlar çıkmaktadır. ABD, bu tür suçlarda işin içerisinde kendisinin bulunduğu bir uluslararası suç varsa yargı yetkisinin Amerikan askeri mahkemelerinin yargı yetkisi dahilinde suçluların cezalandırılması gerektiği yaklaşımını sergilemektedir. Kıta Avrupası ülkelerinin çoğu ise, Uluslararası yargının bu suçları takip açısından daha uygun olacağını düşünmektedir. Konunun bu şekilde ihtilafli olması, Uluslararası yargının elini zayıflatmış olsa da, ad hoc mahkemelerinin yargılamalarıyla, uluslararası ceza hukukunun önemli mesafeler kat ettiği söylenebilir.

Bazı görüşlere göre, uluslararası ceza hukukunun uygulanmasının, ulusal mahkemeler tarafından gerçekleşmesi gerekir, gerekçeleri de uluslararası ceza mahkemelerinin yaptırım gücünün eksik olacağı düşüncesidir. Çünkü, onlara göre; ulusal mahkemelerin savcı ve emniyet güçleriyle suç takibinde, uluslararası mahkemelerden daha fazla etkili olmasıdır. Uluslararası mahkemelerin ise tamamlayıcı yargı mercii olarak varlığını sürdürmesi gerekmektedir.²⁷⁵

Nüremberg ve Tokyo Mahkemeleri olarak anılan II. Dünya Savaşı sonrası yargılamalarıyla atıldığını görüyoruz. Galiplerin mahkemesi olan bu iki mahkeme yine de ilk uluslararası mahkemelerdir ve özellikle Nüremberg Askeri Mahkemesi, önemli bir miras bırakmıştır. Nüremberg’de yargılanan suçlar barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardır. Nüremberg sayesinde daha önce normatif düzeyde tanımlanmış ve yasaklanmış bu eylemlerin uluslararası düzeyde

---

²⁷⁴ <http://www.avrupahukuku.com/2005/01/uluslararası-ceza-mahkemesi-kapsamındaki.html>, 19/12/2005.

²⁷⁵ “**BM Tarafından kurulan Ad hoc Mahkemeler**”
<http://www.hukukcularder.org/insanhak/adhocindex.htm>, 21/02/2006.

bireysel cezai sorumluluk konusu olduğu geri dönülmez biçimde teyit edildi. Ayrıca, bu mahkemelerin, uluslararası ceza yargılama usulü bakımından da önemli katkıları oldu.²⁷⁶ Her iki mahkeme de amaç itibariyle birbirine benzese de, Tokyo'daki mahkemenin uluslararası hukuk ilkelerini uygulamaktan çok askeri mahkeme-sıkıyönetim mahkemesi niteliği ağır basan bir kurum olduğu söylenebilir.²⁷⁷

Türkiye açısından ise Avrupa birliğine uyum sürecinde Avrupa Birliğine uyum süreci içerisinde gerek Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünün kabulü gerekse statü kapsamındaki suçların iç hukuka kazandırılması konusunda büyük adımlar atılmaya başlanmıştır.Öncelikle Anayasada özellikle 90.maddesinde yapılan değişiklikler ile gerek Mahkeme ile işbirliği suçluların iadesi hususu gerekse iç hukukta Statünün yeri konusu düzenlenmiştir.

Anayasanın 90. maddesinde yapılan 2004 değişikliğine göre ; *“Usulüne uygun yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunlar farklı hükümler içerirse uyumsuzluklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır”*.²⁷⁸ Bu durumda uluslar arası antlaşmalara öncelik verilerek üstün hale getirilmiştir. Ayrıca suçluların iadesi konusunda Roma Statüsü kapsamındaki suçlara ayrıcalık tanınmıştır. Ceza Kanunu'nun 76. ve 77. maddelerinde soykırım ve insanlığa karşı diğer suçlar başlığı altında statünün kapsamına giren iki suç iç hukuka girmiştir. Madde 76 da kastın özel hali ele alınmıştır “yok etme kastıyla ifadesiyle” Ayrıca 78. madde de bu suçların örgütlü halde işlenmesi de cezanın ağırlaştırılacağı düzenlenmiştir. Madde 78 de bu suçun sayısınca içtima hükümleri ele alınmaktadır .

279

Uluslararası toplum, savaş suçları, soykırım suçu ve insanlığa karşı işlenen suçlar, başka bir ifadeyle, uluslararası suçlar dolayısıyla bireylerin uluslararası

²⁷⁶ <http://politics.ankara.edu.tr/~alp kaya/diyarbakir.htm>, 04/03/2006.

²⁷⁷ Günel Kurşun, **“Uluslar arası ceza mahkemesi hayal ve ötesi”**,http://www.rightsagenda.org/makale/2005_uluslararası_ceza_mahkemesi.htm, 25/01/2006.

²⁷⁸ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 2006, Ankara, s. 87.

²⁷⁹ Faruk Turhan, www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc **“Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası suçlar”**, 05/01/2006, <http://www.avrupahukuku.com/2005/01/uluslararası-ceza-mahkemesi-kapsamındaki.html>, 19/12/2005.

düzeyde cezai sorumluluklarının olduğunu açıkça benimsemektedir. Hatta, uluslararası suçlardan dolayı bireylerin cezai sorumluluğunun olduğuna dair ilkenin uluslararası hukukta bir *jus cogens*²⁸⁰ norm oluşturduğu, bunun sonucunda da devletlerin, sorumluların yargılanması veya cezalandırılması konusundaki yükümlülüklerinin *erga omnes*²⁸¹ nitelikli olduğu genel kabul gören bir durumdur. Bu amaçla Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması ve Mahkemenin faaliyete başlaması 21. yüzyıldaki uluslararası toplumun en büyük başarısıdır. Mahkemenin ulusal mahkemelerin yargı yetkilerini tamamlayıcı nitelikte bir yetkiyle donatılması dolayısıyla, devletlerin vatandaşlarını kendilerinin yargılamaları bakımından öncelikli yargı yetkilerinin olması söz konusudur. Bu nedenle, devletlerin ister istemez iç hukuklarını Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü düzenlemeleri ile uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Bu amaçla 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girecek olan Yeni Türk Ceza Kanunu'nun Uluslararası Suçlar başlığı altında soykırım suçu ve insanlığa karşı suçlara ilişkin yeni düzenlemeler getirmesi oldukça olumlu bir yaklaşımdır.ancak söz konusu düzenlemelerin Statü hükümleri ile paralellik arz etmesi ve özellikle savaş suçları bakımından Yeni Türk Ceza Kanunu ve Askeri Ceza Kanunlarının gözden geçirilmesi, Türk vatandaşlarının Uluslararası Ceza Mahkemesi'nden önce, Türk mahkemeleri önünde yargılanmalarını sağlamak bakımından son derece önemlidir.²⁸²

Uluslararası ceza mahkemelerinde daha önceki davalar ;

Soykırım Sözleşmesi düzenlemeleri herhangi bir değişikliğe uğramadan, Yugoslavya ve Ruanda Savaş Suçları Mahkemeleri ve Uluslararası Ceza

---

²⁸⁰ **jus cogens kavramı**;hukuksal açıdan tam bir netlik içermese de *jus cogens* niteliğinde kurallar aykırı sözleşmelerin hukuksal yönden geçersiz olacağı kabul edilmiştir. Güneş Anlar, “**uluslararası toplumun ortak değerleri sorunu ,çevrenin korunması,jus cogens doktrini**”, www.politics.ankara.edu.tr/dergi_makale.php?yazar_adi=%DEule+Anlar&yazar_soyadi=G%FCne%FE&cilt=59... - 78k, 11/02/2006.

²⁸¹ **erga omnes kavramı**; *jus cogens* niteliğindeki kuralların, *erga omnes* yükümlülük öngören kurallardan oluştuğu,ancak *erga omnes* yönündeki yükümlülükler her durumda *jus cogens* teşkil etmezler. Traction davasında *erga omnes* şu şekilde ele alınmıştır,İnsanoğlunun temel hakları *erga omnes* yükümlülük doğurur. Güneş Anlar, “**uluslararası toplumun ortak değerleri sorunu , çevrenin korunması,jus cogens doktrini**”www.politics.ankara.edu.tr/dergi_makale.php?yazar_adi=%DEule+Anlar&yazar_soyadi=G%FCne%FE&cilt=59... - 78k, 11/02/2006.

²⁸² <http://www.usak.org.uk/junction.asp?docID=348&ln=TR, 14/02/2006>.

Mahkemesi Statüleri'nde yerini almıştır. Bu anlamda tarihte ilk defa gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde bireylerin soykırım suçu dolayısıyla sorumlu tutuldukları ve gerekli müeyyideye çarptırıldıkları gözlemlenmektedir. Ruanda soykırımı, 1994 yılında, yaklaşık yüz gün içinde, 800.000 Tutsi ve ılımlı Hutu'nun, aşırı uç Hutular tarafından öldürülmesi olayıdır. Katliam, Tutsi destekli isyancı, Ruanda Vatansız Cephesi lideri Paul Kegame'ye bağlı güçlerce, Hutu ağırlıklı hükümetin düşürülmesi ile son buldu.²⁸³

Özellikle, Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi'nin Akayesu Davası uluslararası düzeyde soykırım suçu dolayısıyla bireylerin cezai sorumluluğunu tesis eden ilk karar olması nedeniyle tarihi bir anlam ve öneme sahiptir.²⁸⁴ Yugoslavya Mahkemesi 1993'te kurulmuştur, Ruanda 1994'te, kurulmuştur.²⁸⁵ Yugoslavya ve Ruanda mahkemeleri büyük ölçüde başarılı oldular. Yugoslavya mahkemesi başlangıçta etkisizdir Kurulan bu mahkemede, eski Yugoslavya'da meydana gelen olaylardan dolayı haklarında dava açılan, 12.07.1996 tarihinde ise haklarında tutuklama kararı çıkarılan, o tarihlerde Pale'deki Bosna-Sırp Yönetimi Başkanı Radovan Karadžić ile Bosna-Sırp Yönetimi Silahlı Kuvvetler Komutanı Radko Mladić'in tutuklanmaları ve yargılanmaları, ancak Yugoslavya'daki iktidarın değişmesinden ve yeni iktidarın haklarında iddialar bulunan bu kişileri iadeyi kabul etmesinden sonra gerçekleşebilmiştir.²⁸⁶ Yugoslavya ceza mahkemeleri “uluslararası topluluk” tarafından pek de desteklenmemiştir, ama süreç içinde ciddi bir atılım göstermiştir: Eski Yugoslavya ülkesinin yerlisi sanıklar arasında ayırım gözetmemiştir, Sırp kadar Hırvatlar ve Müslümanlar da kovuşturulmuştur; kovuşturmalar başlangıçta alt düzeydeki sanıklara ilişkindir, giderek generaller ve nihayet Miloseviç yargı önüne çıkmıştır. Ama bu mahkemenin (daha doğrusu Savcının) eski Yugoslavya ülkesinde işlenen bütün suçları kovuşturduğunu söylemek mümkün değildir, çeşitli katliamlarda (Srebrenica başta) BM görevlilerinin rolü ve NATO müdahalesi

---

²⁸³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Ruanda_Soykırımı, 12/03/2006.

²⁸⁴ Yusuf Aksar, “**Uluslararası Suçlar ve Uluslararası Ceza Mahkemesi**”
<http://www.usakgundem.com/makale.php?id=152>, 11/03/2006.

²⁸⁵ <http://politics.ankara.edu.tr/~alp kaya/diyarbakir.htm>, 04/03/2006..

²⁸⁶ Günal Kurşun, “**Uluslararası ceza mahkemesi hayal ve ötesi**”,
http://www.rightsagenda.org/makale/2005_uluslararası_ceza_mahkemesi.htm, 25/01/2006.

sırasında yapılanlar dava konusu olmamıştır, dolayısıyla uluslararası ceza adaletini sağlama bakımından başarılı olduğunu söylemek zordur. Ruanda mahkemesi kendi yetki alanı çerçevesinde daha başarılı sayılabilir belki: Sadece tarihin ilk soykırım mahkumiyetini vermek değil, aynı zamanda ilk kez bir hükümet başkanı hakkında soykırım suçundan iddianame hazırlama ve onu bu suçtan mahkum etme şerefi bu mahkemeye aittir.

SONUÇ :

1. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nda vuku bulan Ermeni olayları konusunda bir çok yazar tarafında görüş beyan edilmiştir. Büyük çoğunluğu Ermeni olan yazarların daha ziyade tarihçi oldukları ve Ermeni olaylarını soykırım olarak niteledikleri görülmüştür. Türk yazarların hemen tümü de konuya tarih açısından yaklaşmış ve tehcirin soykırım olmadığını savunmuşlardır kesin sonuca ulaşmak içinse soykırımın hukuksal boyutuyla ele alınmasıdır. Türkiye'deki ve Ermenistan'daki arşivlerin açık olmadığı ya da bunlara erişimin tam olmadığı yolundaki iddialara rağmen, olayların niteliğini değerlendirmek için yeterli arşiv çalışmasının yapılmış ve yayımlanmış olduğu da söylenebilmektedir.²⁸⁷ Bununla beraber açıklanan belgelerden soykırım olmadığı aşıkardır ve tezlerini ispatlamak için Ermenilerce sahte belgeler bile üretilmiştir.²⁸⁸

Konuya ilişkin hukuki çalışmalar yok denecek kadar azdır,1948'de oluşturulan ve 1951'de yürürlüğe giren 'Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmenin 1990'ların ortasına kadar ciddi biçimde kullanılmaması veya kullanma fırsatının çıkmamış olması nedeniyle gelişmiş bir içtihadın da bulunmaması, hukuki yolun tercih edilmemesinin bir nedeni olabilir. Nihayet, Sözleşmenin kabulünden yaklaşık 40 yıl öncesinin olaylarına uygulanmasındaki güçlükler de ortadadır. Sözleşme öncesi dönemde mevcut olmayan kavramların

---

²⁸⁷ Gündüz Aktan, "Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış", www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006.

²⁸⁸ Metin Ayışığı, "Ermeni Tehciri Konusunda Yeni Perspektifler" www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/ermeni_t.doc, 10/01/2006.

geçmişe dönük olarak ele alınması yanlıştır, Bilindiği gibi hukukta suç ve cezaların geriye yürümezliği ilkesi vardır, bu durumda tarihsel arka planda soykırım gibi bir olay vuku bulmamakla beraber yapılmış olsaydı bile konunun geçmişe dönük olarak işlenmesi hukuka aykırıdır.²⁸⁹

Bazı görüşlere göre geçmiş olaylar soykırımdır, sanki bu olaylar bugün oluyormuş ya da soykırım hukuku o günlerde de geçerliymiş gibi bir yaklaşım yanlıştır, o günlerde suç sayılmayan bir kavramın ele alınması da bugünün yanında suç sayılmayan bir hadiseyle ceza verilememesi ilkesine ters düşmektedir.

Ayrıca Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Ceza Hukuku ve Ceza Yargılama Hukukunun temel ilkelerinden olan *Ne bis in Idem*- Bir fiilden ötürü iki kere yargılama yapılmaz, *Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege*-Kanunsuz suç ve ceza olmaz, gerçek kişilerin cezai sorumluluğu, resmi görevin mazeret teşkil etmemesi, amirin hukuka aykırı emrinin ifanın mazeret teşkil etmemesi, masruf müdafaa, zaruret hali, gibi durumların hukuka uygunluk sebebi teşkil etmesi gibi bir çok Ceza Hukuku ilkesinin Statüde benimsendiğini görülmektedir.²⁹⁰ Buradan anlaşılan o dur ki Türkiye de Ermeni soykırımı gerçekleşmemiştir, gerçekleşmiş olsaydı bile o dönemde divanı harp kurulmuştur ve burada ölüme sebebiyet veren bazı kimselere ceza verilmiştir, hepsinden öte bu cezalara bile gerek yoktur çünkü Ermenilerin yaptığı katliamlara karşılık bir meşru müdafaa ve zaruret hali söz konusudur .

Bunun dışında Mahkemenin zaman bakımından yetkisi – (*ratione temporis*,) Mahkemenin kurulduğu ve işlemeye başladığı 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra islenen suçlar içindir.²⁹¹ Bu durumda da bir Ermeni soykırımı gerçekleşmiş olsaydı tarihi 1 temmuz 2002 den sonra değildir ,görülen şudur ki hukuksal açıdan Türkiye'ye soykırım yapıldı denilmesi imkansız olduğu gibi bu konuda Türkiye 'yi yargılayacak üst bir kuruluşta yoktur uluslar arası ceza mahkemelerinin yargılama yetkisi tamamlayıcıdır, birincil yargılama yetkisi yine Türkiye de olacaktır .

---

²⁸⁹ Gündüz Aktan, “Devletler Hukukuna göre Ermeni Meselesine Bakış”, www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc, 12/02/2006

²⁹⁰ <http://www.amnesty-turkiye.org/v2405200503.si>, 12/02/2006.

²⁹¹ <http://www.amnesty-turkiye.org/v2405200503.si>, 12/02/2006.

VI. BÖLÜM : SONUÇ

SONUÇ :

Anadolu coğrafyasında değişik uygarlıklarla birlikte yaşayan Ermeniler, Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle Türk hakimiyetine girerek onlarla birlikte yaşamaya başlamışlardır. Hıristiyan bir topluluk olan Ermeniler ,Müslüman olan Türklerin, gayri Müslimlere hoşgörü içerisinde yaklaşımları sonucu kendi inanç ve yaşam biçimlerini değiştirmeden adil bir yönetimle idare edilmişlerdir.Özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde daha önce egemenlikleri altında buldukları devletlerde göremedikleri bir hoşgörüyle karşılaşmışlardır.Bu yaşantılarında Müslüman halkla iç içe değişik yörelerde özellikle Doğu Anadolu'da yaşamışlardır.

1774 Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra Rusya Ermeniler üzerinde Kilise vasıtasıyla etkili olmaya başlamıştır. Avrupalı misyonerler okullarında Ermenilere yönelik milliyetçi görüşlerin temelini atmışlardır.Ermenilerin aralarında daha önce dinsel görüş ayrılığı yokken, 19.yy.da İngiliz, Fransız ve ABD'li misyonerlerin etkisinde kalarak Protestan ve Katolik mezheplerine bölünmüşlerdir.Kilise ,Ermeni toplumu üzerinde siyasi ve dini açıdan önemli bir yer tutmaktaydı. 19.yy.daki ulusal faaliyetlerden etkilen Ermeniler, İngiltere ve Rusya gibi dış güçlerin etkisinde kalarak, Osmanlının zayıflamasıyla bir takım imtiyazlar elde etme gayretine girmişlerdir.Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla da bu isteklerinin bir bölümünü elde etmişlerdir. Bu fermanlarla elde ettikleri haklar azınlık haklarıdır , Hatta bu fermanlarla Müslimlerden bile iyi konuma gelmişlerdir.

Ermeniler, Hıristiyan ülkelerin desteğiyle elde ettikleri azınlık haklarına dayanarak, 400 üyeli kendi meclislerini de kurduktan sonra iyice devlet içinde devlet olmaya başlamışlardır. Rusların ve diğer Hıristiyan misyonerlerin desteğini arkasına alan Ermeniler yoğun bir örgütlenme ve silahlanma faaliyeti içine girerek, 19. yy. ın son çeyreğinde, Osmanlı devleti içinde yaşadıkları yörelerde sürekli isyanlar çıkarmak suretiyle, destekçileri olan ülkelere; Türklerin kendilerine baskıcı,ayrılıkçı

bir uygulama yaptığı imajı vermeye çalışıp, onları yardıma çağır mışlardır.Yabancı devletlerle ittifak etmek suretiyle, (özellikle Rusya ile) Türklerle mücadele etmeye başlayan Ermeniler, Batı'nın desteğini alabilmek için genellikle egemenlik haklarının gasp edildiğini ve ezilen bir toplum olduklarını dile getirmişlerdir.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra, Ruslarla işbirliğinde bulunmuşlar ,Rusya'nın işgal ettiği topraklardan çekilmeyip,bölgede özerk bir Ermenistan kurulmasını istemişlerdir. Ermeni sorunu Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve paylaşılması düşüncesinden yaratılan bir sorundur.Ermeniler, Türk halkına en çok 1.Dünya Savaşı sırasında yaptıkları katliamlarla zarar vermişlerdir.Özellikle savaş sırasında isyanlar çıkararak Osmanlı imparatorluğunun Kafkasya gibi önemli bir cephede yenilmesine sebep olmuşlardır. Rusya ile savaşan Osmanlı ordusunun ikmalini engelleyerek, düşmana yardım ederek zarar vermeye alışan Ermeni çetelerine karşı, cephe gerisinin emniyete alınması maksadıyla Osmanlı hükümetince bir takım uygulamalar yapılmak zarureti hasıl olmuştur. Bu maksatla ;27 Mayıs 1915 yılında ,bu Ermenilerin savaş alanından daha uzak bir yere sevk ve iskan edilmeleri için “Tehcir Kanunu” ıkartılmıştır.

Osmanlı Hükümeti, yer değiştirme uygulamasını o günün şartlarında bir kanuna dayandırmıştır. Dört maddelik kanun, tamamen devleti ve kamu düzenini korumaya yönelik, şiddete karşı bir yetki kanunudur. Bu yetki kanununda herhangi bir etnik grup, zümrenin adı zikredilmemiş veya ima edilmemiştir. Yani sadece Ermenilere yönelik değildir Kanun kapsamına giren Müslüman, Rum ve Ermeni asıllı Osmanlı vatandaşları da yerlerinden başka yerlere sevk edilerek göçe tabi tutulmuştur.

Arapça asıllı bir kelime olan tehcir, “bir yerden başka bir yere göç ettirmek, yer değiştirmek, hicret ettirmek” anlamına gelir.Tehcirde sürgün manası yoktur. Savaş zamanında hükümet uygulamalarına karşı gelenler için askeri olarak uygulanacak önlemler hakkında çıkarılmış geçici bir kanundur. Bu kanuna dayanılarak gerçekleştirilen yer değiştirme uygulamasının anlatımında kullanılan “tenkil” sözcüğü de yine aynı şekilde nakletme anlamına gelmektedir sürgün manası yoktur.Ermeni tehciri bir grubun ülkenin bir yerinden alınıp başka bir yerine

yerleştirilmesi (resettlement) yahut grubun yerinin değiştirilmesi (relocation) olarak tanımlanmalıdır.

Büyük Ermenistan rüyasını gerçekleştirmek isteyen Ermeniler, tehcir edildikten sonra ,bir kısmı Kafkaslardaki Rusya topraklarında 1918 yılında kurulan Ermenistan'a giderken ,diğer bir kısmı da Dünyanın değişik bir çok ülkesine dağılmışlardır , başka ülkelere giden Ermenilerde o tarihten günümüze kadar gelen ve günümüzde de propaganda faaliyetlerini yürüten Ermeni diasporasını oluşturmuşlardır. Diaspora Ermenistan dışında yaşayan Ermenilere denmektedir ,bugün kendilerinin soykırımı uğramış bir millet olduklarını, Türklerin kendilerini soykırımı tabi tuttuklarını ve Anadolu topraklarından sürgün ettiğini belirterek sözde bir soykırım kararı aldırılmaya çalışılanlar da büyük ölçüde diaspora Ermenileridir.Günümüzde lobcilik faaliyetleri ABD gibi büyük devletler üzerinde oldukça etkilidir, Ermenilerinde bu durumdan faydalanmaları kaçınılmazdır.

Ermeniler , 24 Nisan gününü "Ermeni soykırımını anma günü" ilan ederek, bunu bir devlet politikası olarak uygulamaya çalışmaktadırlar. Göç ettirilen nüfus konusunda da çelişkili açıklamalar yaparak diğer dünya ülkelerinin kafasını karıştırmaktadırlar. Seslerini duyurabilmek için de değişik propaganda yöntemlerine başvurumaktadırlar. Bu yöntemler bazen terör olabildiği gibi bazen de film çevirmek suretiyle düzmece hikayeler olabilmektedir.

Amaç; sözde Ermeni soykırımı iddialarını ve Ermenilerin taleplerini dünya kamuoyuna duyurmaktır. Nihai hedef ise, "Büyük Ermenistan" rüyasıdır. Büyük Ermenistan'a giden yolda atılması gereken en önemli adım, sözde iddialar konusunda kamuoyu oluşturmak ve Türkiye'ye yönelik emellerini gerçekleştirmektir.

1. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nda vuku bulan Ermeni olayları konusunda bir çok yazar tarafında görüş beyan edilmiştir. Büyük çoğunluğu Ermeni olan yazarların daha ziyade tarihçi oldukları ve Ermeni olaylarını soykırım olarak niteledikleri görülmüştür. Türk yazarların hemen tümü de konuya tarih

açısından yaklaşmış ve tehcirin soykırım olmadığını savunmuşlardır kesin sonuca ulaşmak içinse soykırımın hukuksal boyutuyla ele alınmasıdır.

Konuya ilişkin hukuki çalışmalar yok denecek kadar azdır,1948'de oluşturulan ve 1951'de yürürlüğe giren 'Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmenin' 1990'ların ortasına kadar ciddi biçimde kullanılmaması veya kullanma fırsatının çıkmamış olması nedeniyle gelişmiş bir içtihadın da bulunmaması, hukuki yolun tercih edilmemesinin bir nedeni olabilir. Nihayet, Sözleşmenin kabulünden yaklaşık 40 yıl öncesinin olaylarına uygulanmasındaki güçlükler de ortadadır. Sözleşme öncesi dönemde mevcut olmayan kavramların geçmişe dönük olarak ele alınması yanlıştır, Bilindiği gibi hukukta suç ve cezaların geriye yürümezliği ilkesi vardır, bu durumda tarihsel arka planda soykırım gibi bir olay vuku bulmamakla beraber yapılmış olsaydı bile konunun geçmişe dönük olarak işlenmesi hukuka ters düşecektir.

Bazı görüşlere göre geçmişte yaşanan olaylar soykırımdır, ancak sanki bu olaylar bugün oluyormuş ya da soykırım hukuku o günlerde de geçerliymiş gibi bir yaklaşım yanlıştır, o günlerde suç sayılmayan bir kavramın ele alınması da bugünkü hukukta ,kanunda bulunmayan bir hadiseye ceza verilememesi ilkesine ters düşmektedir,nihayetinde 1915 de soykırımı düzenleyen bir kanun yoktu .

Ayrıca Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Ceza Hukuku ve Ceza Yargılama Hukukunun temel ilkelerinden olan Ne bis in idem- Bir fiilden ötürü iki kere yargılama yapılmaz, Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege-Kanunsuz suç ve ceza olmaz, gerçek kişilerin cezai sorumluluğu, resmi görevin mazeret teşkil etmemesi, amirin hukuka aykırı emrinin ifanın mazeret teşkil etmemesi, masruf müdafaa, zaruret hali, gibi durumların hukuka uygunluk sebebi teşkil etmesi gibi bir çok Ceza Hukuku ilkesinin Statüde benimsendiğini görülmektedir. Türkiye de Ermeni soykırımı gerçekleşmemiştir, gerçekleşmiş olsaydı bile o dönemde divanı harp kurulmuştur ve burada ölüme sebebiyet veren bazı kimselere ceza verilmiştir,

hepsinden öte bu cezalara bile gerek yoktur çünkü Ermenilerin yaptığı katliamlara karşılık bir meşru müdafaa ve zaruret hali söz konusudur .

Bunun dışında Mahkemenin zaman bakımından yetkisi – (ratione temporis,) Mahkemenin kurulduğu ve işlemeye başladığı 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra işlenen suçlar içindir. Bu durumda da bir Ermeni soykırımı gerçekleşmiş olsaydı tarihi 1 temmuz 2002 den sonra değildir, görülen şudur ki hukuksal açıdan Türkiye'ye soykırım yapıldı denilmesi imkansız olduğu gibi bu konuda Türkiye' yi yargılayacak üst bir kuruluştta yoktur uluslar arası ceza mahkemelerinin yargılama yetkisi tamamlayıcıdır,birincil yargılama yetkisi yine Türkiye de olacaktır .

1960'lı yıllar, Ermeni soykırımı iddialarının yavaş yavaş gündeme gelmeye başladığı dönem olarak bilinmektedir. Neden daha önce değil de 1960'lı yıllar sorusunun cevabı ise ikinci kuşak Ermeni diasporası, buldukları ülkelerin yönetimlerinde görev almaya başlamışlardır. Sermaye birikimini tamamlayan Ermeni asıllı iş adamları,buldukları ülkelerin politikacılarına seçim zamanlarında finansal destek sağlamanın karşılığında onlardan Ermeni davasının savunucuları olma sözünü almışlardır.Diğer bazı Ermeni asıllı kişiler ise yine buldukları ülkelerde milletvekili,belediye başkanı, belediye meclisi üyeliğine soyunmuş bu durum onların o ülkelerde siyasal yaşama müdahalelerini kolaylaştırmıştır.Medyaya yönelik çalışmalarında da başarılı olan Ermeni diasporası, basın yayın kuruluşlarında işbaşına gelen Ermeniler aracılığı ile tezlerini daha geniş kitlelere ulaştırma şansını iyi değerlendirmişlerdir.

Ermenilerin soykırım iddiaları Ermeni cinayetlerine de sebep olmuştur.1973 yılından 1985 yılına kadar ASALA örgütü tarafından sürdürülen kanlı eylemlerde Türk diplomatları, yurt dışındaki Türk işyerleri ve Türkler hedef alınmıştır.Tüm bu olaylara Batı dünyası anlaşılabilir bir şekilde sessizliğini sürdürmüştür . Onların bu sessiz tavrı katillere moral desteği olmuştur.Bir avuç Ermeni nüfusun oyunu kazanmak uğruna yalana ve çarpıtmaya dayanılarak yapılan politik oyunlarla bir millet dünya kamuoyu önünde “soykırım suçunu işleyen caniler”olarak gösterilmeye çalışılmaktadır.

SSCB'nin dağılmasından sonra, 23 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan eden Ermenistan Cumhuriyeti, Türkiye'ye yönelik "sözde soykırım" iddialarını bir devlet politikası haline getirmiştir, Ermeniler zulme ve haksızlığa uğramış bir toplum imajı yaratarak dünya kamuoyunu başta ABD ve Fransa olmak üzere belli başlı devletleri

ve uluslararası kuruluşları,Ermeni davası lehine çekmeye çalışmaktadır .Ayrıca Ermenistan Anayasasına Doğu Anadolu topraklarının Batı Ermenistan toprağı olduğunu belirten bir madde eklemekle Türkiye'den toprak talebi olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Sözde soykırımın tanınmasını hedefleyen girişimler özellikle Belçika, Rusya, Fransa, Avustralya,Yunanistan,Lübnan,Kanada,ABD ve Arjantin'de yoğunlaşmış ve bu ülkelerde ardı ardına soykırım anıtları dikilmeye başlanmış hatta bazılarının okullarında sözde soykırım dersi okutulmaya başlanmıştır.

1998 yılında Fransız Parlamentosuna sunulan sözde Ermeni soykırımı yasa teklifi ,18 Ocak 2001 günü 580 milletvekilinin bulunduğu Fransız Parlamentosunda 55 milletvekilinin oyuyla kabul edilmiştir.Dost ve müttefik olan bir ülkenin parlamentosunun almış olduğu bu kararla ülkemiz uluslararası alanda uzun vadede soykırım suçlamasıyla karşı karşıya bırakılmak istenmektedir.Fransız Parlamentosunun almış olduğu bu karardan sonra çoğu Avrupa ülkeleri olmak üzere bugüne kadar toplam18 değişik ülke Parlamentoları da kendi ulusal meclislerin- den benzer kararlar çıkartmışlardır.Bütün bunlar yetmezmiş gibi sözde Ermeni soykırımı yapılmadı demek gibi düşüncenin ifade edilmesi bile suç sayılmak istenmektedir. Bu doğrultuda verilen yasa teklifi bazı ülkelerde kabul edilirken Fransız parlamentosunda 18 Mayıs 2006 günü ele alınmış fakat kabul edilmemiş, önümüzdeki yıla bırakılmıştır.

1998 'de Koçaryan'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte ,aşırı milliyetçi hareketler serbest bırakılmış, Ermenistan Türkiye ile ilişkilerinde sertlik yanlısı milliyetçi bir politika izlemeye başlamıştır.

Ermeni sorunu Osmanlı döneminde bu imparatorluğu parçalayarak çıkarlarına ulaşmak isteyen ülkelerce ortaya atılmış, bugün ise yine aynı devletlerin bölgede güçlü bir Türkiye istememelerinden dolayı ve konuyu kendi iç ve dış politika aracı olarak sık sık kullanmalarından dolayı sorun çok fazla gündemde kalmaktadır.

EK – I

XVI. yüzyılda ,özellikle çeşitli Anadolu şehir ve kasabalarında köyleriyle birlikte Müslüman ve gayrimüslim nüfus gösterilmiştir : (yusuf halaçoğlu'nun Ermeni Tehciri kitabından alınmıştır)

ŞEHİRLER	MÜSLÜMAN	HRİSTİYAN	ERMENİ	YAHUDİ	NASRANİ
Adana	8.690	----	501	----	----
Adıyaman	6.312	----	369	----	----
Amasya	7.775	1.810	----	365	----
Arapkir	6.912	1.092	602	----	----
Ayas	4.074	----	230	----	----
Ayntab(Antep)	18.126	----	236	----	----
Berendi	3.442	----	----	----	----
Besni	2.223	----	181	----	----
Birecik	13.708	2.160	925	----	----
Cüngüş	2.523	141	593	----	----
Çemişkezek	8.851	1.803	6.520	----	----
Çermik	3.124	----	586	----	----
Dıraflu	4.352	----	----	----	----
Diyarbakir(Amid)	101.176	19.177	3.226	----	----
Dünderlı	10.199	----	----	----	----
Ergani	4.933	----	1.972	----	----
Erzincan	2.069	----	839	----	----
Glimgad	3.460	----	----	----	----
Gümüşhane	5.027	----	----	----	----
Hacılı	4.158	----	----	----	----
Harput	8.209	4.638	2.650	----	----
Kafurnu	6.877	896	258	----	----
Karaisalı	2.785	----	716	----	----
Kayseri	27.711	6.746	2.463	----	----
Kazabad	15.254	2.014	321	----	----
Kınık	7.869	----	----	----	----
Kığı	4.587	1.733	1.779	----	----
Kosun	15.850	----	----	----	----
Koşmur	4.550	----	----	----	----
Kulb	2.097	1.655	180	----	----
Ladik	23.986	1.463	----	----	----
Mardin	46.083	12.837	8.888	664	268
Merzifon	6.414	----	863	----	----
Muş	6.134	----	2.281	----	----
Nusaybin	8.601	602	806	----	----
Ruha(Urfa)	16.671	----	1.542	----	----

Bkz.Halacıoğlu,Aynı Eser,s.20-21.

Ek-II (bkz : Yusuf halaçoğlu s.95 – 96) Ermeni tehciri

BÖLGE	SEVK EDİLEN	KALAN
Adana	14.000	15-16.000
Ankara(merkez)	21.236	733
Aydın	250	-
Birecik	1.200	-
Diyarbakır	20.000	-
Dörtıol	9.000	-
Erzurum	5.500	-
Eskişehir	7.000	-
Giresun	328	-
Görel	250	-
Halep	26.064	-
Haymana	60	-
İzmir	256	-
İzmit	58.000	-
Kal'acık	257	-
Karahisarı sahib	5.769	2.222
Kayseri	45.036	4.911
Keskin	1.169	-
Kırşehir	747	-
Konya	1.900	-
Kütahya	1.400	-
Mamüretülaziz	51.000	4.000
Maraş	-	8.845
Nallıhan	479	-
Ordu	36	-
Perşembe	390	-
Sivas	136.084	6.055
Sungurlu	576	-
Sürmene	290	-
Tirebolu	45	-
Trabzon	3.400	-
Ulubey	30	-
Yozgat	10.916	-
TOPLAM	422.758	32.766

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

- Armaoğlu, Fahir, “**19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**”, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- Arslan, Ali, “**Kutsal Ermeni Papalığı**”, İstanbul Nisan, 2005.
- Başak, Cengiz, **Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar**, Turhan Kitapevi, Ankara 2003.
- Bal, İdris, “Türk- Ermeni İlişkileri”, İdris Bal ve Mustafa Çufalı (der) , “Türkiye Ermenistan ilişkileri”, **Dünden Bugüne Türk-Ermeni ilişkileri**, Nobel Yayıncılık, Ankara, Haziran 2003.
- Bozkurt, Enver, **Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 1999.
- Gürün, Kamuran, **Ermeni Dosyası**, Remzi Kitapevi, İstanbul, Haziran 2005.
- Gürün, Kamuran, “**Türkler, Ermeniler ve Avrupa**” **İngiltere ve Ermeniler (1839-1904)**, İstanbul, 1983.
- Halaçoğlu, Yusuf, **Ermeni Tehciri**, BKY, İstanbul, Ocak 2006.
- Nalbantoğlu, Muhittin, **Türlere karşı Ermeni vahşeti**, Günaydın Gazetesi, İstanbul, 1992
- Sezgin Niyazi, Mahmut, **Ermenilerde Din, Kimlik ve Devlet**, Platin Yayınevi, Ankara, 2005.
- Şehirli, Atila, “Osmanlı Devletinde İhtilalci Ermeni cemiyetlerinin faaliyetleri ve Osmanlı Devletinin aldığı tedbirler”, **Dünden Bugüne Türk-Ermeni İlişkileri**, Nobel Yayıncılık, Ankara, Haziran, 2003.
- Şimşir, Bilal, **Ermeni Meselesi(1774-2005)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim 2005.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006.

MAKALELER :

- Aktan, Gündüz, **“Devletler Hukukuna Göre Ermeni Meselesine Bakış”**,
<www.hannover-bk.de/ermeni/2.doc>, 12/02/2006.
- Altındal, Aytunç , **“Ermeni Terörü ve Soykırım Kavramı”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak- Şubat 2001, sayı 37.
- Aktar, Yücel, **“Enver ve Cemal Paşalarla Osmanlı Valileri, İmzalı Belgeler, Soykırım Terimlerini Çürütüyor”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 2001, sayı 37.
- Anlar, Güneş, **“Uluslararası Toplumun Ortak Değerleri Sorunu, Çevrenin Korunması, jus cogens doktrini”**
<www.politics.ankara.edu.tr/dergi_makale.php?yazar_adi>, 11/02/2006.
- Arda, Ahmet, **“Ermeni Sorunu Hakkında Bir Değerlendirme”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 2001, sayı 37.
- Arslan, Elif, **“Ermeni Sorununun Tarihsel İzdüşümleri”**
<www.geocities.com/begunay/Z55.htm, erişim>, 01/01/2006.
- Ataöv, Türkkaya, **“Soykırım mı Değil mi?”**
<<http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/08.php>>, 09/03/2006.
- Aydın, Suavi, **“Anadolu Hristiyanlarında Dönüşüm Misyoner Faaliyetlerinin Doğu Hristiyanlığı Üzerinde Etkisi ve Modernleşme”**,
<http://www.kultur.gov.tr/portal/turizm_tr.asp?belgeno=20064 > ,27/12/2005.
- Ayışığı, Metin, **“Ermeni Tehciri Konusunda Yeni Perspektifler”**
<www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/ermeni_t.doc>, 10/01/2006.
- “BM Tarafından kurulan Ad hoc Mahkemeler”**
<http://www.hukukcularder.org/insanhak/adhocindex.htm>, 21/02/2006.
- Babacan, Hasan, “Ermeni Tehcirini Hazırlayan Faktörler ve Tehcir”, Bal, İdris-Çufalı, Mustafa(der), **Dünden bugüne Türk-Ermeni ilişkileri**, Nobel yayıncılık, Ankara Haziran,2003.
- Bildirici ,Yusuf Ziya, **“Ermeni Soykırımı Aldatmacası ve 1919 – 1920 Katliamları”** <<http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/01.php>>, 04/01/2006.

Çiçek, Kemal, **“Türk Ermeni Anlaşmazlığının Siyasi Kökenleri, Tehcir ve Dönüş üzerine Yaklaşımlar”**,

<http://www.ttk.gov.tr/yayinlar/fulltext/makale/m1.pdf> , 17/01/2006

Doğan, Ali, **“Millet-i Sadıka’nın İhaneti”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 2001, Sayı 37 .

Ercan, Yavuz, **“Ermeniler ve Ermeni Sorunu”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 2001, Sayı 37.

Ertan, Temuçin, **“Ayastefanos’dan Lozan’a Siyasal Anlaşmalarda Ermeni Sorunu”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 2001, sayı 37.

Göka, Erol, **“Ermeni Sorununun (Gözden Kaçan) Psikolojik Boyutu”**

<<http://www.turkishresponse.com/turkce/makaleler/makale25.html> >, 21/02/2006.

Gökdemir, Ayvaz, **“Ermeni Sorunu Üzerine Yorumlar, Öneriler”**, Yeni Türkiye Dergisi Ocak- Şubat 2001, sayı 37.

Göktepe, Cihat ve Kızılkaya, Oktay, “Ermenilerde kilise – milliyetçilik ilişkisi ve tehcir kanunu”, Bal, İdris-Çufalı, Mustafa(der), **Dünden Bugüne Türk – Ermeni ilişkileri**, Nobel Yayıncılık, Ankara Haziran, 2003.

Gülalp, Haldun, **“Ulusal Devlet, Global Demokrasi”**

<<http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale8.htm>>, 07/02/2006.

Göyünç, Nejat, **“Osmanlı Devletindeki Ermeniler Hakkında”**

<<http://www.osmanli.org.tr/yazi.php?bolum=4&id=257>>, 04/01/2006.

Göyünç, Nejat, **“Osmanlı Devletinde Ermeniler”**, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Nisan 2003, sayı 38.

Gültepe, Necati, **“Ermeni Meselesi İle İlgili (Rus,İngiliz,Fransız)Dış Tertipler”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 2001, sayı 37.

İlter, Erdal, **“Ermeni Kilisesi ve Terör”**, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Nisan 2003, sayı 38.

İzgi, Ömer, **“Ermeni Soruna Genel Bakış”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak Şubat 2001, sayı 37.

“Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu”, İçişleri Bakanlığı Strateji merkezi başkanlığı <www.euroasiaforum.com/ermenidosyasi.php>, 03/02/2006.

Kantarıcı, Şenol, **“Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu”**

<w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/ermenisorunu>, 10/11/2005.

Kantarıcı, Şenol, <www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/>, 27/12/2005.

Kantarıcı, Şenol, <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale36.html>, 26/02/2006.

Kantarıcı, Şenol, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, **“Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu”**, Nisan 2003, Ankara, sayı 38.

Kasım, Kamer ve diğerleri, Ermeni Araştırmaları enstitüsü, **“Ermeni Sorunu El Kitabı”**, Ankara 2002.

Katıaş, Vedat, **“Avrupa’da Alman Üstünlüğü”**

<http://www.geocities.com/begunay/z12.htm >, 09/02/2006.

Kılıç, Davut, “Selçuklulara kadar Anadolu’da Gregoryen Ermeni Kilisesi (m. 451-1100)” Bal, İdris-Çufalı, Mustafa(der), **Dünden Bugüne Türk-Ermeni İlişkileri**, Nobel Yayıncılık, Ankara Haziran, 2003.

Kodaman, Bayram, **“Ermeni Yanılgıları”**

, <http://www.turkishresponse.com/turkce/makaleler/makale35.html>, 06/01/2006.

Kodaman, Bayram, **“Ermeni Meselesi Siyasi ve Tarihi Bir Değerlendirme”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 2001, Sayı 37.

Kocaoğlu, Sinan, www.turkhukuksitesi.com/hukukforum/ art_showarticle.php?- Ek Sonuç , 01/03/2006.

Köstüklü, Nuri, **“93 Harbi sırasında Sultan 2. Abdülhamit’in Valilere Gönderdiği Bir Emri”**, <www.atam.selcuk.edu.tr/makaleler/

ermeni%20meselesi/nkostuklu.htm>, 20/02/2006.

Kuran, Ercüment, “Ermeni Meselesinin Milletlerarası Boyutu”,

<http://www.osmanli.org Kuran Ercüment, **“Başlangıcından Günümüze Ermeni-Türk İlişkileri”**, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 2001, sayı 37.

Laçiner, Sedat, **“Ermeni Kimlik Bunalımı ve Güç Politikalarının bir Ürünü Olarak Ermeni Sorunu”**, <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=117>, 01/01/2006.

Özgül, Cemil, “**Osmanlı Devletinde Ermeniler**”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 2001, Sayı 37.

Sarıbeyoğlu, Meltem, “**Kitle İmha Silahlarının Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Düzenlemeler**”, <www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d5/M00064.pdf>, 15/02/2006.

Selvi, Haluk, “**Ermeşe Manastırı ve Ermeni Olaylarındaki Yeri**” <www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/ermese.pdf>, 12/01/2006.

Selvi, Haluk, “**Yozgat’ta Ermeni Olayları (1893-1894)**”, <www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/yozgattaermeniler.pdf>, 12/01/2006.

Selvi, Haluk, “**Birinci Dünya Savaşı Sırasında Doğu Anadolu’da Ermeni Politikaları**”, <www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/birincidunyasavasiermpolitikalari.pdf>, 12/01/2006.

Taşyürek, Muzaffer, “Semerkand dergisi”, Nisan, 2002.

Turhan Faruk, “**Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası suçlar**”, <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc_>, 05/01/2006.

Törehan, Serdar, “**Osmanlı Arşivlerindeki Örnek ve Seçme Yorumlar**”, <http://www.turksforum.nl/informatie/armenie/armenie_30.htm.htm>, 09/01/2006.

Uzun, Turgay, “**Ermeni Sorununa İlişkin Politik Bir Değerlendirme**”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak- Şubat 2001, sayı 37.

Ünaydın, Tefvik, “**1915 Ermeni Tehciri Propaganda ve Gerçek**” <<http://www.turkishresponse.com/turkce/makaleler/makale23.html>>, 08/01/2006.

Yavuz, Nuri, “**Sözde Ermeni Sorununun Gerçek Sebepleri**”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak- Şubat 2001, sayı 37.

Yıldırım, Uğur, “**Tarihten Bugüne Türkiye’de Misyonerlik**” <<http://www.haberbilgi.com/haber/turkiye/jeo0505/misyonerlik.html>>, 03/01/2006.

Yinanç, Refet, “**Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu**”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak- Şubat 2001, Sayı 37.

Yıldırım, Hüsamettin, “**Ermeni İddiaları ve Gerçekler**”, <14martermeni\yeni dosya ermeni tehciri\Yayınlarla Gerçekler B-1.htm>, 02/01/2006.

İNTERNET ERİŞİMLERİ:

- http://www.azatyurt.com/ERMENI_SOYKIRIMI_SAVLARI_MAKALE.DOC
11/01/2006.
- www.kultur.gov.tr/portal/yazdir_tr.asp?belgeno=3772, 10/01/2006
- www.ermenisorumu.gen.tr/turkce/makaleler/index.html, 10/01/2006.
- tr.wikipedia.org/wiki/93_Harbi - 20k, 05/02/2006.
- www.kemalist.org/html/sections.php?op=printpage&artid=412 - 42k,
11/01/2006.
- www.wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=8530&start=26, 04/01/2006.
- www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/h_n_pasa/003.htm – 60, 03/01/2006.
- birimweb.icisleri.gov.tr/strateji/rapor/ermeni_sorunu.html, 09/01/2006.
- www.ermenisorumu.gen.tr/turkce/, 27/12/2005.
- <http://dukkandharma.com.tr/>
- <http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/ermenisorumu.htm>, 15/02/2006.
- www.turizm.gov.tr/TR/Yonlendir, 11/01/2006.
- <http://www.harunyahya.org/Makaleler/ermeni.html>, 09/01/2006.
- tarihi-boyutuyla-ermeni-sorunu-13535105-7404-29.html - 56k, 12/01/2006.
- <http://www.kesfetmekicinbak.com/kultur/tarih/01277/>, 04/01/2006
- http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Me%C5%9Frutiyet, 06/02/2006
- http://www.diplomaticobserver.com/briefing_room/dusunce/ermeni_sorunu.html
, 11/01/2006.
- <http://www.maliye.gov.tr/Defterdarliklar/Kmaras/ilimiz/06.htm>, erişim
11/01/2006.
- http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=18055,
27/12/2005.
- www.ermenisorumu.gen.tr/turkce/makaleler/ermeni_t.doc, 27/12/2005.
- fef.erciyes.edu.tr/tarih/bbmakaleler.htm - 101k erişim 11/01/2006.
- http://www.geocities.com/strateji_taktik/makaleler/strateji/siyt5-s15.htm,
10/01/2006.
- www.law.ankara.edu.tr/gorsel/dosya/1085324070Lemkin.doc, 11/01/2006.

http://www.avrupahukuku.com/2005_01_30_, 14.12.2005.
http://strateji.cukurova.edu.tr/ERMENI/soru_cevap_ermeni.php, 12/02/2006.
<http://www.hukukrehberi.net/insanhak/guncelgoster.asp?id=42>, 20/02/2006.
<http://www.tihak.org.tr/yaliefe1.html>, 24/02/2006.
www.tarc.info/ICTJTurkishfinal030504.pdf, 05/01/2006.
http://www.masonluk.net/kabala_masonluk_10_5.html, 19/02/2006.
<http://www.avrupahukuku.com/2005/01/uluslararası-ceza-mahkemesi-kapsamındaki.html>, 19/12/2005.
<http://www.usak.org.uk/junction.asp?docID=348&ln=TR>, 14/02/2006.
<http://nedir.antoloji.com/anti-semitizm>, 18/02/2006.